

2000

IRODALMI ÉS TÁRSADALMI HAVI LAP

Szerkeszti: Bojtár Endre, Herner János, Horváth Iván, Kovács János Mátyás, Margócsy István, Szilágyi Ákos, Török András.
Főmunkatárs: Lengyel László. Olvasószerkesztő: Barabás András.

»Füle, orra; gatyája, fütyülője.«

KARÁTSON GÁBOR

»barbárok többé nincsenek«

KONSZTANDINOSZ KAVAFISZ

»Tertium, sajnos, non datur.«

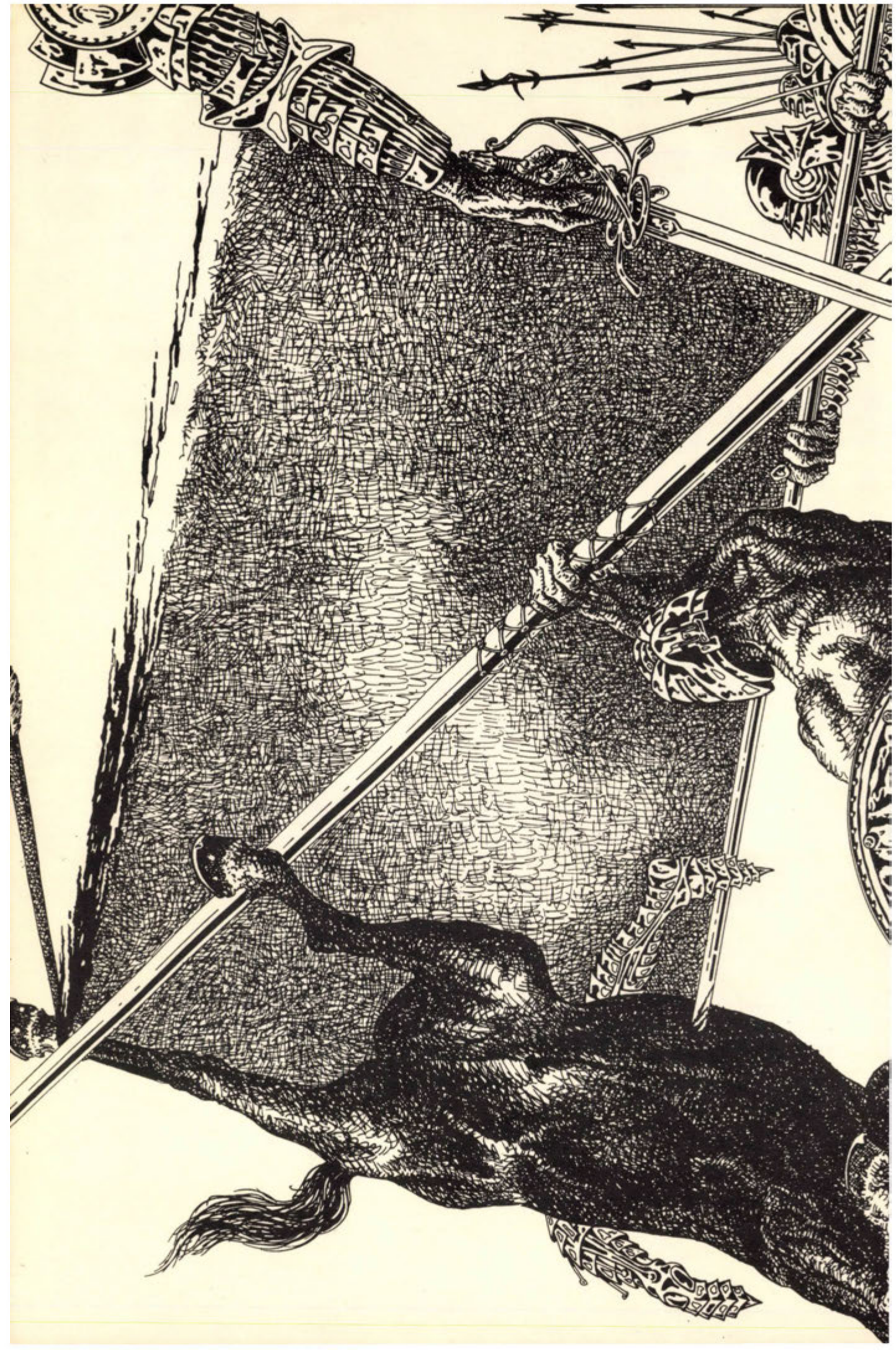
STANISLAW LEM

Mcmxciii Április

Szerkesztőségi órák: csütörtökön délután kettőtől négyig a New York kávéház karzatán.

ÁRA NEGYVENKILENC FORINT

Mcmxciii Április

ÖTÖDIK ÉVFOLYAM NEGYEDIK SZÁM

Ezredvégi beszélgetés **Hortobágyi László** zenésszel **3**

Robert Spaemann A fundamentalizmusról **7**

Vilém Flusser Paradigmaváltás **11**

J. Horváth Tamás Vázlat a parkokról **15**

Konsztandinosz Kavafisz *A barbárokra várva* **18**

Marsall László *Versek* **22**

John Cheever *Az úszó* **25**

Payer Imre *Versek* **32**

Efraim Izrael *Akt, pappal és pajesszal* **35**

Imecs Béla *Színszappan Tamás* **46**

Stanislaw Lem *Sex Wars* **57**

„Tárgy: Utcanév változtatás.” **58**

Karátson Gábor *Ég, föld, szedetten-vedetten* **63**

E számunkat **HELÉNYI TIBOR** *Barbár Geometria* című sorozatával illusztráltuk [1977-78].

2000 IRODALMI ÉS TÁRSADALMI HAVI LAP. A 2000 EGYESÜLET FOLYÓIRATA. FELELŐS SZERKESZTŐ: HORVÁTH IVÁN. GAZDASÁGI VEZETŐ: ERÉNYI ÁGNES. SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: SARGINA LUDMILA. A 2000 EGYESÜLET ELNÖKE: RUTTNER GYÖRGY. LEVÉLCÍM: 1117 BUDAPEST, KARINTHY FRIGYES ÚT 11. TELEFON: 182-1291.

KIADJA A HETI VILÁGGAZDASÁG RT. FELELŐS KIADÓ: SZAUER PÉTER ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ. CÍM: BUDAPEST XIII., VÁG UTCA 13. TELEFON: 140-9950. TERJESZTI A MAGYAR POSTA. ELŐFIZETHETŐ BÁRMELY POSTAHIVATALBAN, VALAMINT A HÍRLAPELŐFIZETÉSI ÉS LAPELLÁTÁSI IRODÁBAN (HELIR), BUDAPEST XIII. LEHEL ÚT 10/A ALATT KÖZVETLENÜL. POSTAUTALVÁNYON VAGY ÁTUTALÁSSAL A HELIR POSTABANK RT. 219-98 636. 021-02 799 PÉNZFORGALMI JELZŐSZÁMRA. ELŐFIZETÉSI DÍJ EGY ÉVRE 490 FT, FÉL ÉVRE 245 FT, NEGYED ÉVRE 147 FT.

A SZEDÉS A HVG PRESS KFT. FÉNYSZEDŐ RENDSZERÉN KÉSZÜLT, GOUDY OLD FACE, NICHOLAS COCHIN ÉS WALBAUM BETŰKKEL. ELEKTRONIKUS TÖRDELÉS: FENYVESI LÁSZLÓ. SZEDTE: MACHAN ESZTER. NYOMTA A LAJOSMIZSEI HÍRLAPNYOMDA. FELELŐS VEZETŐ: ABLAKA ISTVÁN.

ISSN 0864-800X. RÉGEBBI SZÁMAINK KORLÁTOZOTT MENNYISÉGBEN KAPHATÓK A KIADÓBAN.

TÁMOGATÓINK: A MŰVELŐDÉSI ÉS KÖZOKTATÁSI MINISZTERIUM, A SOROS ALAPÍTVÁNY, A JÓZSEF ATTILA ALAPÍTVÁNY, AZ IPARBANK RT. ÉS A HUNGEXPO RT.

A CORVINA KIADÓ ÚJDONSÁGA

DOBSZAY LÁSZLÓ

A magyar zenetörténet vázlata

ANGOL ÉS NÉMET NYELVEN

A kötet — rövidsége ellenére — a teljességre törekszik, s nemcsak időben, hanem a megközelítés sokoldalúsága szempontjából is. A szerző valamennyi korszakra vonatkozóan felvázolja a történelmi hátteret, s bemutatja a zene szerepét az adott társadalmi viszonyok között. A külföldi érdeklődőknek írt ismeretterjesztő munkát sok kottapélda, válogatott irodalomjegyzék és diszkográfia teszi teljessé.

ÁRA: 745 FORINT

A KÖNYV MEGVÁSÁROLHATÓ:

A CORVINA KIADÓ LÍCEUM BOLTJÁBAN: 4026 DEBRECEN
KÁLVIN TÉR 2/C. TELEFON: (52)19-428, A CORVINA KIADÓ
MŰVÉSZETI KÖNYVESBOLTJÁBAN, AZ IDEGEN NYELVŰ
KÖNYV- ZENEMŰ- ÉS HANGLEMEZBOLTBAN: 7621 PÉCS,
SZÉCHENYI TÉR 8. TELEFON: (72)10427. A CORVINA
KÖNYVKLUBBAN: 1051 BUDAPEST, VÖRÖSMARTY TÉR 1.
II. EMELET 201. TELEFON: 117-6222/421. MELLÉK

Bővebb felvilágosítás

CORVINA KIADÓ KERESKEDELMI OSZTÁLY
TELEFON: 117-8379

Ezredvégi beszélgetés Hortobágyi László zenésszel

MIKOR DÖLT EL BIZONYOSAN, HOGY ZENÉSZ LESZEL, ÉS NEM VALAMI MÁS?

– Valójában nem tartom magam zenésznek, mert a zene számomra időutazás. A pillanatnyilag rendelkezésre álló médiumok közül az egyetlen, amelyikkel valóságos időutazásra lehet menni. A filmek nem alkalmasak erre, mert azok belőlünk jönnek. A zene viszont kívülről is megszólal. Gyermekkoromban álmodtam földöntúli lényekről, akik opálszínű űrhajóikkal a házunk előtt szálltak le. Hosszas eszmecserék után kértem őket, hogy vigyenek el, valójában mentsenek meg ebből a már akkor világosan érezhető reménytelen helyzetből. E beszélgetések érzése, eltávolodása és főleg érzéki élvezete hasonlítható a zenéhez. A zene nekem ilyen, tehát nem fontos, hogy zenész vagyok-e, mint ahogy azt sem tudom, hogy a pillanatnyi zeneszerzőkasztra bele kell-e tartozni. De ez nem is nagyon érdekel. Viszont a zene a legfontosabb.

– DEFINIÁLHATÓ EGYÁLTALÁN, HOGY MI A ZENE? MITŐL SZÁMÍT VALAMI ZENÉNEK?

– Ma körülbelül kétszáz féle zenei irányzat van a piacon, ugyanakkor egyre nehezebb élvezni ezeket a zenéket, mert az ingerületnek az az overkillje, ami a műholdakon és a médiumokon keresztül folyik ránk, a zenét sem, sőt talán a legkevésbé a zenét hagyta érintetlenül. Ezért aztán divat minden létező hangot minden létező hanggal társítani, értelmes rendszer nélkül. Tehát nem konstrukció és ideológia szerint társítjuk ezeket a hangokat, hanem csak azért, mert szokatlanok. Ez viszont az ingerküszöb elfásulását eredményezi, ami miatt a zenében ma már rendkívül nehéz új és egyéni ösvényeket vágni, mert a szerkezet és forma fölött a csomagolás uralkodik. De az az érzésem, hogy a tudományok bizonyos területén és a művészeteknek nevezett emberi tevékenységek nagy részében sincs ez másként: ott állunk a fal előtt, és vége. Most még vidáman egymásra brekeghetünk a médiákon és az országhatárokon keresztül, kavargathatjuk a különféle műfajokat, de új, valóságos, akár csak szűkebb körben érvényes „egyetemes” művészeti köznyelvet már nem lehet létrehozni. Itt az történt, hogy a technika és a jóléti társadalom által nyújtott látszólagos emberi szabadság valójában az egyén teljes uniformizálásához és elmagányosodásához vezetett, s amely világnak egyetlen – az életet jobbító, megkönnyítő – tárgya és alkotása nem az emberért készül, hanem a piacgazdaságnak nevezett – s egyelőre meghaladhatatlan – társadalmi anyagcsere életben tartásáért, működésének folyamatos biztosításáért.

– EZ AZÉRT NEM MINDIG VOLT ÍGY.

A beszélgetést a TV1 Fríz Produkciós Iroda rögzítette. Producer: Kopper Judit.

– Kezdetben a rockzenének nevezett ifjúsági zenék arról szóltak – és ez az együttesek névválasztásain szociológiailag jól lemérhető –, hogy a jövő a miénk. És tényleg: a VIII. kerületi ház udvarán fölhasant egy kellemes korabeli gitárszólós csihi-puhi, és mindenki kicsit otthonosabbnak érezte a világot. Ez a zene technológiájának fejlődésével, illetve a kor múlásával megváltozik. Jött a többsávós technika és vele a bizalmatlanság és a zenei áruulás kora. A rockzenéből kinőtt, alkotónak nevezhető zeneszerzők elkezdtek egyedül, keményen dolgozni, mert már nem bíztak abban, hogy a zenét közös színpadi vagy stúdióbeli munka során létre tudják hozni: „Ezt már csak én tudom megcsinálni. Ezért az a legjobb, ha minden hangszert én játszom, minden sávra külön-külön, és a végén majd én rakom össze az egészet.” Ily módon ez az elmagányosodás és a bizalmatlanság ideje, ami a hetvenes évek eleje óta tart, s azóta ez csak egyre rosszabb. Ezt a folyamatot ugyan kellemesen megszakítja a punk és a new wave rövid szakasza, de kiherélésük sebessége jól példázza a folyamat végzettségét.

– ÉS MI A HELYZET A HAGYOMÁNYOSAN „SZERZETT” ZENÉKKEL?

– Vannak több száz oldalas konstrukciók, e partitúrák grafikailag is fantasztikusan szépek, lenyűgöző a hangszerekelés és a szerkezet. Az emberi szellem csúcsteljesítményei, de sajna már semmi közük a zenéhez: hallgathatatlan formák és arányok. Az emberi művészet lehetőségeiben ugyan benne rejlik az elképzelt mű vagy elképzelt zenei nyelv, de ezek a dolgok valójában a zene rémálmai. Ilyen zenét csak lidércek szerezhetnek lidérceknek, amely megállapítás, ugye, nem áll messze a valóságtól. Mellesleg én is ilyen vagyok.

– VANNAK-E KORSZAKOS VÁLTOZÁSOK A ZENÉBEN? LEHET-E VALAMIFÉLE „FEJLŐDÉSRŐL” BESZÉLNI?

– Beszélhetünk a nagy múltú kínai zenéről és a nagy múltú indiai kultúráról, vagy Japánról, de én azért nagyon büszke vagyok arra, hogy európai vagyok, és nagyon hálás a sorsnak, hogy hallhattam Tinctorist, Ockeghemet, Bachot és Vierre-t. Azért ez a kultúra, aminek most érkezünk a végére, egyedülálló. Ezt a Kelet és Nyugat különös, közös gyökérből származó kölcsönhatása is mutatja; miközben Európában az 1300-as évek körül kialakul az akkor még nem akkordikus és ritmikamentes többszólamúság, az egymástól független dallamok egy időben való előadása, addig, szinte ezzel egy időben kialakul Indiában egy ritmikai, időben periódusos többszólamúság. Ehhez tessék hozzáképzelnünk az európai őrlőmalmok és városállamok bonyolult munkamegosztásos világát, szemben a despotikus indiai falusi társadalommal. India egyidejűleg produkálta ugyanazt, ami Európában a dallammal, a harmóniával és a többszólamúsággal történt. De ki tud róla? Míg Indiában ez a struktúra apróbb finomításokkal e századfordulói igazi zenei köznyelvéként

létezett, addig Európában ez talán jó ha Mozartig eltartott. Amikor egy 1580-ban Németalföldön élő kántor írt egy fűgát, amihez az esetek többségében nem biggyesztett előjegyzést, nem tett ritmikai kijelölést, nem volt beírva olaszul, hogy hogyan kell előadni, száz év múlva, 2000 kilométerrel távolabb mégis tökéletesen lejátszották. Ugyanis aki ezt megírta, az megbízott a másikban, aki lejátszotta; „amit te is tudsz, meg én is tudok, azt minek leírni”.

– ÉS AZÓTA?

– A kvázi köznyelv feltűnt az ötvenes évek végén és a hatvanas években is, de persze már nem az ún. „magas művészetek” területén. De ha mondjuk egy 300 év múlva élő zenetörténész arra kíváncsi, vajon ezek az emberek ebben a században hogyan érezték magukat a bőrükben, ha így zenéltek, és egyre rémesebb, egyre riasztóbb hangokat kezdtek el használni, nos akkor elég jó korrelációt talál a korabeli életérzés és a zene, a zene és az egyén, a zene és a világ nyomorúsága között. Schubert, akit én nagyon nem szeretek, nagyon okosan azt mondja; minden jó zene szomorú. A zenében – különösen keleten – valóban vannak technikák arra, hogy az ősi nyomorúságból jó zene legyen. Meg kell nézni egy kínai és egy amerikai cirkusz eszköztárát, a különbség jól mutatja a fehér embernek az eszközök és tárgyak iránti vonzalmát, ill. a tárgyak általi elidegenedését. Ez a zenében sincs másként. Az orgona például egy lenyűgözően szép és elidegenedett, bonyolult szerkezet, amely ugyan valamikor az Istent szolgálta, de ilyet csak a fehér ember tudott Európában előállítani. Meg lehet hallgatni a Cavaillé-Coll orgonák dübörgését Franciaország-szerte. Bizony, a szép barokk zenében is voltak az orgonán olyan diszpozíciók és olyan fekvések, például a szépséges c-moll passacagliában, amely azért sokkal inkább egy hatalmas üvöltésre emlékeztet, semmint gyönyörű zenére. Talán egyedül a technológiában van fejlődés: ma lenyűgöző technikai eszközök állnak a fehér ember rendelkezésére, hogy ugyanazon emberi nyomorúság zenei megfelelőjét létrehozza. Ma már mindenre alkalmassá tehető a technológia, és arra is tökéletesen alkalmas, hogy ezt a nagy, ősi nyomorúságot hihetetlen technológiával, elképzelhetetlen gazdagságban közölje velünk. Hogy mégsem teszi, az azért a fentiekből kiderül.

Ugyanis ma a következő választás előtt állunk: vagy Gulagban élünk, vagy hamburgert eszünk. A probléma az, hogy nincs az életre alternatívánk. A zenében ugyanez a helyzet. Jó zenét csinálni ma már lehetetlen. A zene alatt köznyelviséget, kollektivitást, extázist és hagyományt értek. Ilyet ma már nem nagyon lehet csinálni. Ha mégis sikerül, akkor csak bizonyos, sokszor nem is zenei területeken történő nagy erőfeszítések árán. De a felszínen lévő és a földgolyót elöntő zenék ma pontosan olyanok, mint a mosópor vagy a hamburger. Ugyanúgy állítják elő őket, ugyanúgy fogyasztják, ugyanúgy felejtik el őket és nagyon hasonló funkciókat töltenek be az emberek életében.

– NÉHÁNYAN AZÉRT MINDIG CSINÁLNAK VALAMI MÁST.

– Annak a maroknyi embernek a szöszmötölése mindig megmarad, én szintén elpiszmozok – mint macska a homokládában – a magam elképzeléseivel, és keresem a fényt. Ahogy a technológia fejlődik, úgy fedezem fel az eszközökben a realizálás új és új módozatait. Ugyanakkor szintén a magány és a nyomorúság útját járom, hiszen amit tenni akarok, azt már nem tudom mással csinálni. Hisz éppen ez a probléma: sajna én sem tudom átlépni az árnyékomat. Túlélési és művészeti stratégiákat elgondolhat és kialakít-

hat az ember, de amikor dolgozni kell, akkor teszem amit tudok, és valójában nagyon örülök, ha egy új processzor megjelenik a piacon, mert tudom, mi mindenre fogom használni. De azt is tudom, hogy az a produktum, amit ennek segítségével létrehozok, az semmiképpen sem bír a piacképesség olyasfajta jegyeivel, mint amire az a processzor készült. A lényeg az, hogy – mi: a „piszmozó faj” – valójában tökéletesen fölöslegesek vagyunk ezen az irtózatos piacon, ahol tízvalahányezer lemez jelenik meg évente, és ez csak a „fehér” piac. Nem beszélek Indiáról vagy az arab világról, ahol a helyi, tradicionális zenék felhígított, újra hangszerelt változatainak a tízmillióit bocsátják rá a piacra. Elképesztő zeneóceánban élünk. Mi valójában egy kis sziget vagyunk itt maroknyian Európában.

– HOGYAN LEHET A KÜLÖNBÖZŐ TRADÍCIÓK ZENÉJÉT HARMONIZÁLNI? TE HOGYAN CSINÁLOD EZT?

– Igyeksem elsajátítani a különböző zenei nyelveket, azaz időutazásokat hajtok végre – és ezekből, valamint a magam nyelvéből képzelve és kavargatva össze egy levest. Különböző korok és égtájak zenéje csak akkor szintetizálható valamiféle maradandóbb egységbe, ha a résztvevők, tehát a világ különböző korszakaiból és tájairól származó részek, a maguk teljesen tradicionális és többé-kevésbé igyekvően korhű kivitelezésükben, rendszerükben és elméletükben jelennek meg. Mutatom ezt a programot itt a számítógéphez; én programoztam be a legutolsó hangig, ez mégis olyan kompozíció, amely elvileg létezhetne Indiában, mert a megírása során az összes létező kompozíciós, formai, és „erkölcsi” szabályt betartottam. Ezt senki nem játszotta még, nem is hiszem, hogy a jövőben fogják játszani, noha a legutolsó formuláig az indiai mesterek szabályrendszerén alapul. Ha ez nem lenne olyan tökéletesen lejátszva és írva, mint ahogy itt le van, azt is mondhatnánk, hogy ez egy eredeti indiai kompozíció és Indiában is el tudnák játszani. A fehér embernek, s ez pokoli, ilyen gépei vannak, és ezek a gépek, ha jól programozzák őket – mert ugye azt tudjuk, hogy egy gép pontosan olyan hülye, mint a gazdája –, le tudnak játszani valami olyasmit is, amihez Indiában egy embernek húsz évig kell tanulnia. Én ezt a darabot fél év alatt írtam. Igaz, hogy húsz évig tanultam a szabályokat, de félévente csinálhatnék ilyen darabokat, ami félévente egy fél élet – és ez rettenetes. Ha ezt a darabot egy kicsit elkenet felvételen egy igazi indiai zenésznek megmutatnám, izgatottan kérdezné, ki ez az ember, aki ezt játssza: hol él és melyik iskolához tartozik. S én meg is tudnám mondani, részben, hogy hol, melyik iskolából származnak ezek a formulák. Nagyon tisztelnék azt, aki ezt játssza, de ha megmondanám, hogy ez egy komputer és egy program, akkor meggyűlölnének, mert elvettem valami olyasmit, amiért egy indiai zenész évekig dolgozik irtózatos keményen. Ez a fehér ember újkori zenei neokolonializmusa.

Ma a világpiacon hozzáférhető áron kaphatók olyan zene-technológiai berendezések, amelyekkel a történelemben elhangzott összes hangszín, stílus és forma előállítható, reprodukálható. Minden létező zenei agyszülemény megoldható, előállítható. Ha valaki korabeli ópovanszál éneket akar géppel előállítani, akkor ezt – ha elég ügyes – tökéletes minőségben meg tudná tenni. Ilyen zenéket ma mégsem fejlesztenek vagy kutatnak ezeken a gépeken, mert mikor elérkezett az idő, hogy mindent meg lehet csinálni, akkor már semmit sem csinálnak. Ezek a gépek ugyanis nem az emberért és a zenéért vannak.

Azok, akik megpróbálnak indiai zenét európai zenével elegyíteni, azok valójában többet ártnak ezeknek a kultú-

rának, mintha egyszerűen elfelejtenék őket. Egy kultúrából pontosan annyi marad meg, amennyit a fehér ember megért belőle, s ez nagyon kevés. Ugyanakkor a világ olyan, hogy a fehér emberen kívül másokat nem is nagyon érdekel a dolog, nekik ugyanis még egyéb feladataik vannak. Ha csak annyit értünk meg belőlük, hogy pl. a dél-amerikai fuvola körülbelül így meg így szólhatott a a kecsuáknál és ezt most ma számítógépen reprodukáljuk, akkor ez olyan, mint az eredeti, akkor ez szintén nagyon kevés. Ez sajnos nem az eredeti, mert az eredetihez kell az a környezet, kell az a társadalom, kell az a viszonylatrendszer, kell az a fül és kell az a kultúra, hogy az a fuvola pontosan úgy hajlítson, úgy szólaljon meg, úgy köpködjön és úgy legyen hamis, ahogy az indiók ezt fújták egykor.

Noha a komolyabb, külső komputerrel támogatott nagyszintetizátorokkal és mintavevőkkel valóban egy gyökeresen új hangzásvilágot lehetne kiépíteni, valamilyen oknál fogva az elmúlt 10-15 évben mégsem hoztak létre ilyet. A világ összes hangszerének a hangképe rögzíthető és újra-szintetizálható: íme egy hatalmas raktár, de új hangok világa nem született meg. Van ez a „hangpark”, de nincs közös megegyezés, és ez a legszörnyűbb ezekben az új hangszerekben. Ez ugyanúgy a „gazdag” magány hangja, a köznyelvűség, az egyezményes kultúra hiánya.

Amikor fölépítették pl. a Notre Dame katedrális, akkor a kőfaragók nem beszéltek arról, hogy Isten végtelen és milyen transzcendens is a gótika; csak vágták és faragták a nagy hideg köveket. De ebből lett a gótika, és ilyen az indiai zene is, amelyben a legbonyolultabb és a legabsztraktabb érzések fejezhető ki. A hinduk csoportosították, lefirták számokkal és húrarány-táblázatokba foglalták Isten hiányának a kívánását és hogy az hogy néz ki a kottában. Ma miért nincsenek szavaink a halál előtti ötödik szívdobbanásra? Nincsenek szavaink, ahogy zenéink sincsenek. Nincs kultúránk, ezért elakad a szavunk. S mivel ez mind nincs, ezért nincs új nyelv sem. Csak a régiek vannak, mert ezt ők, valamikor, a más kultúrák már megcsinálták. Ők úgy zenéltek, úgy használták előadásaikban, zenéikben azokat a fantasztikus és nagy múltú zenei törvényeiket, ahogy én itt öntudatlanul is a magyar nyelv szabályaival élek és megpróbálok mondani valamit. Ezek a kulturális regulák mint a beszélt nyelv tanának a szabályai ittatták át a kultúrát, ahol a világ legszigorúbb zenei törvényei magától értetődő könnyedséggel, mondhatni reflexszerűen kerültek alkalmazásra. Visszatérve a gótikára és a régi indiai zenére: ebben az a gyönyörű, hogy minden centimétere kifejezhető egy racionális elemmel, csak az egésze irracionális. Így van ez az én zenémmel is: nagyon távoli, de létező kultúrák autentikusan részt vevő elemeinek szintéziséből tudom csak megcsinálni.

– *EGY ÚJ ZENEI KÖZNYELV KIALAKULÁSÁHOZ NÉMI IDŐ KELLENE. MANAPSÁG VISZONT SZINTE MINDEN GYORSULÁSBAN VAN.*

– Ehhez legalábbis évtizedek kellene, amire nincs idő természetesen, ezért ma fogyasztás folyik. Ez a módszer nem különbözik attól, ahogy a környezettel bánunk: pontosan ugyanúgy ötljük be a kultúrákat, ahogy felörljük a tengerek tisztaságát is. Az én „jövő”-képemben szerepel egy consociátornak nevezett, hajszárítóhoz hasonló sisak, amiben átélem az éppen divatos színész digitálisan rögzített életét. El kívánok repülni az Andokba a gyönyörűsége

ges színésznővel. Nincs kizárva, hogy közben – mondjuk a lezuhanás előtt – még megtekintek egy másik ropogós szőke szépséget, aki éppen – nagyorgona kíséret mellett – egzaltáltan mered egy köteg ániszillatú reciklált klozettpapírra, ami után persze halk, misztikus gamelán zene szól hozzám. Valóságos életet veszek videokazetta-szerű hordozón és ezen a sisakon keresztül – noha közben köztetek vagyok –, élem azt a másik – lehet, hogy jobb – életet. Ez egy lehetséges jövő, mint a VHS-video. Milliárd ember ezekbe a sisakokba belesüppedve éli majd a másik életét, amelyet nyilván nagyvállalatok fognak előállítani profi sztárokkal. Így majd az azték android hölgyiszirén a krétai Minotauruszon lovagolva szalagos burgundiai páncélban, nyakában láncon Johnson & Johnson hüvelyspray, ránevet a vatikáni kék-arany repülő csészealj japán kereszties lovagjára, halk középkori indiai zeneszó mellett, biztatva őt arra, hogy elhúzás ellen a legjobb a vékonybélbe ültetett Anubis típusú perisztaltikus szalagféreg. Gyártja az Exsonibm Inc., kérünk 28 napos transzportálási időt.

Nos, ekkor nemsokára következik az igazi válság, a földgolyó telítettségének a válsága. Most, Kelet-Európa felszabadulásával egy rémesen kiéheztetett piac keletkezik, s ez injekciót ad a piacgazdaságnak, amely kétségtelenül enni ad az embereknek, s az ez ideig meg nem haladható demokráciát kínálja fel, ami ugyan valójában az ökológia demokráciája. Csakhogy a társadalmi problémák ilyen megoldásának – tehát ha az emberek életük nagy részét a kulturális termékek élvezetével és fogyasztásával, a médiumok közti lödörgéssel töltik el – irtózatosan nagy ára van. Az az ára, hogy Alaszkától Bali szigetéig ugyanaz a felhőkarcoló, ugyanaz a gyorsforgalmi út, ugyanaz a nadrág, ugyanaz a villanykörte s ugyanaz a gyorsétkeztető. Az, hogy a piacgazdaság Róbert bácsija globálisan képes lesz enni adni százmillióknak, annak az ára az emberi szellem és szabadság lesz. És ugyanaz a zene, mely alatt azt értem, amit eddig kultúrának nevezünk; az most mindenkié, vagyis senkié. És amikor fogyasztási cikkekkel lesz telített a piac Kínában éppúgy, mint Szibéria északkeleti csücskében, s a Föld bioszférája még létezik, akkor a piacgazdaságnak is vége lesz, és eljön az igazi gazdasági-kulturális világválság ideje. Addig is biztos vagyok abban, hogy kiemelik a Novaja Zemlja-i plutóniumkonténereket, az ózonlyukat nagyon hamar be fogják tömni, és meg fogják építeni azokat a gyárakat, amelyek át fogják öblögetni a tengereket az utolsó cseppig, s a Föld egész környezetét átszűrjük majd ezek a nagy társaságok. Az egész természetesen nem értünk történi, hanem azért, hogy ez az egész borzalmas gépezet tovább működjön. Látszólag mindezt messze van a zenétől, de a zene sorsa összefügg a tengerek nagy átöblögetésével. Ha tévednék, annál rosszabb.

– *VANNAK AZÉRT MINDEZZEL ELLENTÉTES TÖREKVÉSEK IS; KÍSÉRLETEK, MOZGALMAK, MŰVEK.*

– Például egy átlag párizsinak a hétköznapja olyan mértékben telített gépekkel, olyan otthonosan mozog ezernyi motor és komputer között, hogy ennek a rendszernek a fönntartása, működtetése, az információk befogadása és továbbítása, a napi ügyintézés és menetrendje mellett ebben az életformában és ebben a kultúrában nem férnek el ezek a feladatok. Ezek a feladatok kizárólag örültek és mutások feladatai lehetnek. A mai átlagos hímnemű nyugati állampolgár, egy mosolygós, szabadidővel rendelkező, jó emésztésű és fogsorú, mozgékony, ropogós húsú, tiszta ruhákba öltözött, enyhén krémezett hajú, kicsit borostás, karcsú egyén, kinek agyát azonban „kultúrája” szürkészdöld

csillószőrös penészgombával borította el. Ez a mosolygós „individuum” nagyon távol áll attól a lehetséges színes személyiségtől, mely egy valódi kultúra alkotó résztvevője lehet. Noha az a gyanúm, hogy a kocogás, a millió kis szabadidősport, az UNIX hálózati software és a rádiótelefon sokkal inkább a munkaerő kordában tartásáról szól, semmint az egyén testének és idejének szabadságáról, azért lát szöveg az élet minősége javul, és lassan eljön a langymeleg globális jóllakottság ideje. A messzi jövőről beszélek; Jugoszláviák, Grúziák vannak még hátra... Jönnek Kínák, Hongkongok, az egész mediterrán térség nincs rendben, tehát még nagyon-nagyon sok vér fog folyni ezen a Földön. Abban azonban egészen biztos vagyok, hogy már a Marson fognak szaunázni, amikor itt a Földön az emberek egy része egy kis darab kenyérről álmodik. De azért az élet egyre nagyobb százalékban lesz kellemes.

– HOL A HELYE AKKOR MINDEBEN A ZENÉNEK?

– Az igazán jó zenék soha nem az egészségről, az igenről, a haladásról szólnak, hanem mindig a fájdalmak valamilyen eszenciájából jönnek létre. A zene olyan fizikai „kábfőtőzer”, amelyet semmi más nem tud helyettesíteni. Arányokat kapsz a füleden keresztül, konstrukciók szállnak beléd, melyek semmilyen más érzékszerven keresztül nem settenkednek beléd. Csak a füleden keresztül juthatnak el ezek a látszólag elemezhetetlen, furcsa hatások, az arányok, törvények kinyomozhatatlan viszonylataiban. Az európai zenetanuláshoz szokás arra figyelni, hogy melyik hang után melyik hang jön, vagy melyik hang fölött vagy alatt milyen hang van. Úgy érzem, ez hibás módszer, szemben a nagyon ősi indiai szemlélettel, amelyik elsősorban arra kíváncsi, hogy egy hang után mikor jön a következő hang, vagyis a zenét eredeti közegében, az időben képzelettel, időben figyeli, időben értékeli és szerkeszti, és nem a hang magassága és azok sorozatainak típusa szerint. A különbség alapvető.

– MIÉRT ILYEN FONTOS SZÁMODRA AZ INDIAI ZENE?

– Látszólag az indiai zene maga a matematikai tisztaság és a mennyország. Amikor azonban belemélyedünk abba, hogy ez a fantasztikusan kifinomult rendszer valójában mit takar, akkor nem sok jót mondhatunk. Amikor azt mondják, milyen gyönyörű az indiai zene, akkor nekem az a sze-

rencia, hogy indiai jut eszembe, aki 1600-ban, egy faluban csak azt hihette, vagy tudhatta komolyan, hogy egyetlen helyen lehet csak szabad a világon: saját magában, belül. Mert semmije nem volt: az ázsiai társadalmakban a tulajdon nem létezett. A tulajdonnal párhuzamosan általában kialakul a birtoklás, a birtoklással pedig – ecce homo – a személyiség. Indiában személyiség nem létezik, csak a „nagy univerzum”, ahol mindnyájan egyégyé válunk. Ugyanakkor az emberi együttélési módoknak a legszörnyűbbike alakul ki Indiában. Ma már tudjuk néhányan, hogy még belül sem vagyunk szabadok, s ezt illik tudnia egy európainak. Egy jóginak, vagyis egy korabeli indiai értelmiséginek a legnagyobb reménye az volt, hogy az újjászületés láncolatából valamilyen módon kilépjen. A jóga fantasztikus esz-köz arra, hogy az újjászületésnek ezt a borzalmas láncolatát legyőzze. Ezért egy jóginak megérte az a lehetőség, hogy negyvenévi irtózatot erőfeszítés árán elérje, hogy erre a Földre többé soha ne szülessen újjá. És ez az indiai zene lényege. Erről szól az indiai zene, ez a gondolkozásmód van az indiai zene hátterében. Ezért – mert gyönyörűsége és extatikus – igazi zene, de nem lehet rá azt mondani, hogy szép, hogy meditatív és szabad, meg egyéb hülyeségek.

– MILYEN ESÉLYEI VANNAK MA EGY MŰVÉSZNÉK, VAGY EGYÁLTALÁN: A JÓZAN EMBERI TÖREKVÉSEKNEK?

– Az igazi 20. század nyugati művészete számomra az Ohio típusú atom-tengeralattjárókban jelenik meg. Érdemes megnézni a műszaki dokumentációt, hogy ott egy gonosz cél szolgálatában mi található, ugyanakkor az emberi szellem kicsoda teljesítménye; ehhez képest minden más halovány. Minden jó szándékú emberi törekvésnek ehhez kell mérnie magát. Ezek akkor valósíthatók meg, ha valaki minél elfogulatlanabban törekszik többet megtudni a világról, és minél kevésbé fehér, de európai, és minél inkább össze tud hasonlítani érző embereket a világ legkülönbözőbb tájairól, és tudja, hogy a nap minden pillanatában embermilliók százai jönnek-mennek, tesznek-vesznek, gondolkodnak, éreznek s utaznak az élet folyóján a jövőbe.

A BESZÉLGETÉST MONORY M. ANDRÁS ÉS TILLMANN J. A. KÉSZÍTETTE

A fundamentalizmusról

ROBERT SPAEMANN

Ki a fundamentalista? A kritikai elemző talán így határozná meg: „fundamentalista az, aki elzárkózik mindennemű eszmecsere elől; fanatikus, aki nem hallgat az érvekre”. Az apologetikus önmeghatározás pedig így hangozhatnék: „fundamentalista az, aki szent ügynek tart valamit, és azzal kapcsolatban nem hajlandó semminemű engedményre”. E két definícióval lényegében jól körülírható az a probléma, melyet a nyugati kultúra a „fundamentalizmus” címkéjével látott el. A fundamentalizmus fogalmát már réges-rég nem eredeti értelmében használjuk.

Fundamentalizmuson gyakran egymással korántsem összeegyeztethető jelenségeket értünk. Aki e jelenségeket egyetlen gyűjtőfogalom alá rendeli, az sokkal többet árul el saját álláspontjáról, mint azokról, akiket e fogalommal illet. Az emberiség történelmében egyedülálló jelenség, hogy az emberektől azt várják el, hogy meggyőződésüket elvben korlátlanul rugalmasan alakítsák. Először azokat az amerikai protestánsokat nevezték „fundamentalistáknak”, akik a természettudományok és a teológiai hermeneutika felismerései ellenére ragaszkodtak a Biblia, mégpedig a bibliai teremtéstörténet szó szerinti értelmezéséhez, akik tehát elutasították az evolúció modern elméletét. Mindez akkor vált fontos politikai kérdéssé, amikor arról kellett döntenie, vajon megengedhető-e, hogy az állami oktatásban az evolúciós elméletet részesítsék előnyben.

A keresztyén fundamentalizmus lényegében protestáns jelenség. „*Das Wort sie sollen lassen stahn und keinen Dank dazu haben*” (Él, áll az Ige igazul, / Akárki vessé-hányja. – József Attila fordítása) – a Luthertől származó sorok tanúsítják, hogy a reformáció fundamentalista mozgalom volt, olyan mozgalom, mely az eredeti forrásokhoz, mindenekelőtt a Szentíráshoz való visszatérést hirdette. Arra a meggyőződésre épült, hogy az ebből a forrásból eredő szellemi áramlatok elvesztették eredetiségüket, amiképpen illetéktelenné vált az az értelmező intézmény is, mely jogot formált arra, hogy közvetítsen a keresztyénség eredete és későbbi fejlődése között. Persze minden hagyomány egyben értelmezéstörténet is. Arra a kérdésre, hogy miért nem ír könyvet, Szókratész így felelt: „A könyv védtelen, mindig szüksége van atyjára, aki segítségére siet.” Ahol erre a segítségnyújtásra nincs lehetőség erre felhatalmazott értelmező intézmények híján – „Aki titeket hall, engem hall” –, ott a tan fejlődésének legitimitása mindig kérdéses. Azt mindig, mindenki felülvizsgálhatja és felül is kell vizsgálnia. A döntő szót végső soron azonban csak maga a szöveg mondhatja ki, az a szöveg, amely mindig is csupán értel-

mezett szöveggé vált, hiszen már maga az olvasás is interpretáció. A fundamentalizmus úgy hiszi, kitörhet e hermeneutikai körből – mely, úgy tűnik, végül is mindent valamely tetszőlegesen old fel, és még az ateizmust is összeegyeztethetőnek tartja a Bibliával –, mégpedig azért, hogy látszólag minden értelmezéstől mentesen „szaván fogja”, azaz szó szerint veszi a szöveget: „*Das Wort sei sollen lassen stahn*.” (Luthertől egyébként távol állott az effajta szigorúan „szó szerinti” értelmezés. Az Újszövetség néhány szövegrészletét például kulcsfontosságúnak tartotta az egész Biblia értelmezésében.)

Atörténelem azt tanítja, hogy a szövegek ilyen szoros értelmezése mindenkor a hagyományok relativizálását, illetve megújítását eredményezte. Elegendő, ha csupán arra gondolunk, hová vezetett, amikor Szent Ferenc szó szerint vette az evangélium szegénységre vonatkozó szövegrészleteit. De épp ilyen világos az is, hogy e „reformációk” mindegyike ortodoxiába kellett hogy torkolljék, mivel létrehozta a maga identitást teremtő, kötelező érvényű értelmezési hagyományát. A protestantizmuson belül az ortodoxia persze mindenkor nehéz helyzetben volt, ugyanis az alapját képező reformatori hitvallások nem támaszkodhattak semmiféle, a Szentírásból levezetett értelmező autoritásra. Éppen ezért kezdettől fogva kétféle leelkedett veszély a protestáns ortodoxiára: egyrészt a történelmi kritika, ill. a szcientista felvilágosodás oldaláról, másrészt a bigott rajongás oldaláról, mely az olvasó megvilágosodásában mindenkor magának a Szentléleknek a nyomát látja. Az ortodoxia ehhez képest katolikus szellemiség, mely feltételezi egy olyan intézmény meglétét, mely azáltal legitimálja a hitelvek fejlődését, hogy visszavezeti őket a kezdetekhez és a hagyományokhoz. A fundamentalizmus ennek mondhatja „protestáns” megfelelője.

A szakadár Lefebvre érsek katolikus tradicionalizmusa e tétel ellenpróbája. Lefebvre nem a Bibliára, hanem az egyház azon korábbi tanaira hivatkozva foglal el fundamentalista álláspontot, melyek nehezen egyeztetők össze a II. Vatikáni Zsinat nyilatkozataival, mindenekelőtt a vallásszabadságra vonatkozóval. Noha a zsinat szerint „továbbra is érvényben marad az ember és a társadalmak erkölcsi kötelezettsége az igazi vallással és Jézus Krisztus egyetlen egyházával szemben”, résztvevői nem kívánták a hagyományt és általa önnön legitimitásukat azáltal megőrizni, hogy az újabb kijelentéseket mintegy a korábbiak újraértelmezésének nyilvánítsák. Így azután várható volt az újabb fundamentalista visszacsatolás a látszólag semmiféle értelmezésre nem szoruló „szó szerinti” – igaz,

A bécsi Institut für die Wissenschaften vom Menschen 1992-es *Expansion of Liberalism* című konferenciáján elhangzott előadás első része.

most nem a Bibliára, hanem korábbi egyházi tanokra hivatkoznak. Persze a katolikus fundamentalizmus hasonlóan tragikus-paradox helyzetben van, mint a protestáns ortodoxia. Míg az utóbbi valójában egy, a tanok eredetisége fölött örökös intézmény meglétét feltételezi, addig az előbbi a kánonikus szövegek „*libre examen*”-jét, vagyis egy protestáns elvet.

„*Das Wort sie sollen lassen stahn*” (Él, áll az Ige igazul, / Akárki vesse-hányja) – hangozhatnak akár azoknak a muszlimoknak a csatalkiáltása is, akiket ma a Nyugat oly előszeretettel emleget iszlám fundamentalistákként. Az iszlám fundamentalizmus is válasz a hagyományok megszakadására és a fejlődést szentesítő identitás válságára. Hogy a kultúra változását haladásnak tekinthessük, olyan mércére van szükség, mely különbséget tesz javulás és romlás között. Az ilyen mérce úgy őrzi az identitást, hogy a későbbi történéseket összekapcsolja az eredettel, ill. hogy ezeket valami kezdettől fogva meglévő elgondolás „beteljesüléseként” tünteti fel. Nagy korszakaiban az iszlám hatalmas kultúrateremtő erővel rendelkezett, óriási filozófiai, tudományos és művészeti teljesítményekre volt képes, melyek olykor meghaladták a keresztény Nyugat eredményeit.

A modern tudományos-technikai forradalom ennek ellenére nem az iszlám talaján bontakozott ki, hanem kívülről tört be az iszlám világba, méghozzá többnyire a gyarmatosítás jegyében. Nem véletlen, hogy az az ország lett a sötét és véres fundamentalizmus központja, melyben korábban egy felvilágosult despota uralkodott, aki országában meg akarta honosítani a földreform, a technokrácia, a nők egyenjogúsága és az írni-olvasni tudás nyugati eszméit. A perzsa rezsim vérszomjassága és az, ahogy a civilizált országok közösségét provokálja egy írógéppel való uszítás, nem gátolhat meg bennünket abban, hogy felismerjük, milyen fontos jelenséggel állunk szemben. A nyugati átlagpolgár – amennyiben még egyáltalán bele tudja magát élni abba, hogy valaki komolyan vesz valamit – nehezen tudja elképzelni, hogy valaki komolyan tiszteli istent és tisztelettel övezi azt, ami számára isteni kinyilatkoztatás. Hogy ez a kinyilatkoztatás az iszlámban egy könyv átadásában öltött testet és nem – mint a kereszténységben – egy emberben, a „szószertiség”, a „*sola scriptura*” fundamentalizmusát hamisítatlan iszlám jelenségévé teszi, és nyílt kérdéssé azt, „hogyan siethet a könyv atyja műve segítségére”. Csak öntudatuk visszanyerésével és megerősödésével tehetnek szert az iszlám népek arra a higgadságra, melynek talaján egyáltalán alkotó módon válaszolhatnak erre a kérdésre.

A feltétel nélküli és önmagát az egyetemes diskurzus alól kivonó meggyőződés elutasítását a nyugati civilizáció a XVII. század óta a „fanatizmus” szóval fejezi ki. E szóval először a katolikusok illetékek a protestánsokat, majd az ortodox protestánsok a vakbuzgókat, és végül a felvilágosodás vezéralakjai használták a kinyilatkoztatáson alapuló hitek megvédelmezésére. Az iszlámban olyan kinyilatkoztatásra épülő hitrendszer láttak, amely különösen ellenáll minden olyan kísérletnek, mely „természetes vallássá” kívánja átalakítani. Voltaire például egyenesen a fanatizmus prototípusának tartotta.

A fanatizmus az ész uralmának, tehát az igazról és hamisról, a jóról és a rosszról folytatott, előfeltételek nélküli, racionális és egyetemes diskurzus eszményének ellentéte volt.

Ez a diskurzus azért lehetséges, állították, és azért lehet érdemi, mert az ész, a ráció – mint Descartes írta – a világon a legegyszerűsebb eloszlású. Az ész uralma és az emberi jogok szinte egymással felcserélhető fogalmak voltak. Később, a 19. század historizmusa tudatosította az emberekben, hogy az ész egyetemessége, az emberi jogok és a tudományosság csupán egy sajátos föltételek között működő kultúra talaján jöhetett létre. A 20. századi kulturális relativizmus szerint mindez elszakíthatatlan a történeti feltételektől, tehát nem tartható fenn az egyetemesség igénye.

Évekkel ezelőtt éppen ebben az értelemben bírálta Georg Picht az emberi jogok egyetemességének elvét, mondván, benne az Európában összeomlott metafizika jut megkésettén kifejeződésre. Picht nem mérlegelte, hogy mindazok számára, akiket megfosztottak emberi jogaitól, e jogok evidenciaként jelentkeznek, és ily módon talán éppenséggel a bennük rejlő metafizika mellett szolgáltatnak érveket. Amilyen mértékben az európai univerzalizmus elszakad saját alapjaitól, úgy számolja fel egyben önmagát is. Ennek az önfelszámolásnak egy olyan rendszerelméleti racionalitásfogalom az eredménye, mely már csupán a rendszer elemeinek működésére összpontosít, illetve a fejlődésnek azokra az esetleges nekilendüléseire, melyek a rendszer diszfunkcióiból erednek. A funkcionalizmus olyan gondolkodásmód, mely minden lényegi dolgot funkcióként fog fel. Így e dolgok elvileg funkcionálisan egyenértékű módon helyettesíthetők. A funkcionális civilizáció a képzelet világában létezik. A dogmatikus meggyőződést, az elmentmondást nem tűri erkölcsi ítéletet – mondjuk a kivallatással vagy az abortusszal kapcsolatban – és a visszavonhatatlan személyes kötődést kitaszítja magából ez a civilizáció. Erkölcsi problémák – mint például a géntechnológia által felvetődők – a számára csupán az elfogadhatóság szempontjából érdekesek, önmaga képtelen valaminek az elfogadását szentesíteni avagy meggátolni. A „szabadság és méltóság” elve az olyan szcientista felvilágosult szellemek számára, mint például Skinner, csupán fundamentalista maradvány, azaz gátja a békés és működőképes társadalom megteremtésének. Gátja, miként a szuverenitás modern teoretikusa, Thomas Hobbes számára akadályt jelentett az „Istennek kell inkább engedni, hogysem az embernek” bibliai elve (Károli Gáspár fordítása).

A gyökereivel ily radikálisan szakító civilizáció egy épp ilyen radikális és minden európai történeti hagyománytól korábbra visszanyúló fundamentalizmust eredményez: a biológiai. Ez a 19. század végének szülötte. A kereszténység elvárta Európa népeitől, hogy „pogányként” új családfát fogadjanak el és Ábrahámot atyjuknak tekintsék, valamint a királyok koronájára Salamon és Dávid képmását fessék. A németek birodalma nem német, hanem német-római birodalom volt. A biológiai naturalizmus ennek az „idegen”, „gyarmatosított” történelemnek a lerázásától várta a kelta, ill. germán faj igazi kibontakoztatását. A nemzetiszocializmussal először jutott hatalomra a történelemben a naturalista fundamentalizmus, amely – noha maga is a szcientista felvilágosodás gyermeke volt – az ész és az emberi jogok egyetemességét hirdető felvilágosodást a legyőzendő zsidó-római örökség részének tartotta.

Egyébiránt a nemzetiszocializmus iskolapéldáját nyújtja annak, hogy mi lesz a sorsa a politikai hatalmat megszerző fundamentalizmusnak: nem maradhat fundamentalista. (Ez érvényes az iszlámra is.) Kormányzásának második, imperialista felében Hitler nem véletlenül íratta át még egyszer a történelmet: a „szászokat irtó” Károly ismét „Nagy” Ká-

roly lett. És a nemzetiszocialisták voltak azok, akik eltörölték a régi „gót betűs” írást és bevezették az Európában egyébként általánosan elfogadott latin betűs írásmódot, aminek következtében a mai gyerekek már nem tudják elolvasni nagyszüleik ifjúkori leveleit.

A biológiai fundamentalizmus mindazonáltal túlélte nemzeti és állami terrorral járó változtatát és új motívumokkal gazdagodott. A zöldek fundamentalizmusa is delegitimáló mozgalom. Annak az „eredeti”-nek és „elemi”-nek a nevében kívánnak legitimitástól megfosztani egy civilizációs fejlődési irányt, mely a fejlődés során nem bontakozhatott ki, mert elfojtották, megtagadták. Már nem pusztán az emberi fajok jelentik ezt az „eredeti”-t, hanem a Földön élő természetes fajok mindegyike, köztük a homo sapiens valamint a homo sapiens túlélésének veszélybe került természeti feltételei. Ez a mozgalom annyiban fundamentalista, amennyiben elutasítja, hogy társadalmi, történelmi vagy jogi érvekkel avatkozzanak be választásaikba. Ezen a szemüvegen át nézve, az eddigi magaskultúrák társadalmi a természet leigázásán és a nők elnyomásán alapult, hiszen a társadalmi rendszeren belül mintegy a nők képviselik a természetet. Az európai racionalizmus csupán az elnyomás beteljesülése, mely az általunk használt nyelvi szerkezeteket is szexista alapon mérgette meg.

Ennek az új fundamentalizmusnak az erőssége egy kétségbevonhatatlan tényben és egy hasonlóképpen kétségtelen megállapításban keresendő. A tény a következő: az ipar fejlődése nyomán eljutottunk addig a pontig, ahol természetes életfeltételeink nem terhelhetők tovább. Egyszerűsödés tudatosul bennünk, hogy a veszély folytán az egész emberiség egyetlen közös hajóban utazik. A megállapítás pedig így fest: a Jó és a Rossz e tekintetben többé-kevésbé eldöntött dolog. Olyan, amely: független minden egyetértéstől és az elfogadottság bármely mértékétől. Amennyiben a túlélés ügyében egyetértés uralkodik a Rosszról, ill. elfogadják a Rosszat, akkor lehet, hogy túl késő van már ahhoz, hogy tanuljunk a tétel gyakorlati cáfolatából. Ennyiben a természetjog, azaz a „természettől” fogva helyes és a „természettől” fogva helytelen megkülönböztetések egyikével állunk szembe. A fundamentalista ezt nem teheti mérlegelés tárgyává, mivel nem tartozik az illetékességi körébe. Rousseau szerint az az állam, mely vét a jogok ellen, mindaddig a káosz állapotában leledzik, amíg „a dolgok legyőzhetetlen természete újból vissza nem szerezte hatalmát”. Rousseau társadalmi és politikai káoszra gondolt. Adott esetben a zöld fundamentalista számára a társadalmi renddel szemben előnyben részesítendő a társadalmi káosz, hiszen a társadalmi rend kifelé annál több káoszt okoz, minél tökéletesebben van megszervezve belül. És bár végül itt is a „dolgok legyőzhetetlen természete” érvényesül, meglehetősen, ez adott esetben együtt jár majd azzal, hogy a homo sapiens eltűnik a Földről.

Abból a tényből, hogy nem rendelkezhetünk a túlélés feltételei fölött, a fundamentalista – jogtalanul – azt a következtetést vonja le, hogy feltételekre vonatkozó nézetei is vitán felül állnak. Abból a tényből pedig, hogy az igazság nem ismer kompromisszu-

mot, arra következtet, hogy a kompromisszumok a helyes fölmerés érvényesítésekor is károsak. Ez azonban csak azon ritka esetekben van így, amikor a világ egészét fenyegeti veszély, és megmenekülni csak egy módon lehet.

Tanulságos az is, miként gondolkodik a zöld fundamentalizmus az emberi jogokról. Mindenekelőtt az jellemző rá, hogy el akarja tüntetni a különbséget az emberi jogok és a polgárjogok között. A zöld fundamentalisták számára a releváns politikai egységet nem a történelmi együvé tartozás, a nyelvközösség vagy az a hajlandóság határozza meg, hogy az emberek hosszú távon akarnak közösségben együttműködni, hanem egy merőben semleges kategória: az, hogy bizonyos emberek adott pillanatban közösen „érintettek” egy kérdésben. Ez a felfogás akkor fenyeget robbanással, ha összekapcsolódik az emberi jogok azon értelmezésével, mely szerint ezek nem valami „rossz” elhárításának a jogát testesítik meg, hanem azt a jogot, hogy bárki igényei közvetlenül érvényesülhessenek (például hogy csatlakozhasson bármely közösséghez, legalábbis addig, amíg ez az érintett számára életfeltételeinek javulásaként tűnik föl, azaz addig, amíg az életlehetőségek történelmileg és földrajzilag meghatározott különbségei el nem tűnnek, és az entrópia törvénye értelmében föl nem számolták a „jó élet” minden feltételét).

A politikai fundamentalizmus szorosan kapcsolódik ahhoz, amit Max Weber „*Gesinnungsethik*”-nek (szándéketicának) nevez. Mindazonáltal Weber arra is világosan rámutat, hogy a „szándéketicák” és a „felelősségetika” szembeállítás nem igazán vezet eredményre. Weber szerint az a politikus képviseli a felelősségetikát, aki a rá bízott korlátozott területen középtávon fenn akarja tartani a meglévő állapotokat vagy általa kívánatosnak tartott állapotokat akar teremteni. A „szándéketicák” ezzel szemben az képviseli, aki úgy véli, a felelősség rövidebb távon és korlátozottan érvényesül, azaz aki egyetlen cselekvés közvetlen eredményéért tartja magát felelősnek, vagy akinek cselekedetei globális célkitűzések alapján hosszú távú stratégia jegyében állnak és ezért ezek nem ítéltetők meg a józan ész szemszögéből. Az első értelemben vett szándéketicáról Weber nagy elismeréssel nyilatkozik. Igaz, rámutat arra is, hogy ez az etika nem politikai etika. A második fajta szándéketicák meg politikai etika akar lenni, de azért nem lehet az, mert az egyéni politikai világnézetet végső soron ki akarja vonni a diszkurzív ellenőrzés alól, és a világnézet érvényesítése érdekében korlátlan cselekvési szabadságot követel, amivel lényegében a fanatizmus definíciójához érkeztünk el megint.

A „szándéketicák” két formája közötti megkülönböztetés azt is lehetővé teszi, hogy különbséget tegyünk a fundamentalizmus két típusa között. A fundamentalizmus lényegéből következően nem tekinthető politikai magatartásnak, hiszen épp a közvetítés, a viszonylagosság, a feltételnélküliségre vonatkozó igények semmibevétele az a terület, ahol a politika mozog. A politikai szempont abszolutizálása, minden emberi életjelenség politikailag pozitív vagy negatív besorolása a totalitárius rendszerek ismeretjellege. Minden totalitárius rendszer antifundamentalista – noha gyakran maga is fundamentalizmusban gyökerzik. Antifundamentalizmusa azonban nihilizmus. A „normális” emberek esetében ugyanis igaz az állítás: mindenki fundamentalista valamilyen tekintetben. A feltételnélküliségnek vannak jelképei, melyek noha maguk véges természetűek, véges lények számára a feltétlenséget testesítik meg. Ilyen jelképek nélkül a feltételnélküliség

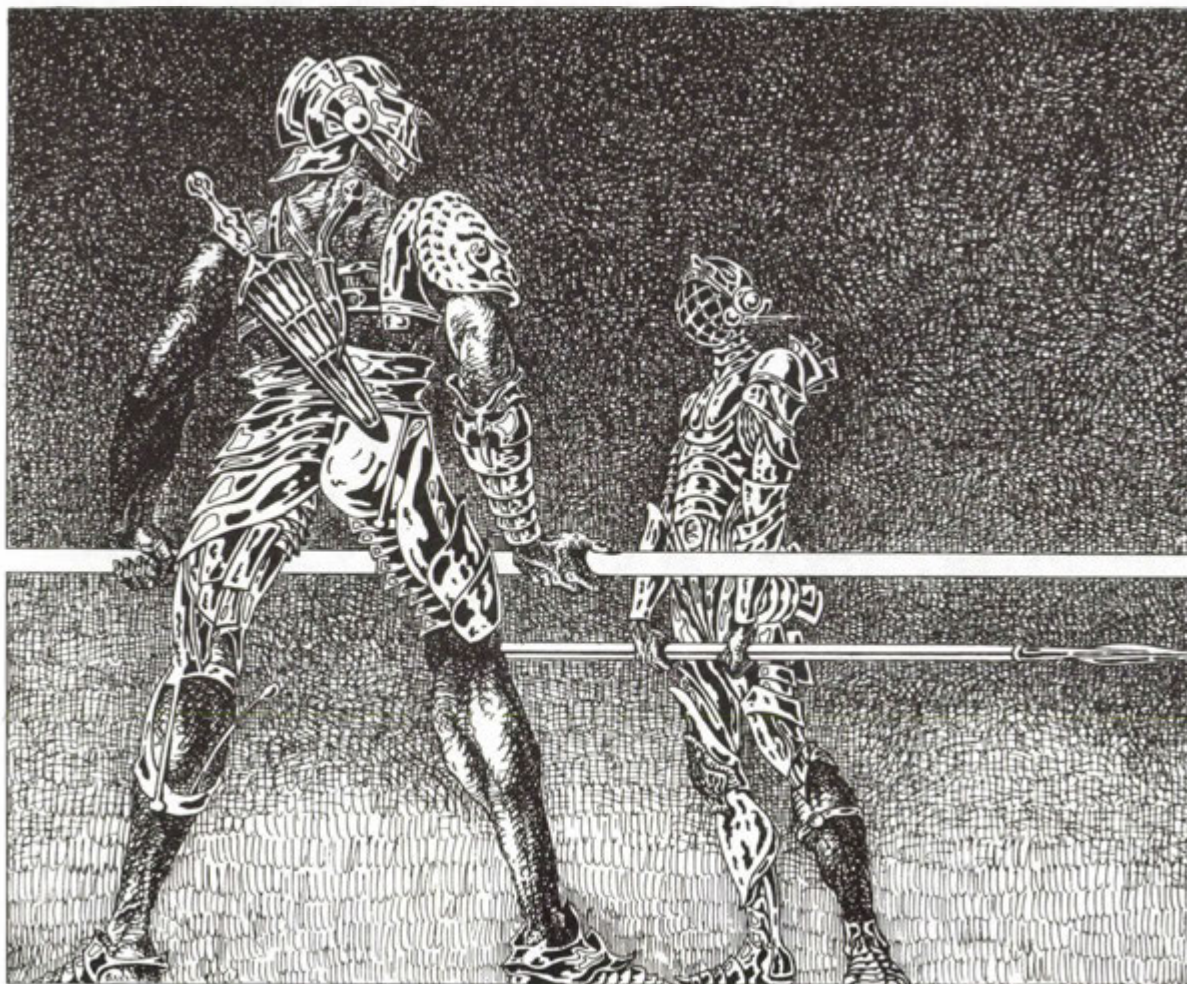
csupán üres szó, és az ember olyan megvetendő lény, aki számára semmi se „szent”, azaz mindenre képes. A feltételküliséget csak tisztelni lehet, megvalósítani nem. Az emberi jogok megvalósításának politikája sohasem lehet olyan feltétlen, mint az a parancs, hogy e jogokat tiszteljen kell tartani.

Mindezt felismerték már régen. Bizonyosság rá két felülmúlhatatlan görög tragédia, Szophoklész *Antigonéja* és Aiszkhülosz *Oreszteiája*. Antigoné a diskurzust elutasító fundamentalista tökéletes típusa. Kötelessége, hogy fivérért eltemesse, az istenek ősi törvényén alapszik, mely egyben megfelel a szív törvényeinek is: „Gyűlölni nem, szeretni csak születtem én.” (Trencsényi-Waldapfel Imre fordítása). Kreón, a király meg tudja indokolni tilalmát; ezek az államrezon érvei, a békét fenntartó politikai akarat érvei. Elvakultsága, hübrisze ott ütközik ki, hogy racionális megfontolásainak keresztülvitelében nem fogadja el korlátnak azt, ami politikai rendszerénél ősbibb és „fundamentálisabb”. Még nem alkalmazhatta Hobbesnak azt a fogását, mellyel az „Istennek kell engedni, hogysem az embernek” tételét úgy hatástalaníthatta volna, hogy uralkodóként önmagáról jelenti ki: ő az isteni parancs egyedül autentikus értelmezője. Mindazonáltal e tétel fundamentalizmusa nem jelent közvetlen politikai fenyegetést, amennyiben csupán az engedetlenséget fogalmazza meg és nem kíván megalapozni politikai akciókat,

aktív ellenállást vagy forradalmat. Még csak az engedetlenség tevőleges megszervezését sem veszi célba. Sőt Antigoné nem is tanácsolja hűgának, Izménének, hogy részt vegyen a vállalkozásban. Az aktív politikai cselekvés csak akkor lehet hatékony, ha a politikai logika törvényeit követi, azaz ha kilép a fundamentalizmus bevehetetlen erődítményének kapuján. Van azonban az antik tragédiairodalomnak még egy fontos „tandarabja”: Aiszkhülosz *Oreszteiája*.

A béketeremtő politikai akarat, a polisz életét szervező politikai akarat Athéné alakjában jelenik meg, aki az areopág előtt az anyagyilkos Oresztész mellett emeli fel szavát: szakadjon meg végre a gyilkosságok sora. Az Erinuszok azonban tombolnak. Az új, békét teremtő logika oltárán nem akarják feláldozni azt a fundamentalista és feminista követelésüket, hogy bűnhődjék az anyagyilkos. Athéné nem teszi magát öntörvényűen túl az Erinuszok követelésén, hanem megkísérli őket lecsillapítani, méghozzá sikerrel. Felkéri őket, hogy eumeniszekként, az áldás istennőiként, „politikai befolyásuktól megfosztva”, maradjanak a városban, és a város jólétét ahhoz a feltételhez köti, hogy – mivel az istennők ősbibb eredetűek, mint a város – ott mindig legyen megszentelt helyük. Politikai hatalmuktól megfosztják őket, ám jelenlétük a biztosítéka annak, hogy a politika nem téveszti szem elől, ami „szent”, ami minden politikánál előrébb való, és amit a politika maga képtelen megteremtteni.

FORDÍTOTTA ZALÁN PÉTER

Paradigmaváltás

VILÉM FLUSSER

Noha a Nyugat történelmének ókorra, középkorra és újkorra történő felosztása kérdéses, mégsem egészen tetszőleges lépés. Mindkét esetben paradigmaváltás történt, melyet nemcsak mi látunk így, a magunk távolából, hanem az érintettek maguk is meg tudtak állapítani életükben, érzéseikben és gondolkodásukban. Ugyanilyen kérdéses és mégsem önkényes a „poszt-modern” és/vagy a „történelem után” kifejezések mai használata. Mi is megállapíthatjuk az élet- és gondolkodásmódunkban, valamint érzéseinkben és kívánságainkban beállott mélyreható változásokat. Ennek az előadásnak az a célja, hogy e benyomásokat elmélyítse.

Tulajdonképpen elengedhetetlen volna az újkori (modern) paradigmák számbavétele, hogy aztán jelenlegi átalakulásukat megfigyelhessük. Most azonban csak arra teszünk kísérletet, hogy a középkorból az újkorba vezető átmenet néhány mozzanatát megragadjuk. Ezeket aztán a jelenleg zajló eltolódás kiindulópontjának fogjuk tekinteni. Előzetes megjegyzés: az „újkori” és a „modern” szavakat szinonimákként használjuk.

Anyag és forma

A kézművesek olyan emberek, akik az anyagokat formákba rekesztik. Például a fát asztalformába. Ennek a gesztusnak „munka” a neve, és a középkori értelmezése így hangzik: a formák a jelenségek mögött rejlenek, a teoretikus tekintet képes a megpillantásukra, a hitben pedig megnyilatkoznak. E formák egyike az asztalforma. A kézműves látja ezt, és megkísérli, amennyire csak tudja, hogy fába rekesse. Ez nem teljesen sikerül neki, mivel az anyag ellenáll annak, hogy megformálttá váljon. A püspök teoretikusan iskolázott és hit megvilágította tekintete átjárja az alkotást (a faasztalt), és megállapítja, hogy a kézművesnek milyen mértékben sikerült az anyagot a formába rekesztenie. Az alkotás értékét ő állapítja meg. A püspöki tekintély uralja a piacot: *praecium iustum*.

A reneszánsz polgári forradalmát tekinthetjük a püspöki tekintély felváltásának és a szabad piac bevezetésének. Ez a formák kérdésének átalakítását vonja magával. A forradalmi kézműves tagadja, hogy az asztalformát teoretikusan látta volna vagy hogy megnyilatkozását hittel megélte volna. Azt állítja, hogy az asztalt kézműves elődei találták fel, és hogy munkája során tökéletesíteni képes. Ez a modern vélemény, miszerint a formák nem merev ideák, hanem képlekeny modellek, megmíntázhatók, a haladás során

jobbíthatók. Az alkotások divatok, „mode”-ok kifejeződései. Ezt mutatja a „modern” szó is.

Ugyanígy a „theoria” szó is jelentésváltozáson megy keresztül. Már nem a merev, változhatatlan ideák szemlélése ez, hanem tevékeny modellálás, mely dialektikus ellentmondásban van egyrészt a megfigyeléssel, másrészt a kísérlettel. Ugyanis meg kell figyelni a jelenséget, mielőtt a modelljét kialakítom, és a modellt ki kell próbálnom, hogy lássam, mennyire használható. Ezzel pedig a modern tudományos technika lép színre.

Egyszersmind az értékekhez való viszony is megváltozik. A munka immár nem egyéb mint a modellek kidolgozása és folyamatos fejlesztése. A munka ezért minden érték forrása. Nincsenek örök értékek, melyek teoretikusan beláthatóak lennének és a hitben megnyilatkoznak. A tökéletes asztal, a tökéletes társadalom, a tökéletes ember ideája nem létezik. Minden értékért meg kell dolgozni. Ebből következik a modern munkamorál, amely utóbb részint mint liberalizmus, részint mint marxizmus kristályosodott ki.

Már nem vagyunk modernnek. Az anyag és a forma viszonyára vonatkozó kérdést már nem tehetjük fel, mert osztjuk a munka modern analízisét és a belőle fakadó modern munkamorált. Az ipari forradalom e problematika posztmodern szemléletéhez vezetett. Számunkra ugyanis a munkafolyamat a következőképpen mutatkozik meg: a dolgot a gépek végzik. Ezek olyan berendezések, melyek egyik nyílásán (input) nyersanyag áramlik be, hogy aztán egy másik nyíláson (output) termékként áramolhasson ki belőle. A gép centrumában egy szerszám rejlik. Ez a szerszám a termelendő termék formáját viseli és ezt a formát mechanikusan az előáramló nyersanyagra viszi át. Például: egy olyan gép, melynek inputján műanyag áramlik be, szerszám töltőtoll formájú, outputján pedig műanyag töltőtollak hullanak ki. E tömegesen előállított töltőtollak vizsgálatából kiderül, hogy értékük nem a nyersanyag, sem a gépnek, sem nem a gépen dolgozó embernek, hanem a szerszám formájának köszönhető; ugyanis e formának köszönhetően tudnak a töltőtollak írni. Mindennemű munka forrása ezért nem a munkásban, hanem szoftverben keresendő.

Így szemlélve a munka két fázisból áll: egy puha fázisból, melyben emberi és mesterséges intelligenciák formákat fejlesztenek ki, gyakran számításkor nyomán, valamint egy kemény fázisból, melyben ezeket a formákat, gyakran automatikusan, a nyersanyagra viszik át. A második fázis, vagyis az, amit az újkorban valójában munkának tekintettek, nem méltó az emberhez, mert mechanizálható. Csak a társadalom egyre kisebb hányada vesz részt ebben. Az egyre nagyobb hányada a formák, a tág értelemben vett információk előállításával foglalkozik, az úgynevezett harmadik

A prágai Goethe-Institutban 1991. november 25-én elhangzott előadás szövege.

szektorban. Ez a minőségi eltolódás már önmagában elégséges magyarázatul szolgál a marxizmus alkonyára. Megváltozott a régi kérdés, hogy kié a hatalom, ki az, aki dönt: nem a gépek birtokosa, hanem az információkhoz értő személy (nem a tőkés, hanem a rendszerelemző és a programozó) hozza a döntéseket.

Ennek a változásnak azonban nemcsak minőségi következményei vannak: a „theoria” szó újabb jelentésváltozáson ment keresztül. Mindennemű olyan materializálódó érték numerikusan fejlesztett formája, mely komputerképernyőn jelenik meg (töltőtollak, repülőgépek vagy akár eddig el nem képzelt tárgyak tervei), téren és időn kívüli, bár modellálható. Mivel numerikusan fejlesztették ki, éppoly téren és időn kívüli, mint az algoritmusok. Ez azt jelenti, hogy e formák képernyőkön történő szemlélése a klasszikus és a középkori teóriaelfogással rokon. A modern utáni tudománynak, mely ennyire tisztán formális teórián alapul, szükségképpen egy már nem modern technikához kell elvezetnie. Már nem arról lesz szó, hogy modelleket dolgozzanak ki az anyagok számára, hanem inkább arról, hogy anyagokat fejlesszenek a modellekhez: nem asztalformát a fához, hanem még nem volt anyagokat a kidolgozott formákhoz. Ettől a formális teóriából kialakuló technikától alternatív világok várhatók, olyanok, mint amilyenekből például a cyberspace kínál ízelítőt.

Ég és Föld

Az előbbieket belátásának megkönnyítésére a középkorból az újkorba történő átmenetnek egy további metszetéhez folyamodunk. A klasszikus középkori világkép hozzávetőlegesen így festett: a világ gömb alakú, ennek közepén helyezkedik el a Föld, felette a víz, afölött a levegő, legkívül pedig a tűz. A levegő és a tűz között a holdpálya ontológiai határvonalat képez. A Hold fölött a szférák örök harmóniája, az égi rend honol, melybe a csillagászatnak és hitnek köszönhetően némi betekintésünk nyílik. A szubunáris világban kavargás van: kövek (földdarabok) kerülnek a levegőbe, víz hatol a földbe, levegő kerül a vízbe. Az isteni igazságosság azonban mégis mindent újra elrendez: az eldobott kövek visszahullanak a földre, a víz a forrásokon keresztül feltör a földből és csapadékként hull vissza az égből, és mindenfajta tűz lángja az égbe emelkedik. Emiatt a Hold alatt minden mozdulat igaztalan és ítéletre szorul, és mindaz, amit teszünk, bűn. Eljön majd egy végső nap és égi rend teremtmények a szubunáris világban is. A mennyei birodalom megteremtésére pedig majd a földön is sor kerül.

Ez a világkép Arisztotelésznél és a Bibliában írásba van foglalva, érvényessége mindenütt empirikusan igazolható. Minden tudományos, filozófiai és teológiai teória bizonyítékul szolgál hozzá. A középkori politikai és szociális teóriák is ezt a világképet tükrözik. Az Ég és Föld közti éles elhatárolás az alapja a szellemi és világi hatalom, pápa és császár elkülönülésének. A világkép tehát érthetetlen; mindenkor, mindenhol, mindenki érvényesnek tekinti. Ebben az értelemben egyetemes: katolikus.

Ez a világkép azonban egy számunkra már alig elképzelhető katasztrófa során összeomlik. Az égen rendtelenségek válnak láthatóvá (például hegyek a Holdon), az Ég és a Föld közti határ átszakad. Az égi és a földi mechanika egyesítésének kísérlete (Kopernikusz és Galilei) végül Newtonnak sikerül. Ebben a modern világképben a kopernikuszi forradalom (a Föld helyett középpontban a Nap, vagyis a tűz) kevésbé forradalmi, mint Galileié. A világ

dolgai (mind a Földön, mind az Égben) ettől kezdve mozgató ok nélkül, tehetetlenségükönél fogva mozognak. Nem követnek el bűnöket és nem is kerülnek ítélet alá. A világ mozgatója felesleges hipotézissé vált. A tehetetlenség törvénye elégséges a mozgás magyarázatául. A világ, mind az Ég, mind a Föld, tehetetlen, élettelen, abszurd képződmény, amelyen képesek vagyunk uralkodni.

Am ehhez mindenekelett meg kell ismerni a világot. A mindentudás (tudomány) elengedhetetlen a teljhatalomhoz (technika). Ennek során egy, az újkorra jellemző ismeretelméleti probléma jelentkezik. A tehetetlen világ kiterjedt valami. Mi, akik szembesülünk vele, gondolkodó valamik vagyunk. Megismerni annyi, mint a gondolkodást a kiterjedéshez illeszteni. A világ geometrikus, mi magunk pedig világosan és tisztán, az aritmetikusan gondolkodunk. A világ megismerése így azt jelenti, hogy a világ mindahány pontját számokkal tűzdeljük tele. Az analitikus geometriának ez a kartézianus módszere csaknem sikerre vezet. Azonban a számok közti intervallumokat is ki kell tölteni, különben a világ kibújik a kezünk közül. A differenciálkalkulusnak köszönhetően véghezvisszük a feladatot. De még Leibniz után is felvetődik a kérdés: Hogyan lehetséges a tudomány? Ez a kétely jellemzi az egész újkort. A katasztrófálisan összeomlott középkori világkép romjain ugyan felépül a newtoni világkép ragyogó építménye, az elveszett hitet azonban nem képes átmenteni.

Ebben a kételyben mi már nem osztozunk; most más-ként kételkedünk. Már nem vagyunk modernek. Átmenetinek bizonyult az Égnek és a Földnek olyan univerzális világgá történő egyesítése, melyben mindenütt ugyanazok a matematikailag megformálható törvények érvényesek. A newtoni építmény megint szétesett. De nem a középkori két részre, hanem háromra. És ez a három nincs olyannyira szétválasztva, mint a középkorban az Ég és a Föld volt, hanem mindenütt mélyen összeérnek. Hozzávetőlegesen így:

Rákényszerültünk arra, hogy a világ dolgait és folyamatait három nagyságrendre osszuk szét. A középső nagyságrendben, mely a mi mértékünk szerint, tehát centiméterekben és másodpercekben mérhető, továbbra is Newton érvényes. A nagy nagyságrend, mely fényévekben mérhető, az einsteini szabályokat követi. A kicsiny, nanosecundumban mérhető nagyságrend a kvantummechanika szabályai szerint működik. E három világ mindegyikében más-ként kell gondolkodni, képzelnünk és cselekedni. Ennek ellenére a három világ nem választható el egymástól. A kicsiny mindenütt átnyúlik a középsőbe (például Csernobilben), a középső a nagyba (például az űrhajózásban). A három világ formális egyesíthetatlensége és egymásba érése a következő kételyt élesíti fel: nem az történik-e, hogy matematikai gondolkodásunkat vetítjük ki, hogy aztán az a három világ képében hulljon vissza ránk? Nem az történt-e, hogy az algoritmusok és teorémák szövevényét, amely a világ vétezetete, magunk ötöltük ki, és aztán ennek folyamatát feledve fáradságos kísérletet teszünk arra, hogy visszavegyük? Nem azt fedezzük-e fel, amit mi magunk találtunk ki? Ez a posztmodern, történelmen túli kétely.

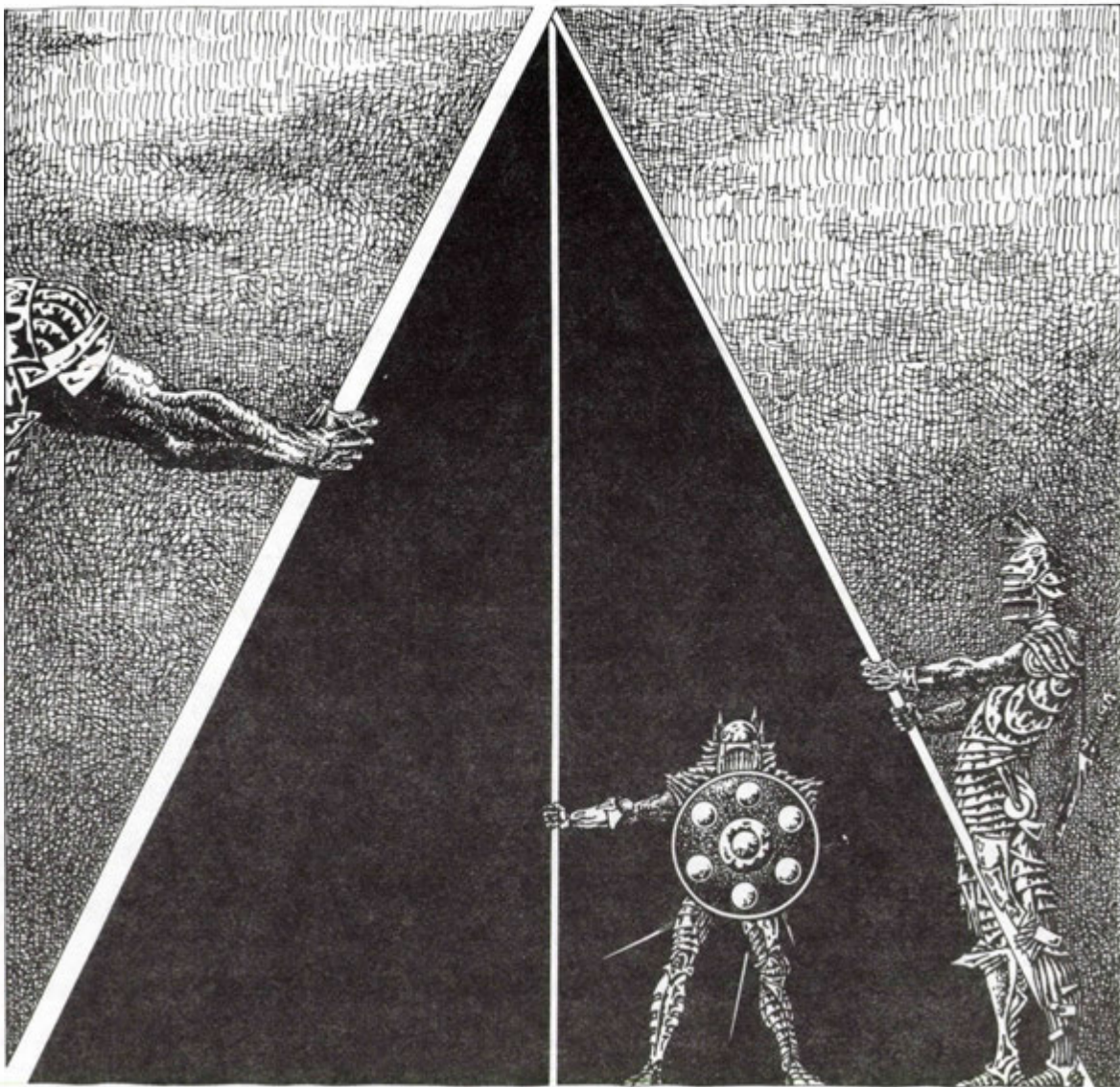
Az imént az anyagról és formáról kifejtett gondolatok találkoznak az Égről és a Földről előadottakkal. A kétely arra irányul, hogy a pluriverzum maga három világával talán nem más, mint tulajdon

projekciónk. Ebben impliciten az is benne rejlik, hogy a tudomány univerzuma mellé más, ugyanúgy megismerhető, megélhető és kezelhető világok állíthatók; hogy nincs sok értelme az adott és a kialakított, a datum és a factum, az igaz és hamis, a valóságos és a fiktív, a tudomány és a művészet közti megkülönböztetésnek; hogy ha már nem szubjektumok vagyunk, hanem csak projekciók, akkor mindeme modern kategóriákat másokra való tekintettel újra kell gondolnunk; hogy például az „igaz és hamis” helyébe a „valószínű és valószínűtlen” a „valóságos és fiktív” helyébe „konkrét és absztrakt”, a „tudomány és művészet” helyébe „formulázni és proiciálni” állítandó.

A jelenleg zajló paradigmaváltás két kitüremkedésének megragadási, majd összezsomózási kísérlete szükségképpen töredékes marad. Félreértésekre is vezethet: például ahhoz, miszerint itt azt állítottuk volna, hogy a posztmodern szolipszista. Ellenkezőleg: ha feltesszük, hogy a világ a mi pro-

jekciónk, akkor szintűgy feltesszük, hogy mi magunk sem vagyunk egyebek, mint e projekció. Ez a reverzibilis ontológia (nincs szubjektum objektum nélkül, ahogy objektum sincsen szubjektum nélkül) alapvető történelmen túli ismertetőjegy. Mindez, ahogy már jeleztük, ebben az előadásban csak töredékesen és vázlatosan jelent meg, a változott paradigmaváltásból keletkező tudat- és cselekvésformákat pedig nem is említhettem. Ennek szükségképpen így kellett történnie, ami csak részben következik az előadás időbeli korlátozottságából, úgy vélem, valódi oka abban keresendő, hogy olyan paradigmaváltás részesei vagyunk, amelynek a horderejét még egyáltalán nem vagyunk képesek felmérni. Azért merészeltem mégis beszélni erről, mert ez az első alkalom, hogy szülővárosomban tarthattam előadást.

FORDÍTOTTA TILLMANN J. A.

AZ EURÓPA KIADÓ ÚJDONSÁGA

C. N. DEGLER AZ ÉLŐ MÚLT

(MILYEN ERŐK FORMÁLTÁK AMERIKA MAI KÉPÉT?)

A jelen szemszögéből, hatalmas erudícióval megírt különleges történelemkönyv.

Carl N. Degler, a Stanford Egyetem nagy tekintélyű professzora nem szellemtörténetet írt, hanem az amerikai közgondolkodás történetét. A több mint 500 oldalas főszöveg után 86 oldalas bibliográfiai esszé következik, több ezer hivatkozással. A 70 oldalas név- és tárgymutatót valóságos kislexikonná bővítette a kiadó. Újszerű, alapvető, nevezetes munka.

Nem hiányozhat egyetlen iskolai könyvtárból sem.

ÁRA (KEMÉNY KÖTÉSBEN): 980 FORINT

FILMVILÁG

A Z Á P R I L I S I S Z Á M T A R T A L M Á B Ó L

„Mi az, hogy fiatal filmes? Ezeréves a magyar film”

— kritikák, elemzések új magyar filmekről.

Földényi F. László: *Angol melankólia*

„Az isteni semmi fényében telik a gyermek élete” — TERENCE DAVIES filmjeiről

„Rikító vagyok és középszerű: vagyis szélhámos”

— Virginia Woolf naplójegyzetei az *Orlandó*ról.

Takács Ferenc: Az élősdiség dicsérete — kritika az *Orlando* című filmről.

Alakszandr Trosin: *Oroszországról, szerelemmel*, avagy

isten hozta a véres vurstliban. „A bácsika, amint darabolni kezdik, rettentően üvölt” — beszámoló új orosz filmekről

Vázlat a parkokról

J. HORVÁTH TAMÁS

Furcsa, de – úgy tűnik – mégiscsak való igaz, hogy bizonyos lelki-szellemi magatartások olyan területeken is kifejeződnek, ahol az embernek észbe nem jutna keresni őket. Ha a tisztelt olvasó járt Franciaországban és megnézett egy sor 17–18. századi kastélyt, akkor esetleg már fel sem tűnt neki, hogy ezeknek a kastélyoknak a parkjai legtöbbször szigorú geometriai formákat követnek. Bokraik, fái nyíróttak, sok bennük a kavicsozott út, köfal, szobor, szökőkút. Egyszóval: a természet alaposan meg van zabolázva. Nem maradhat el a folyamatos erőszak sem: a bokrok alakjának a megtartásához az ollónak sünet nélkül csattognia kell.

Nem így az angol kastélyok, úri házak parkjai. Ezek szemmel láthatóan közelebb állnak a természethez, bár nyilvánvalóak bennük az emberi tervezés, rendezés nyomai.

Kifejezhet-e ez a nyilvánvaló stíluskülönbség két alapvetően különböző életszemléletet?

Nincsenek illúzióim: adós fogok maradni annak bizonyításával, hogy a kertépítés különböző módjai hogyan függenek az angol illetve francia nemzetben a 17. és 18. században működő matematikusok számától és minőségétől (különös tekintettel az Angliában is megtalálható francia, és a Franciaországban is fellelhető angol parkok számára).

Nem hagyhatom figyelmen kívül azokat az olvasóimat, akikben fölmerül a gondolat: nem olvastam én már valaha, valamit ezekről a parképítési furcsaságokól? Valóban olvashattak ilyesmit. A 2000-ben 1990. decemberében megjelent, F. A. Hayekkal foglalkozó tanulmányomban¹ említettem azt a „fölfedezésemet”, amely szerint bizonyos sajátos eszmearamlatok, életszemléletbeli jellegzetességek talán a kerttervezés irányzataiban is kifejezésre juthattak.

Az 1990 óta eltelt években újra meg újra ennek a fölfedezésnek az igazolására bukkantam. Közben állandóan növekszik bennem a vágy egy képekönny szerkesztésére, amelyben sok-sok francia és angol park képe lenne látható. Talán több érdeklődő nagy bosszúságára azonban a szöveg nem fákról és virágokról szólna majd, hanem társadalom- és gazdaságtervezési elképzelésekről, elméletekről Adam Smithről illetve a francia enciklopedistáktól kezdve F. A. Hayekig.

Sok éven át (1949–1969) tapasztaltam ugyanis a marxista elmélet és gyakorlat támadó, tudatot alakítani kívánó, emberellenes szellemi hadviselését. Már a hetvenes években, de azelőtt is érezhető volt a hamis, téves visszahatás a magyar fejekben és lelkekben: el a politikától az autóba, kiskertbe, házépítésbe, nyugati utazásba, és a mindent szolgáló, önkiszármányoló gazdasági tevékenységbe.² Miért nevezem ezt hamis, téves visszahatásnak? – mert a kutyaharapást nem a szőrével gyógyítja, sőt egyáltalán nem gyógyítja. Ha ez nem jelentett volna veszélyt az emberek szabadságára (a relatív szabadságot, azaz a nem be-

börtönöztséget értem itt „szabadságon”!), sőt fizikai megmaradására, akkor csakis a nem marxista elméletek megismerése lett volna a helyes visszahatás, mégpedig a szellem-tudományok egész széles skáláján a teológiától a közgazdaság-tudományig. A nehézség persze nemcsak az említett politikai veszélyben rejlett. Sokszor meglepetéssel tapasztaltam, hogy a közgazdaságtan tárgyköréből bizonyos „kapitalista” szakkönyveket német vagy angol nyelven a köz-könyvtárakból ki lehetett venni. A rendszer számára a veszélyt csökkentette, hogy nem mindenki tudott a megkívánt színvonalon idegen nyelveket. A valódi nehézség azonban inkább ott volt, hogy a „nyugati” szakirodalom zöme inkább bírálta az ún. kapitalizmust, semmint megmagyarázta vagy a rendszeren belüli reform útját megmutatta volna.³ Churchillnek a demokráciára vonatkozó ismert mondása e politikai rendszer gazdasági föltételére, a szabadpiaci gazdaságra is áll. De az is áll mindkettőre, hogy törvényes keretek és az erkölcs uralma nélkül a „rossz” demokrácia és piacgazdaság egy „jó” parancsuralmi rendszer-nél rosszabb lehet.

A „kapitalizmus” jellegzetes és szüntelen bírálatának és a tervezett, a konstruált kollektivisták társadalom dicséretének mély gyökerei vannak a francia felvilágosodás irodalmában. Erre az időre megy vissza az a közfelfogás, hogy a baloldalinak nevezett ideológiák szolgálják a társadalom „haladását”, az emberiség „testvériesülését”, az ésszerű termelést és gazdálkodást, a kizsákmányolás megszüntetését. Ennek a szemléletnek az általános uralma szorította ki, marginalizálta az olyan gondolkodókat, mint Salvador de Madariaga, Raymond Aron, Dietrich von Hildebrandt, Hannah Arendt, F. A. Hayek vagy éppen báró Brandenstein Béla.³

Az egyelőre csak álmomban létező, parkképekkel díszített könyvnek az lenne a célja, hogy válogatott, jellegzetes szövegeken bemutassa, hogyan jutott a 18. század közepétől az emberiség „a konstruktivisták racionalizmus” (Hayek) bűvkörébe. Ez az érem egyik oldala, vagy – ha tetszik – a könyv francia kertek képeivel díszített oldalai.

A másik az a sokkal halkabb, sokkal kevésbé föltűnő, konzervatívnak nevezhető irányzat, amelynek vannak természetesen Adam Smith előtt is szellemi ősei, de azok nem a polgári szabadság és az egyén szabad érvényesülésének a talaján álltak. Talán Edmund Burke nevének említése elég annak bemutatására, hogy ez az irányzat a forradalmakat általában, de a (sokak által előszeretettel „nagy”-nak nevezett) francia forradalmat különösképpen nem kedvelte, ellenezte. Magyarországon ma valószínűleg eléggé ismeretlen nevek kerülnének az angol parkok képeivel díszített lapok szövegeinek az élére: Benjamin Constant, Alexis de Tocqueville, Lord Acton, de talán püspökök és pápák nevei is, akik különböző alapokból kiindulva észre-

vették, hogy a „radikális” haladók, a jakobinusok és később Saint-Simon gróf követőinek eszméi és gyakorlata nem hozzák meg az emberiség várt üdvét.

Térjünk vissza még egyszer a parkokhoz. Megéri néhány gondolati kísérletet elvégezni velük.

Nézzük az építés módját. A francia kert geometriai alakzatát, korlátozott számú, meghatározott, nyírható növényféléseit lehetetlen előzetes gondos és rajztáblán végzett tervezés nélkül létrehozni. Bizonyos, hogy a létesítendő park területén a meglévő „természetes” növényzetet teljeséggel ki kell irtani, mintegy *tabula rasát* kell csinálni a terepen. A növényeket a természetben sehol fel nem lelhető alakzatokban kell elültetni, és folytonosan nyírni, hogy gömb, gúla, piramis stb. alakjuk megmaradjon.

Az angol kertek tervezői zömmel meghagyják az eredeti fákat, bokrokat. Ha ültetnek újat, úgy teszik, hogy beleilljen a környezetbe. A növényeket nem nyírják geometriai alakzatúra.

A másik kísérlet: gondoljuk bele magunkat a parkok közepén lakók helyzetébe. Tartósan az angol vagy a francia típusú park közepén lagnánk szívesebben?

Az olló csattogását már említettem. Ki ne gondolna a parancsuralmi rendszerek koncentrációs táboraira, amelyekben az embereket úgy gyűjtik, mint a kívánt formából kitoró zöldellő ágakat a francia park eldugott sarkában lévő komposztoson...

Sajnos manapság változatlanul minden alapunk megvan arra, hogy az emberiség földi üdvének megvalósulásában kételkedjünk. Ha azonban rezignálunk, és abbahagyjuk a munkát, még rosszabb helyzetbe kerülünk. A parképítés tanmeséje szolgálat néhány ötletet a tekintetben, hogy merre célszerű haladnunk: beteg és kiszáradt fákat és bokrokat nem célszerű a parkban hagyni. Hatalmassá növekvő elburjánzó növényeket vissza kell vágnunk. Gaz nem boríthatja el az angol park virágágyait sem. Ostobaság az a törekvés, hogy minden növényt egyformának, azonos nagyságúnak akarjunk: hagyjuk, hogy az ibolya az illatával, a vérbükk impozáns méreteivel legyen boldog, és boldogítsa a park tulajdonosát.

J E G Y Z E T E K

1 Örömmel értesültem arról, hogy F. A. Hayek *The Fatal Conceit* c. könyve fordítás alatt áll, vagy talán már meg is jelent. – Ennek az írásnak a létrejöttében egy másik Hayek-könyv, a *The Counter-Revolution of Science* (Németül: *Mißbrauch und Verfall der Vernunft*) játszott szerepet.

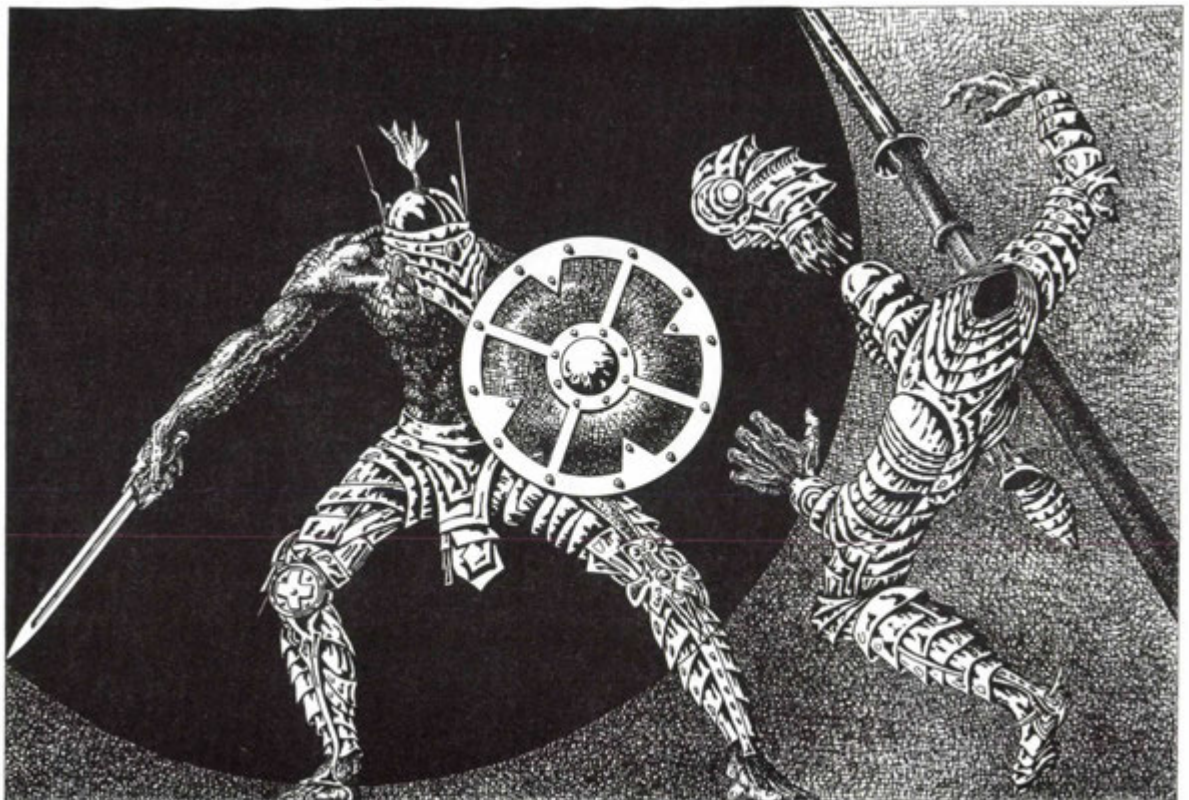
2 Forrás: Lengyel László.

3 Ennek a gondolkodásmódnak egy késői megnyilvánulása John Kenneth Galbraith, a Harvard Egyetem emeritált professzora, aki a német *Spiegel* c. folyóirat 1992. 36. számában idézett könyvében a következő mondatot írta le: „A szocialista országokban – mielőtt a kommunizmus összeomlott – a piaccgazdaság irányába tett minden engedményt, mint a kapitalizmus előtti fegyverletételt, visszautasítottak. Pedig majdnem bizonyos, hogy ilyen engedmé-

nyek árán – amelyeket elsősorban a fogyasztási cikkek, a szolgáltatások és a mezőgazdaság területén kellett volna tenni – a kommunizmust a szocializmussal egyetemben meg lehetett volna menteni.” Az idézet kommentálása Galbraith személyes magatartásával és élevtelével együtt nem túlfeszítené, hanem felrobbantaná ennek a jegyzetnek a kereteit.

4 Elgondolkodtató szépséggel és tömörséggel jellemzi a két dolog együttes szükségességét a következő angol mondat: *Intelligent beings may have laws of their own making; but they also have some which they never made.*

5 Brandenstein Béla (1901–1989) 32 évesen a Pázmány Péter Tudományegyetem filozófianára, 1949-től Saarbrückenben ugyanaz.

BUDAPESTI KÖNYVSZEMLE

KRITIKAI ÍRÁSOK

A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

KÖRÉBŐL

ERNEST GELLNER - HAVELRŐL ÉS MASARYKRŐL

LAURENT STERN - MÁRKUS GYÖRGYRŐL

ERŐS FERENC - DÍVÁNYKEVEREDÉSEK

WŁODZIMIERZ BRUS - KORNAI JÁNOSRŐL

TANULMÁNYOK EDMUND BURKE-RŐL

BERTHOLD ROTHSCHILD - A PSZICHOANALÍZISRŐL

JIRI KOŘALKA - A MAI CSEH TÖRTÉNETÍRÁS

PANETH GÁBOR - A JÓZSEFATTILA-KOMPLEXUM

LACKÓ MIHÁLY - A SZÉCHENYI-ÉV

FOLYÓIRATOK A-TÓL Z-IG

Konsztandinosz Kavafisz

A BARBÁROKRA VÁRVA

- Mire várunk a forumon egybegyűlve?
Ma kell a barbároknak megérkezniük.
- Bent a Szenátusban miért e tétlenség?
A szenátorok hogyhogy nem hoznak törvényeket?
- Mert a barbárok ma érkeznek meg.
Milyen törvényeket adhatnának még a szenátorok?
A barbárok, ha megjönnek, hoznak majd törvényeket.
- Császáruk ily korán miért kelt fel,
miért ül a város legnagyobb kapujánál,
fenn a trónján, teljes díszben, fején a koronával?
- Mert a barbárok ma érkeznek meg.
S a császár várja, hogy fogadhassa
a vezérüket. Készítettet is,
hogy átnyújtsa neki, egy pergament. Arra
íratott sokféle címet s neveket.
- Két consulunk s a praetorok miért jelentek meg
ma a rőt, a hímzett tógában;
ametiszttel elborított karkötőt miért húztak
meg fényes, csillogó smaragddal ékes gyűrűket;
drága botot kezükbe ma miért vettek,
ezüsttel s arannyal pompásan metszettet?
- Mert a barbárok ma érkeznek meg,
s az efféle holmik elkápráztatják a barbárokat.
- S a derék szónokok miért nem jönnek, mint rendesen,
hogy megtartsák beszédüket, hogy elmondják, mi nyomja lelküket?
- Mert a barbárok ma érkeznek meg,
s ők unják az ékesszólást és a szónoklatokat.
- Miért támadt hirtelen ez a nyugtalanság
s ez a fejetlenség? (Az arcok milyen komolyak lettek.)
Miért ürülnek ki gyorsan az utcák s a terek,
miért indul haza mindenki gond(olat)okba merülten?
- Mert éjszaka lett, s a barbárok nem jöttek meg.
És néhányan megérkeztek a határról,
és közölték: barbárok többé nincsenek.

És most mi lesz velünk barbárok nélkül.
Ezek az emberek mégiscsak megoldás voltak valamiképpen.

MOHAY ANDRÁS NYERSFORDÍTÁSA

A BARBÁROKRA VÁRVA

- Mire várunk összegyűlve a piactér közepén?
 „Ma kell a barbároknak megérkezniük.”
- Odabent, a Szenátusban miért ez a tespedés?
 Miért is nem hoznak törvényt azok a szenátorok?
 „Mivel ma lesz a barbárok jövele.
 Mily törvényt hozhatnának a szenátorok?
 Jönnek a barbárok, s hoznak törvényeket.”
- Miért, hogy már pirkadatkor felkelt az uralkodó?
 Miért ült ki városunknak fő-fő kapuja elé,
 teljes díszben, trónra szállva, koronával a fején?
 „Mivel ma lesz a barbárok jövele.
 Az uralkodó készül, hogy vezériüket
 fogadja majd. Át akar nyújtani neki
 egy evégből készült oklevelet; reá
 sok címet és sok méltóságot íratott.
- Miért, hogy itt megjelent a két konzul, s a praetorok
 miért öltötték fel bíbor szegélyű tógáikat;
 miért rajtuk karkötő, mely végig csupa ametiszt,
 fénylő, csillogó smaragddal ékes gyűrűk is miért;
 miért, hogy kezükbe vették színezüst és színarany
 veretekkel ékesített szépséges pálcájukat?
 „Mivel ma lesz a barbárok jövele.
 Hátha elkápráztatják a barbárokat.”
- Miért nem jönnek, mint máskor szoktak, derék szónokok,
 hogy feltárják beszédükben a nyomasztó gondokat?
 „Mivel ma lesz a barbárok jövele.
 Szónoklat, szócifrázás unalmas nekik.”
- Futótűzként miért terjed ez a nyugtalankodás,
 ez a zűrzavar. (Borús lett egyszerre csak minden arc.)
 Miért lesz a tér, az utca egycsapásra néptelen?
 Miért indul gondterhelten mindenki hazafelé?
 „Eljött az éj, s a barbárok nem jöttek el,
 s a határról érkezett néhány hírhozó,
 hozván a hírt: barbárok többé nincsenek.”
- No és most barbárok nélkül mi lesz velünk.
 Ezek megoldás lettek volna legalább.

FORDÍTOTTA MÁRTON LÁSZLÓ

A BARBÁROKRA VÁRVA

Mire várunk a fórumon ily nagy gyülekezettel?

Ma kell a barbároknak megérkezniük.

Miért fecsérli idejét tétlenül a Szenátus?

Hol vannak a szenátorok, miért nem törvénykeznek?

Mert a barbárok ma érkeznek meg.

A Szenátus miféle törvényt hozna még?

A barbárok majd jönnek s törvénykeznek.

Miért kelt fel Uralkodónk ilyen korán ma reggel,
és foglalt helyet városunk legnagyobb kapujában,
magas trónon, díszes palástban, fején koronával?

Mert a barbárok ma érkeznek meg.

Uralkodónk azért vár ott, hogy fogadhassa
vezérüket. Készítetett ez alkalomra,
átnyújtandó neki, egy pergament, melyre
felírtak mindenféle címet és nevet.

Két konzulunk s a praetorok miért jelentek meg ma
rőt bársonnyal szegélyezett ünnepi öltözékben?

Miért tettek a karjukra ametiszt karkötőket,
és húztak fényes, csillogó smaragddal ékes gyűrűt?

Miért vettek kezükbe ma remekműű botot,
ezüst-arany borítású, pompásan metszett munkát?

Mert a barbárok ma érkeznek meg,

s az ilyen holmik láttán elámul a barbár.

S miért nem jönnek a derék szónokok, mint egyébkor,
hogy megtartsák beszédüket, hogy lelküket kitarják?

Mert a barbárok ma érkeznek meg,

és ők a stílust meg a szép beszédet unják.

Miért támadt most hirtelen ilyen nagy nyugtalanság,
ilyen zavar? (Az arcokon komor kifejezés.)

Miért néptelenednek el a terek és az utcák,
és indul haza mindenki, mély gondokba merülten?

Mert beesteledett s a barbárok nem jöttek.

Néhányan közben visszajöttek a határról,
és azt mondják, hogy barbárok már nincsenek.

És most mi lesz velünk, barbárok nélkül?

Mégis ők valahogy megoldás lettek volna.

FORDÍTOTTA NÁDASDY ÁDÁM

A BARBÁROKRA VÁRVA

Miért tolong ma ennyi nép a fórumon?
„Mert a barbároknek ma kell megjönniük.”

A szenátus mit üldögél ma tétlenül? Miért nem
hoznak törvényt, mint rendesen? Mit húzzák az időt?

„Mert a barbároknek ma kell megjönniük.
Minek hoznának még, s ugyan miféle törvényt?
Majd a barbárok, ha megjöttek, hoznak törvényt.”

Császáruink ma miért kelt föl ilyen korán? A trónját
hogy-hogy a város főkapujához vitettek ki, s most
ott ül, koronával a fején, teljes császári díszben?

„Mert a barbároknek ma kell megjönniük.
És császáruink méltón kívánja üdvözölni
vezériüket. Még pergament is íratott, hogy
majd átnyújtsa neki, amelyben mindenféle
megtisztelő névvel és címmel felruházza...”

Két konzulunk s a praetorok miért vettek ma fel mind
bíborszínű tógát, miért villog a karjukon ma
sok drága karkötő, sűrűn kirakva ametiszttel,
az ujjukon smaragdköves gyűrű? Vajon miért van
kezükben nagyértékű bot, remekműű, ezüst és
aranylemezből készült ötvösmunkával kirakva?

„Mert a barbároknek ma kell megjönniük.
S órájuk nagy hatást tesz az efféle holmi.”

És az érdemes szónokok ugyan hol késlekednek?
Ami a szívükön, miért nem mondják, szokás szerint?

„Mert a barbároknek ma kell megjönniük.
S őket, jól tudjuk, untatja a sok beszéd.”

Miért bolydult meg hirtelen mindenütt a tömeg most?
Mi ez a rémes zűrzavar? (Milyen komor lett minden arc!)
Percek alatt miért ürül ki minden utca és tér?
Miért indul haza mindenki gondokba merülve?

„Mert beesteledett, de a barbárok nem jöttek meg.
Helyettük érkezett viszont pár hírnök a határról,
azzal a hírral, hogy barbárok többé nincsenek.”

És most mi lesz velünk barbárok nélkül?
Ők mégis egyfajta megoldás lettek volna.

FORDÍTOTTA RAKOVSKY ZSUZSA

Marsall László

TEMETŐI KETTŐS PORTRÉ

Egy öregasszony arca a temetői pad ülőkéje fölött
a viráglopó s a virágot újra meg újra eladó
kóbor kutya-népség osonása szerteszét, körülötte.
Arcának ráncai már nem az öregedés neumái,
nem a szomorúságé; a heroikus, a poliszi, az agónális
erkölcs törésvonalainak tetszik, abba zuhant a három éthosz
ott maradtak, megfeketültek. Az öreg arc mindig
piszkosnak tetszik, és mégis fényes.
És autója a temetői díszutakon parkolónak, a díszsír
előtt fékező, egyetlen jól karbantartott utasa
kipattanó medálja tűjével „megsebesíti” ujjá begyét,
csak sziszeg és káromkodik, anti-ima a halottért,
még egy bordája összerugdalt, golyótól perforált belüli
kis tizedesre sem gondol (bár gondolhatna néhány
háborús fotóra). Elit-öltönybe rejtett „személyisége”
mocskolódó szájával azonos, sírjában már élve forog.
Két csikánkoló madár röptének momentán fércé
tűzi-fűzi egybe a fotó-negatívként elővilágoló
trágár száj üregét s a fehér barázdát.

A NAGY ZABÁLÓ

Jázmint vacsorázik a Hatalmas ember
friss katona-vérrel, a hűtőszekrényben
sokáig eláll.

Fogát csattogtatja a Hatalmas ember
Ágyúteléket s darált pulyka-pépet
örölvén zabál

Új fogást falatoz a Hatalmas ember
mozaik-állatot, feje helyén farok
senkit se kínál

Rántott majomvelőt a Hatalmas ember
nádcukorral édes tigrisbundát mézest
csámcsogva darál

Macskakölyköt enne a Hatalmas ember
gyöngyvirág-mártással friss ecetes sással
tovább vacsorál

Még tovább vacsorál a Hatalmas ember
a pincérek lesnek csaknem hasra esnek
a Hatalmas ember int, nem kiabál
fal s nem retirál.

Karácsony előtt napok alatt elfogyott,
most új kiadásban, újra a boltokban
LENGYEL LÁSZLÓ megkerülhetetlen,
olvasmányos, új könyve:

Útfélen

Kiadta a 2000 és a Századvég

M I N D E N C S Ü T Ö R T Ö K Ö N

Magyar Narancs

EURÓPA LEGJOBB HETILAPJA

John Cheever Az úszó

Olyasfajta kora nyári vasárnap volt ez is, amikor az ember csak ül és azt mondogatja: „Túl sokat ittam az este.” Szinte hallani lehetett, amint a templomból jövet ezt suttogják a hívek; ezt motyogta maga a pap is, miközben a sekrestyében a reverendával vesződött; ez hallatszott a golf- és a tenispályákról, még a vadrezervátumból is, ahol a természetbarátok vezetője éppen iszonyú másnaposságát nyögte. – Túl sokat ittam – mondta Donald Westerhazy. – Mindnyájan túl sokat ittunk – mondta Lucinda Merrill. – A bortól lehet – mondta Helen Westerhazy. – Túl sokat ittam abból a portóiból.

A társaság Westerhazyék úszómedencéjénél verődött össze. A medencét egy magas vastartalmú artézi kút táplálta, a víztükör sápadtzölden csillogott. Gyönyörű nap volt. Nyugat felé súlyos gomolyfelhő tornyosult az égen, és annyira hasonlított egy tengerparti városhoz, amit messziről, hajója orrából pillant meg az utazó, hogy akár neve is lehetett volna. Lisszabon. Hackensack¹. A nap forrón tűzött. Neddy Merrill a zöld víz mellett ült, egyik kezét beelógatta, a másikkal egy pohár gint markolt. Karcsú férfi volt – tüntetően, szinte ifjúan karcsú –, s bár jócskán túljárt már az ifjúságán, aznap reggel is a lépcsőkorláton szánkázott végig, és megpaskolta az előszobaasztalon álló Aphrodité bronz hátsófelét, miközben az ebédlő kávéillata felé kocogott. Mondhatnánk: képmása lehetett volna a nyári nap², vagy legalábbis annak egy kései órája; s noha nem volt nála sem teniszütő, sem vitorlászásák, egész lényével mégis a sport, a fiatalság, és a jó idő képzetét keltette. Az imént úszott egyet, és most mélyen, nagyokat lélegzett, mintha mindenestül a tüdejébe akarná szippantani a pillanatot, a nap hevét, az élvezet pazarságát. Szinte érezte, ahogy a belé áradó világ a mellkasát feszíti. Háza nyolc mérfölddel délebbre, Bullet Parkban állt; négy gyönyörű lánya már bizonyára megebédelt, s most talán éppen teniszeznek. Ekkor jutott eszébe, hogy ha nem sajnál egy kis kerülőt délnyugat felé, a hazavezető utat vízen is megteheti.

Élete nem volt korlátok közé szorítva, és ha most megörült a hirtelen ötletnek, nem azért, mintha menekülni vágyott volna. Inkább egy térképész szemével látta maga előtt az úszómedencék láncolatát, ezt a félig föld alatti folyamot, ahogy végigkanyarog a vidéken. Felfedezést tett, s ezzel a modern földrajztudományt gazdagította; a folyót feleségéről Lucindának fogja elkeresztelni. Nem tartozott a megrögzött tréfacsinálók közé, és nem is volt bolond, de elszántan törekedett az eredetiségre, és lelki szemei előtt homályosan és szerényen megjelent önképmása, mint legendás személyiség. A nap gyönyörű volt, és Nednek úgy tűnt, hogy egy kiadós úszással tovább fokozhatja, sőt ünnepelheti ezt a szépséget.

Ledobta válláról a szvettert, és a vízbe vetette magát. Valami megmagyarázhatatlan megvetéssel tekintett olyan férfiakra, akik nem fejesugrással merültek bele egy medencébe. Fröcskölve krallozott, hol minden egyes karcsapásnál, hol minden negyediknél vett levegőt, miközben valahol a tudata mélyén – egy-kettő, egy-kettő – folyamatosan számolta a lábtempókat. Hosszú távra ez nem volt célszerű úszásnem, de hát a civilizáció a sportok terén is kialakított bizonyos társadalmi szokásokat, és a világnak ezen a táján, amit ő ismert, a krall volt szokásban. A lebegés, a világoszöld víz ölelése szinte nem is tűnt akkora élvezetnek, mint az, hogy visszatért egy természetes közegbe; legszívesebben fürdőnadrág nélkül úszott volna, de tervét figyelembe véve ez nem volt lehetséges. A medence túlsó végéhez érve felhúzódkodott a párkányon – sohasem használta a létrát –, és átvágott a gyepen. Amikor Lucinda megkérdezte, hová megy, azt felelte: hazaúszik.

Ami az útvonalat illeti, csak emlékeire és elképzeléseire hagyatkozhatott, de térképnek ennyi elég is

---

¹ Kis városka New Jersey államban. (A ford.)

² Vö. Shakespeare: XVIII. szonett (A ford.)

volt. Először Grahamék, Hammerék, Learék jönnek, no meg Howlandék és Crosscupék. Akkor keresztneznik kell a Ditmar Streetet Bunkerék irányában, majd rövid szárazföldi útszakasz után elérkezik Levyékhez, Welcherékhez és a lancasteri strandhoz. Ezután Hallóranék következnek, végül Sachsék, Biswangerék, Shirley Adams, Gilmartinék és Clyde-ék. Pompás egy nap volt, és Neddy úgy találta, hogy ilyen vízben bővelkedő vidéken élni különleges áldás, valóságos jótétemény. Repeső szívvel futásnak eredt a fűvön. Ahogy nekivágott a szokatlan hazaútnak, úgy érezte magát, mint egy zarándok, egy felfedező – valaki, akinek küldetése van. Azt is tudta, hogy útja során barátokra lelhet; a Lucinda folyó partját véges-végig barátság szegélyezi.

Átbújt a sövényen, amely Westerhazyék és Grahamék telkét határolta, elsétált néhány virágzó almafa alatt, elhaladt a gépszín mellett, ahol a szivattyú és a szűrőberendezés állt, és már meg is érkezett Grahamék medencéjéhez. – Nicsak, Neddy! – szólalt meg Mrs. Graham. – Micsoda meglepetés! Egész délelőtt hiába próbáltalak felhívni. Gyere, hadd kínáljalak meg egy itallal. – Ekkor értette meg, mint előbb-utóbb minden felfedező, hogy a bennszülöttek vendégszerető szokásait és hagyományait diplomatikusan kell kezelnie, ha el szeretné érni kitűzött célját. Nem akart titokzatoskodni, sem udvariatlan lenni Grahamékhoz, de arra sem ért rá, hogy itt időzzön. Átúsza a medencéjüket, leült melléjük a napra, és pár perc múlva már meg is szabadult, mert váratlanul befutott két kocsirakomány connecticuti jó barát. A viharos egymásra találás közepette sikerült elosonnia. végigment Grahamék háza előtt, átlépett egy tuskés sövényen és egy üres telken túl Hammerékhez ért. Mrs. Hammer a rózsái közül felpillantva látta, amint elúszik előtte valaki, bár nem igazán tudta, ki is az. Learék a nappali nyitott ablakán át hallották a locs-pocsolását. Howlandék és Crosscupék nem voltak otthon. Howlandék telkét elhagyva keresztülment a Ditmar Streeten, és elindult Bunkerék felé, ahonnét még ilyen messziről is idehallatszott egy parti lármája.

A beszélgetés és a nevetés visszaverődött a vízről, a hangok az üres levegőben ég és föld között lebegtek. Bunkerék medencéje egy kis domb tetején volt, és Nednek lépcsőn kellett felkapaszkodnia a teraszra, ahol már javában iszogattak a vendégek, úgy huszonöten. A vízben Rusty Towers ringatózott magányosan egy gumimatracon. Ti szerencsés partok, a Lucinda folyó kies és kéjes partjai! Sikeres férfiak és nők gyűltek össze itt, a zafírkék vizek mellett, míg a fehér kabátos felszolgálók körülhordozták a hideg gint. Fejük felett az égen egy piros de Haviland gép keringett, olyan élvezettel, mint egy hintázó gyermek. Nedet egy röpke pillanatra mélyen meghatotta a látvány, elérzékenyülve nézett a társaságra, mintha kezébe foghatná az elébe táruló képet. Valahonnan messziről mennydörgést hallott. Ahogy a tekintetük összetalálkozott, Enid Bunker sikítozni kezdett: – Nicsak, ki van itt! Micsoda meglepetés! Amikor Lucinda azt mondta, nem tudtok eljönni, azt hittem, *belehalok*. – Az asszony keresztültörtetett a tömegben, s amikor átestek a csókokon, a bár felé tessékelte vendégét; nem volt könnyű dolog, mert Nednek közben folyton meg kellett állnia, hogy összecsókolózzon nyolc-tíz nővel és kezet rázzon legalább ennyi férfival. A mosolygó mixer, akit már száz másik partin látott, egy gin-tonicot nyújtott feléje. Kis ideig még ott álldógált a bárpultnál, nehogy belebonyolódjon egy olyan beszélgetésbe, ami késleltetné az útját. Amikor úgy érezte, mindjárt bekerítik, fejest ugrott a medencébe, és végigúszott a széle mentén, hogy bele ne ütközzön Rusty matracába. A túloldalon széles mosollyal kikerülte Tomlinsonékat és elkocogott a kerti ösvényen. A kavics vágta a talpát, de annyi baj legyen. A parti a medence köré tömörült, és ahogy Neddy a ház felé vette útját, a sziporkázó vízihangok mindinkább elmosódtak, csak a rádió szólt Bunkerék konyhájában, ahol valaki meccset hallgatott. Vasárnap délután. Átvágott a parkoló autók között és a kocsifeljáró füves szegélyén leóvakodott az Alewives Lane-re. Nem szívesen mutatkozott az utcán fürdőnadrágban, de nem volt forgalom, és pár lépéssel elérte Levyék kocsifeljáróját, amit egy „MAGÁNTERÜLET” feliratú tábla őrzött, no meg egy zöld, hengeres postaláda a *New York Times* számára. A hatalmas ház minden ajtaja és ablaka tárva-nyitva, de sehol egy lélek; még egy kutya sem ugatott. A medencéhez mentében megkerülte a házat, és látta, hogy Levyék nemrégiben mehettek el otthonról. Szemközt vele, a mély vízen túl, ahol japán lampionokkal körülaggatott öltözőkabin vagy fürdőpavilon díszelgett, egy kis asztalon még ottmaradtak a poharak, üvegek, sós mogyorós tálak. Miután átúsza a medencét, fogott egy poharat és töltött magának egy italt. Ez volt a negyedik vagy az ötödik pohár aznap, és máris maga mögött tudta a Lucinda folyó fele-hosszát. Fáradtnak, tisztának érezte magát, és ebben a pillanatban elégedett volt a magányával; elégedett volt mindennel.

Vihar készülődött. A súlyos gomolyfelhő – az a bizonyos város – hatalmasra nőtt és elsötétült, s ahogy ott üldögélt, Ned ismét egy mennydörgés moraját hallotta. A de Haviland gép még mindig fent körözött, és Ned hallani vélte, amint a pilóta boldogan belenevet a délutánba; de azután újból megdördült az ég, és a repülő hazafelé vette útját. Valahol vonat füttyentett, és Ned eltűnődött, vajon hány óra lehet. Négy? Öt? Maga elé képzelte a délutáni állomást, ahol éppen egy pincér, szmokingja fölött esőkabátal, egy törpe, kezében újságpapírba csomagolt virággal, és egy kisírt szemű asszony várja a személyvonatot. Hirtelen besötétedett: ez volt az a pillanat, amikor az apró madarak egyszer csak hangot váltanak, mintha énekük azt jelezné, hogy csalhatatlan pontossággal megérzik a vihar közeledtét. A háta mögül az egyik tölgy koronájából máris zuhogó vízcseppek sustorgása hallatszott, akárha egy csapat nyitottak volna meg. Aztán minden sudár fakorona megtelt a szökőkutak muzsikájával. Miért szerette mindig is a vihart? Miért figyelte izgatottan, ahogy kivágódott az ajtó és a szél felkergette az esőt a lépcsőn? Miért tűnt olyan fontos és sürgető feladatnak, hogy becsukja az öreg ház ablakait? Hogy lehet az, hogy amint eleredt az eső, tévedhetetlenül tudta, hogy ez jót jelent, jókedvet, jó híreket? Valami villant, robbanás szaga érződött, és az eső végigvágott a japán laptopokon, melyeket Mrs. Levy vett Kiotóban tavalyelőtt – vagy még egy évvel azelőtt?

Levyék pavilonjában várta ki a vihar végét. Az eső lehütötte a levegőt; Ned megborzongott. A viharos szél leszaggatta egy juharfa rozsdavörös és sárga leveleit, és szétszórta őket a fűvön, a vízben. A lombhullás korai volt még; a fa nyilván elszáradt. Ned mégis úgy érezte, hogy ez már az őszi üzenete, és különös szomorúság fogta el. Kihúzta magát, felhörpintette a maradék italt, és elindult Welcherék medencéje felé. Útközben át kellett vágnia Lindley-ék lovaglópályáján; meglepetten látta, hogy a pályát benötte a fű, és az akadályokat is lebontották. Eltöprengett, vajon Lindley-ék eladták-e a lovaikat, vagy csupán nyaralni mentek, és mások gondjaira bízták őket. Úgy rémlett neki, hallott valamit Lindley-ékről meg a lovaikról, de hogy mit, annak már az emléke is homályba veszett. Továbbment, mezítláb a nedves fűvön, és Welcherékhez érve a medencéjüket szárazon találta.

Megszakadt hát a medencék sora, s ettől valami képtelen csalódás fogta el Neddyt; úgy érezte magát, mint a felfedező, aki egy bővizű folyót keres, és kiszáradt medret talál. Csalódott volt és zavarodott. Hogy valaki nyaralni ment, az megszokott dolog volt, de senkinek sem jutott eszébe soha, hogy az úszómedencéjét leeressze. Welcherék kétségkívül elköltöztek. Az összecukott kerti bútor halomba hordva, ponyvával letakarva. Az öltözőkabint lelakatolták. A ház minden ablaka be volt csukva, és amikor körüljárta, a kocsi-feljáró mellett szemébe ötlött a fára felszegezett tábla: „ELADÓ”. Mikor is hallott utoljára Welcherékről? Vagyis mikortájt történt, hogy Lucinda és ő utoljára visszautasították a vacsorameghívásukat? Mintha csak egy hete lett volna. Romlik az emlékezete? Vagy addig-addig tökéletesítette, hogy nyomban töröljön minden kellemetlenséget, míg végül elveszítette az igazságérzkét? Most a távolból teniszlabda pattogását hallotta. Ez felvidította, rossz érzése elpárolgott és nem törődött többé a borús éggel és a hűvös levegővel sem. Végtére is ez az a nap, amikor Neddy Merrill átússza a megyét! Az ám csak a nap! Nekivágott hát a nagy út legnehezebb szakaszának.

Ha valakinek azon a vasárnapon délutáni kocsikázásra támad kedve, láthatta volna Neddy Merrilt, amint ott álldogál csaknem meztelenül a 424-es műút szélén, és arra vár, hogy átme-hessen. A szemlélő bizonyára eltűnődött volna azon, hogy ez a férfi vajon egy gonosz tréfa áldozata-e, netalán lerobbant a kocsija vagy egyszerűen csak bolond. Mezítláb az országút szemetében – sörösdobozok, rongydarabok és autógumi-cafatok között –, gúny és nevetség tárgyaként, szánnivalóan nyomorultnak látszott. Kezdetől fogva tudta, hogy ez is része lesz az útnak – rajta volt a térképén –, de az, hogy szembe kell néznie a nyári napfényben kigyózó kocsisorral, mégis felkészületlenül érte. Kinevették, kigúnyolták, valaki hozzávágott egy sörösdobozt, és ő nem tudta sem méltósággal, sem humorral viselni a helyzetet. Vissza is mehetett volna, vissza Westerhazyékhoz, ahol Lucinda talán azóta is ott üldögél a napon. Nem írt alá semmit, nem esküdött meg semmire, nem fogadott meg semmit, még saját magának sem. Ha a józan ész minden emberi konokságot legyőz, ahogy szentül hitte, akkor miért volt mégis képtelenség, hogy most visszaforduljon? Miért tökélt el, hogy végigjárja az útját, akár élete árán is? Hol az a pont, ahol a játék, a móka, a vicc komolyra fordult? Nem tudott már visszamenni; még emlékezetében sem tudta tisztán felidézni Westerhazyék vízének sápadtzöld csillogását, a mindenestül beszippantott pillanat ízét, az oldott hangulatú, barátságos hangokat, amint azt hajtogatják, hogy túl sokat ittak. Alig egy óra leforgása alatt akkora utat tett meg, hogy onnan már lehetetlen volt visszatérni.

Egy öregember, aki biciklitempóban döcögött a tragacsával, átengedte az úton, az elválasztó fűsávra. Itt az észak felé áramló forgalom közröhejét kellett elszenvednie, de tíz vagy tizenöt perc elteltével sikerült átjutnia ezen is. Innen csupán egy rövid sétányira volt Lancaster falu szabadidőközpontja, ahol néhány kézilabdapályán kívül volt egy strand is.

A visszaverődő hangtűnemény illúziója itt is ugyanúgy lebegett és sziporkázott, mint Bunkeréknél, a hangok viszont harsányabbak, durvábbak, élesebbek voltak, s amint Ned betette a lábát a zsúfolt strand elkerített területére, rögtön egy sereg rendszabályba ütközött. „MEDENCÉBE LÉPÉS ELŐTT ZUHANYHASZNÁLAT KÖTELEZŐ! LÁBÖBLÍTŐ HASZNÁLATA KÖTELEZŐ! AZONOSÍTÁSI BILÉTA VISELÉSE KÖTELEZŐ!” Lezuhanyozott, lábat mosott egy zavaros, rossz szagú oldatban, és odalépett a medencéhez. A víz bűzlött a klórtól, és olyan volt, akár a mosogatólé. Két úszómester két őrtoronyból szabályos időközönként füttyögött a rendőrsípjával, és hangosbemondón keresztül gorombáskodott az úszókkal. Neddy sóvárogva gondolt Bunkerék zaffírkék vizére, és attól tartott, hogy beszenyezi lényét – elveszteni életsikerének varázsát –, ha ebben a fertőben megmártózik; de aztán arra emlékeztette magát, hogy ő felfedező, egy zarándok, és ez itt csupán a Lucinda folyó egyik holtága. Undorral, fintorogva ugrott fejest a klórlöttybe, és úszott nagy keservesen, kitartott fejjel, hogy elkerülje az összeütközést; ám így is nekimentek, lefröcskölték, lökdösték. Mire elérte a sekély vizet, már mind a két úszómester üvöltött: – Hé maga, maga ott, akinek nincs bilétája, kifelé a vízből! – Kiment; megkergetni, ha akarták, se tudták volna; átvágott a napolaj- és klórbűzön, át a viharvédő kerítésen, és a kerítésen túl elballagott a kézilabdapályák mellett. Keresztben kocsit húzódott, onnan kezdődött a Halloran birtok erdőrésze. Az erdőt nem gondozták, nehéz és veszélyes volt átlábalni a sűrűn, de végül elérte a pázsitot és a szépen nyírott bükksoványt, amely a medencéjüket vette körül.

Halloranék a barátaik voltak; egy idős és dúsgazdag házaspár, akiknek mi sem szerezhett nagyobb örömet, mint az a gyanú, hogy esetleg kommunisták. Valójában buzgó reformerek voltak, nem kommunisták, és mégis, ha némelyek felforgató tevékenységgel vádolták őket, ami olykor megesett, boldog izgalom lett rajtuk úrrá, s valósággal sütkéreztek a gyanakvásban. A bükksoványuk sárga volt; Ned arra gondolt, talán ez is elszáradt, akárcsak Levyék juharfája. – Hahó, hahó! – kiáltotta, hogy jelezze érzését, mintegy előre bocsánatot kérve, amiért így rájuk ront. Halloranék valami előtte ismeretlen okból nem hordtak fűdőruhát. Tulajdonképpen nem is kellett erre magyarázatot keresni. Meztelenségük egylényegű volt a rendíthetetlen reformtörekvéssel; Ned tehát illetudóan leoldozta az úszónadrágját, mielőtt átlépett volna a sövény bejáratán.

Mrs. Halloran, egy fehér hajú, testes, higgadt arcú asszony éppen a *Times*t olvasta. Mr. Halloran a vízbe hullott bükkleveleket halászta ki egy hosszú nyelű merítővel. Ned jöttére nem mutattak sem meglepetést, sem bosszúságot. A medencéjük alighanem a legrégebbi volt a vidéken, szögletes öblét termésköből rakták ki, s egy patak táplálta. Nem volt sem szivattyú, sem szűrő, és vize aranybarna volt, akár a pataké.

– Átúszom a megét – mondta Ned.

– Nahát, sose hittem volna, hogy ezt is lehet – kiáltott fel Mrs. Halloran.

– Bizony, Westerhazyéknál kezdtem – mondta Ned. – Az megvan innen vagy négy mérföld.

Füzdőnadrágját a mély víznél hagyta, átsétált a sekélyhez, onnan úszta le a távot. Ahogy kapaszkodott kifelé, halotta Mrs. Halloran megjegyzését: – Szörnyen sajnáltuk, Neddy, hallottuk, mennyi baj érte.

– Baj? Engem? – lepődött meg Ned. – Nem tudom, mire gondol.

– De hát hallottuk, hogy eladta a házat és hogy a gyerekei, szegények...

– Nem emlékszem, hogy eladtam volna a házat – mondta Ned. – a lányok pedig otthon vannak.

– Hát igen... – sóhajtott fel Mrs. Halloran. – Hát hogyne... – Hangja, mintha egy más évszaktól szólna, melankóliával telítette a levegőt. Ned kurtán bölintett: – Köszönöm az úszást.

– Nos, jó utat – mondta Mrs. Halloran.

A sövényen túl felhúzza és megkötötte az úszónadrágját. Löttyögött rajta. Vajon lehetséges, hogy lefogott egy kicsit aznap délután? Fázott és fáradt volt; a meztelen Halloran házaspár és a sötét víz egészen elkedvetlenítette. A feladat kifogott rajta – de honnan tudhatta volna ezt, mikor reggel leszánkázott a lépcsőkorláton, és déltájban Westerhazyéknál üldögélt a napon? A karját alig bírta mozdítani. A lábaiból kiszállt az erő, ízületei sajogtak. A legrosszabb az volt, hogy a hideg bevette magát a csontjaiba, és az a sejtelen, hogy talán soha többé nem fog felmelegedni. Falevelek hullottak körülötte, és a szél égett fa füstjét hozta. Ugyan ki az, aki ilyenkor gallyat éget?

Feltétlenül innia kell valamit. Egy whisky felmelegítené, feldobná, erőt adna a hátralévő úthoz; egy whisky után újra hinni tudná, hogy eredeti ötlet és hősi kaland volt átúszni a megyét. Akik átússzák a Csatornát, konyakot isznak. Neki is kellene valami élénkítő. Átvágott a pázsiton Hallorának háza előtt, és végigment egy kis ösvényen a másik ház felé, amit az öregek építettek egyetlen lányuk, Helen, és férje, Eric Sachs számára. Sachsék medencéje kicsi volt; Helent és férjét ott találta a víz mellett.

– Jé, *Neddy* – üdvözölte Helen. – Anyáéknál ebédeltél?

– Nem, nem *éppen* – mondta Ned – Csak úgy beugrottam pár szóra. – Ez elegendő magyarázatnak tűnt. – Borzasztóan sajnálom, ha megzavartalak benneteket, de nagyon átfáztam, és gondoltam, talán tudnátok adni egy italt.

– *Boldogan* adnék – felelte Helen – de nem tartunk italt a házban Eric műtétje óta. Ennek már három éve.

Elveszítette volna az emlékezőképességét? Volt hozzá tehetsége, hogy maga előtt is eltitkolja a kellemtelenségeket – de el lehet azt felejteni, hogy eladta a házát, hogy a gyerekei bajban vannak, hogy egy barátja súlyos beteg volt? Tekintete Eric arcáról a hasára siklott, ahol három vastag, fehér forradás éktelenkedett, közülük kettő legalább másfél arasznyi. Köldöke sehol. Vajon mit érezhet egy kóborló kéz, gondolta *Neddy*, amely, mikor az ágyban, birtokait becserkészeve, hajnali három tájt végigsimít egy hason, amelyről eltűnt a köldök, az eleven kapcsolat elődök és utódok között?

– *Biswangeréknél* biztosan kaphatsz – mondta Helen – Nagy banzáj van náluk. Még itt is hallani.

Helen felemelt fejével hallgatózott, és most már Ned is meghallotta az úton, a pázsiton, a kerteken, a fákon, a mezőkön túlról a víz felett vibráló, sziporkázó hangokat. – Azért még megmártózom – mondta, mert még mindig úgy érezte, hogy nem áll módjában más utat választani. Belevetette magát Sachsék hideg vizébe, és levegő után kapkodva, csaknem fulladozva küzdötte el magát a medence túlsó végéig. – *Lucinda* és én *borzasztóan* szeretnénk, ha valamikor össze tudnánk jönni – szólt vissza a vállá felett, arcával *Biswangerék* felé. – Sajnáljuk, hogy ilyen régóta nem volt alkalmunk rá, és *feltétlenül* jelentkezni fogunk.

Mezőkön áthaladva közelítette meg *Biswangeréket* és a dáridójuk hangjait. Megtiszteltetés lesz számukra, hogy megkínálhatják egy itallal, boldogok lesznek, hogy megkínálhatják. *Biswangerék* évente négyszer hívták meg őt és *Lucindát* vacsorára, hat héttel előre minden alkalommal. Mindannyiszor visszautasították őket, ennek ellenére ezután is szorgalmasan tovább küldözgették meghívóikat, mintha képtelenek lettek volna felfogni, hogy olyan társadalomban élnek, amely sajnálatosan merev és antidemokratikus szabályokhoz igazodik. Olyasfajta emberek voltak, akik a koktélpartin arról beszélnek, mi mennyibe kerül, vacsora közben üzleti tippeket adnak, vacsora után pedig bőbeszédűen malackodnak a hölgyek füle hallatára. Nem tartoztak *Neddy* köreihez, még *Lucinda* karácsonyi üdvözléteinek címlistáján sem szerepeltek. Közöny és leereszkedő jóindulat keveredett benne, amint *Biswangerék* medencéje felé tartott, és némi nyugtalanság is, mivel úgy tűnt, sötétedik, holott ezek voltak az év leghosszabb napjai. A kertben nagy és zajos társaságot talált. *Grace Biswangernek* az volt a nagy parti, ha meghívta a személyt, az állatorvost, az ingatlanügynököt és a fogászt. Senki sem úszott; az alkonyat télies fényben csillant meg a medence vizén. Ned a bárpultot vette célba. Amikor *Grace Biswanger* megpillantotta őt, elébe ment, de nem barátságosan, ahogy Ned joggal várhatta volna, hanem harciasan.

– Na most már igazán semmi sem hiányzik erről a partiról – mondta emelt hangon – Még a hívatlan vendég sem.

Az asszony nem volt abban a társadalmi helyzetben, hogy őt megsérthesse, ehhez nem fért kétség; eszébe se jutott felvenni a kesztyűt. – Hívatlan létemre – kérdezte udvariasan – megkínálnának mégis egy pohár valamivel?

– Igyon, amit talál – vetette oda az asszony – Ahogy elnézem, nem nagyon kínálatja magát.

Ezzel hátat fordított neki, és más vendégekkel kezdett csevegni. Ned a bárhoz ment, és whiskyt rendelt. A mixer kiszolgálta, de gorombán szolgálta ki. Olyan világban mozgott, ahol a felszolgálók mérik be a társadalmi élmezőny helyét, és ha egy alkalmi csapos packázni mer vele, az csakis arra vallhat, hogy valamiért leírta a társaság. Bár az is lehet, hogy új még a fickó és tájékozatlan. Hallotta közben, hogy *Grace* azt mondja a háta mögött: – Mindenük elúszott egyik napról a másikra, semmijük se maradt, csak a havi fix, és egy vasárnap beállított részegen, hogy adjunk neki ötezer dollárt kölcsön... – Folyton pénzről beszél. Ez rosszabb, mint késsel enni a halat. Fejest ugrott a medencébe, átúszta és elment.

A listáján már csak három állomás volt, a soron következő a régi szeretője, Shirley Adams. Ha Biswangeréknél sérelmet szenvedett, itt majd orvosolják. A szerelem – pontosabban a tömény szex –, ez volt a csodagyógyszer, a fájdalomcsillapító, a rózsás pirula, ami visszaadja a férfi léptének ruganyosságát, amitől visszatér szívébe az életöröm. Viszonyuk volt – a múlt héten? A múlt hónapban? A múlt évben? Nem emlékezett. Mindenesetre ő volt az, aki szakított, ő vitte a prímet, és hasonlíthatatlan önbizalommal lépett be a medencét körülvevő fal kapuján. Valahogy úgy tekintette, mint a saját medencéjét; joggal, hiszen a szerető – kiváltképp a törvénytelen szerető – mindig is kisajátítja kedvesének minden tulajdonát, olyan kegyúrjogon, amelyet nem ismer a házasság szentsége. A nő ott ült, bronzszínű haja csillogott, de ismerős alakja, ott a lámpákkal megvilágított, égbék víz partján, nem mondhatni, hogy felkavarta Nedben az emlék mélységeit. Könnyű kis kaland volt, habár Shirley sírt, mikor szétmentek. Most kissé zavartnak tűnt, amikor Nedet meglátta. Vajon még mindig őrzi a sebeket? Az ég szerelmére, csak nem fog megint sírni?

– Mit akarsz? – kérdezte a nő.

– Átúszom a megyét.

– Úristen! Hát sose fogsz felnőni?

– Valami baj van?

– Ha pénzért jöttél – mondta a nő – vedd tudomásul, hogy tőlem többé egy centet sem kapsz.

– Adhatnál egy italt.

– Adhatnék, de nem adok. Nem vagyok egyedül.

– Rendben, már itt se vagyok.

Fejest ugrott, és átúszta a medencét, de amikor ki akarta nyomni magát a vízből, érezte, hogy kar- és vállizmaiban nincs erő; kénytelen-kelletlen odatapickált a létrához és felmászott rajta. Visszapillantva látta, hogy a kivilágított öltözőpavilonban egy fiatalember áll. Ahogy átlépdelt a sötét pázsiton, krizantém vagy körömvirág illata csapta meg – valami szúrós, őszi kipárolgás terjengett az esti levegőben, áthatóan, mint a gáz. Felnézett az égre, ahol kigyúltak már a csillagok. De hogyhogy az Andromédát, a Cepheust és a Cassiopeiát látja? Hová lettek a nyári csillagképek? Ned sírva fakadt.

Nem sírt sohase, legalábbis gyermekkorra óta; mint ahogy soha életében nem fázt még ennyire, és soha nem volt ennyire elcsigázott, megtört és összezavarodott. Nem fért a fejébe, hogy miért gorombáskodott vele az ismeretlen mixer, s hogy miért bántotta az a nő, aki nemrégiben még térdén csúszott elébe, és könnyeivel áztatta a nadrágszárát. Túl sokat úszott már, túl sokat volt vízben; a nedvesség kimarta az orrát és a torkát. Egy pohár italtra vágyott, társaságra és száraz, tiszta ruhákra; de ahelyett, hogy az utat keresztezve egyenesen hazaindult volna, továbbment Gilmartinék medencéjéhez. Itt életében először nem ugrott fejest, hanem a lépcsőn ereszkedett bele a jéghideg vízbe, és azzal a kapálózó oldalúszással evickélt előre, amit talán még ifjúkorában tanult valahol. Kimerülten vánszorgott el Clyde-éig, és úgy vergődött át a medencéjükön, hogy közben meg-megpihent a párkányba kapaszkodva. Kimászott a vízből a létrán, és nem tudta, lesz-e még ereje hazamenni. Véghezvitte, amit akart: átúszta a megyét, de olyan kába volt már a halálos fáradtságtól, hogy fel sem foghatta, mit kezdjen a diadalával. Görnyedten dült a kapubálványnak, hogy össze ne essen, mielőtt befordult a kocsifeljáróra, a saját háza előtt.

A házban sötét volt. Olyan késő lenne, hogy már mindenki lefeküdt? Vagy talán Lucinda Westerhazyéknál maradt vacsorára? De vajon hol vannak a lányok? Ők is elmentek Lucinda után vagy máshová? Nem abban egyeztek meg, hogy – mint vasárnaponként általában – otthon maradnak és nem fogadnak el semmiféle meghívást? Megpróbált benézni a garázsba, hogy ott vannak-e a kocsik, de be volt zárva, és a keze csupa rozsa lett, ahogy a kilincset rángatta. Ahogy közelebb ért a házhoz, látta, hogy a zivatar leszakította az egyik ereszcatornát. Úgy lógott ott a bejárati ajtó fölött, mint egy esernyő drótja, de majd reggel megjavítja. A ház is zárva volt, és Ned gyanakodni kezdett, hogy az a buta szakácsné vagy az a buta szobalány már megint bezárkózott, de akkor eszébe jutott, hogy már jó ideje nem tartanak se szakácsnét, se szobalányt. Kiabált, döngötte az ajtót, megpróbálta a vállával benyomni, aztán benézett az ablakon, és látta, hogy a ház üres.

FORDÍTOTTA PINTÉR KÁROLY, SZABÓ T. ANNA – NÁRAY JUDIT, TOMPA MÓNICA, MAGYAR KRISZTINA, POLYÁK BÉLA, ERTSEY KRISZTINA ÉS HAAS CSILLA ÖTLETEINEK FELHASZNÁLÁSÁVAL; GÉHER ISTVÁN IRÁNYÍTÁSÁVAL

ÚJ MŰVÉSZET

A Z Á P R I L I S I T A R T A L O M B Ó L

András Edit: FIAC / **Gellér Katalin:** Párizsi galériák krízise
Molnár László: Manessier-kiállítás Párizsban / **Varga Zsuzsa:**
Ganczaugh Miklós figurális korszaka / **Pataki Gábor:** A szuverenitás
elviselhető könnyűsége. Détente — BTM, Fővárosi Képtár
Andrási Gábor: Vásznak, arany keretben — Tolvaly Ernő kiállítása.
Sármány Ilona: Ferdinand Hodler és hatása Bécsben
Max Klinger retrospektív kiállítása Frankfurtban
Bakos Katalin: Ár&Ás

Előfizethető személyesen, faxon, vagy levélben is: 1054 Budapest V. Báthori utca 10. VII. emelet 707.

TELEFON/FAX: 131-6702

Nem könnyű

hozzájutni egy-egy új verseskönyvhöz. Mondjuk
Bratka Lászlónak *Sarkcsillagig érő ajtófélfá tövében*
című kötetéhez. (Széphalom Könyvműhely).

Mielőtt a kiadónak írna, mindenképpen

próbálkozzon az **Írók Boltjában**

(Budapest VI. Andrásy út 45.).

Vagy a **Pont Könyvesboltban**

(Budapest V. Mérleg utca 6.)

Payer Imre

ANAKREONIÁDA

Anakreon, a taxi
üléséről látod, mint
villódnak a belváros
neonjai az éjben.
Mint hímvessző, ha lüktet;
megannyi reklám, csillag,
fénypontok ablakokban –
Az ifjúkor öreg volt.
Az öreg meg kamasz lesz.
Évezredek egy pontból,
a bárpult vagy az egyen-
asztal műanyag lapján
egy pont, amely viszonyít,
mintha máris a múltból
néznéd, mi vagy most éppen.
Hiába – gyorsulások
kényszer-ajzottan, használt
testtel, ideggel, kampány,
majd lassulások ismét.
Gin-tonic, piros labda
és matatás a sliccen;
örültél és szenvedtél,
közhely – ismét – de szép volt,
a mesterség a talmi
korban, közben szétporladt.
De Te nem! – Szobor és park,
felnyíl az ég kárpitja,
közel jön minden csillag,
és az istenek montír-
asztalán vagyunk képek,
vagy ők vannak a montír-
asztalon? Minden reggel
ismétlődő megváltás
reménye, míg az égbolt
mocsarába nem süllyed.

– Anakreon, egy slukkot!

EZ A PARADICSOM, PÁR ÓRA

Úgy ragyog az ég! Még csak félórája.
Munkából haza, lépcsőjén a busznak
enged a város koronáriája.
Arcok és árnyékok, suhannak, úsznak.

Villamoson. Aluljáróban. Bérházakon.
Ez a paradicsom. Pár óra.
Aztán bepréselődik, szárazon,
aszfalt alá a „szív” – Ez volt a

délután, boldognak tűnt a tömeg,
ha szabadnak nem is. – Inkább legyenek
értelmes. Szobában, áporodott

légben, hol nincs se délután, se reggel.
Csak az óra. A szűk harc a percekkel.
...És az ég ma mégis hogy ragyogott! –

TÁJKÖZBEN

Csüngő növények februárban, tölgyek
a tájban, melyet nedves, fénytelen
szürke alkot, s ez egységes színben
az alvó fák álmukban szerepelnek.

Mintha bűvárharangból – koppanása
tompá lépéseknek. Borostás, ráncos
nyugdíjas az. Nem érdekli a Város-
major ez álombéli operája.

Tavasza – majd e tél után. A vég várja
a kezdetet? Még csak készül a fény,
szél szerkesztette táj a virágzásra.

S ha lesz közönség, március egén
ragyogás, lenn kirándulók – hiába.
Már, még nincs táj. S elfordul a növény.

Lázár Kati pályája csúcsán

Fassbinder

darabjában:

**Petra
von Kant
keserű
könnyei**

A MERLIN SZÍNHÁZBAN

Rendezte Jordán Tamás

Akt, pappal és pajesszal

EFRAIM IZRAEL

Josef fiannak

A címben szereplő aktot Szíjjártó János rendelte meg Halmos Endre Kmetty utcai képkereskedőtől. Ez azért érdekes, mert a képnek nemcsak a hollétét fedte homály, hanem a pusztá létét is, tudniillik hogy lett-e egyáltalán valaha is festve ilyen kép: de Halmos elfogadott furcsa megrendeléseket. Összeköttetései és ügynökei segítségével kinyomozta a kép hollétét, ha adták, megvette, és a boldog megrendelő mehetett Pestre a legelső gyorsvonattal, átvenni a kincset. Az, hogy Szíjjártó János rendelte meg, azért érdekes, mert Sz. J. nem gazdag hódmezővásárhelyi művészetrájonóg fogorvos volt, hanem egyszerű plébános Huszton. Ő volna hát a pap; legitten szó lesz a pajeszról is.

Nem igazán egyszerű plébános. Festőnek készült, Prágában tanult Fillánál, Zrzavynál és hasonló nagyságoknál, nagyon tehetségesnek tartották, de őt ez nem tévesztette meg, illetve nem volt elég neki. Nem sikerült eltalálnia azt a kiterjedés nélküli pontot, amely egyenlő távolságra van az esztétikai közhely és az élő forma elérhetetlen ideálja között, vagy valami ilyesmi. Otthagyta Fillát, Zrzavyt, Prágát, felszentelték, és Huszton lett plébános. Úgy látszik, új freskórestaurációkat is vállalt, és minden pénzét képekre költötte. Bizonyos fajta festők fiatalkori képeire, vázlataira, félbehagyott vásznaira vadászott, olyanokéra, akik később nevet szereztek maguknak, miután átvedlettek önmaguk epigonjává. A megalkuvás előtti utolsó pillanatra érdekelte. Állandó pénzzavarral küzdött, adósságaiból nem tudott kilábalni, hamarosan elkerülhetetlen lett volna, hogy eladjon néhány képet; hogy festésre vetemedjen, az nem jött számításba. Végül is a háború szabadította meg hitelezőinek nagy részétől, a szovjet rendszer által a képzőművészetnek és vele együtt a műkereskedelemnek adott kegyelemdőfés pedig az újabb eladósodástól. De most több ideje volt, hogy elmélyedjen szeretett remekműkedményeiben, mert plébánosi hivatala nem szűnt meg ugyan, de lelkesi tennivalói a minimumra csökkentek. Templomát elvették és átadták az ortodox egyháznak, hívei közül is sokan elhagyták. Ideje nagy részét a festmények, rajzok előtt töltötte, tanulmánytöredékeket írt róluk, dossziékban gyűjtötte őket, minden képnek megvolt a maga dossziéja, rajta a művész nevével és a kép címével. Gyűjteményében szerepelt egy Rohanu nevű cseh festő három vöröskréta-rajza, három aktkép. A képek esztétikai és technikai elemzéséből a saját maga számára is meglepő módon az derült ki, hogy mind a három kép egy temperafestmény létezésére utal. Az aktnak, temperában, léteznie kellett. A festő özvegye vezette műjegyzékben nem szerepelt, a prágai, brünni művészettörténészek és képkereskedők nem tudtak róla; de Halmossal még így is lehetett beszélni a dolgról. Odautazott a krétarajzokkal, megmutatta a tanulmányait, sikerült meggyőznie Halmost és felcsigáznia detektívszenvedélyét. Ez a háború elején volt, aztán évekig nem lehetett tudni, történik-e valami. Halmos üzletét nyilván államosították, illegálisan alighanem folytatja a képkereskedést, szerény méretekben persze.

A történet úgy kezdődik, hogy a huszti paphoz kora reggel beállított egy orosz katonatiszt. Budapestről utazott Rovnóba, és megszakította az útját Huszton. Halmos Endrétől hozott üzenetet.

Szíjjártó gyorsan betessékelte. Biztosan ott van a kép a katonai láda alján. A tiszt a köpenyével meg a szíjjával körülményeskedett.

Eszébe jutott, hogy bizonyára nem reggelizett még; asztalhoz invitálta.

– Köszönöm, hoztam magammal.

Végre kinyitotta a ládáját, és kivett belőle egy bicskát, egy darab körberágott kenyeret meg egy leraasztott papírcsomagot. Füstölt marhanyelv volt benne. Ruhák, cipők, törülközők foglalták el a láda kisebb felét meg néhány könyv, nagyobbik felét hasonló zsírpapírcsomagok.

– Csak kóser ételt eszem, kivéve, ha nem jutok hozzá. A bőröndöm tele van kóser füstölt hússal, Budapestben vettem a kóser mézszársékben. Nem csak magamnak viszem, egy csomó pénzért el lehet adni. Itt nem kapni semmiféle kóser ételt. Meg akarja kóstolni? Tessék. Kóser.

Egy kicsit Szíjjártó felé lökdöste, de nem nagyon. Szíjjártó igyekezett nem észrevenni, ha zsidók kellemtlenül viselkedtek, de most nem volt gusztusa a húshoz. A gyűrött papír nem zavarta volna, de az ötször elismételt „kóser” szó elvette az étvágyát.

– Köszönöm, felesleges, én megeszem a másmit is.

Biztosan szabadságra megy, néhány hét múlva megint itt lesz, addig össze kell szedni Halmosnak a pénzt, aranyat venni rajta. Úgy látszik, ezeket nem kutatják át, magas rangú lehet. De azért mégis füstölt hús alá dugta a képet. Megvesztegetésnek is jó.

– Megezi, ha van.

– Mit üzent a Halmos... Endre?

– Azt üzeni, hogy a kép a Lanenter Benjáminnál van Nagyszöllősen.

Szíjjártó elcsodálkozott. Lanenter fekete ruhás, nagy szakállú zsidó volt. Valóban képkereskedéssel foglalkozott a csehek alatt, egyszer föl is kereste, egy kis holland kikötői tájképet ajánlott megvételre. Mit jelent az, hogy a kép Lanenternél van? Lanenter a háború után aligha folytatta a képkereskedést. Kiment a konyhába, hogy amíg elmos néhány evőeszközt, kielemezhesse a helyzetet. Semmi érzésem a konspirációhoz, márpedig ez manapság sajnos elkerülhetetlen. Lehet, hogy Halmos is zsidó. Bár igazuk lenne a náciknak azzal a világot behálózó zsidó konspirációval, csak konspiráljanak a műgyűjtők örömeire. Feltéve, hogy a Halmos zsidó. Lanenter alkalmilag ügynöki szolgálatokat tesz Halmosnak; Halmos megtudta, hogy a kép a Szovjetunióban van, érte küldte Lanentert, és most egyenesen hozza össze a vevővel, mivel Pestre egyik sem utazhat. De mi a csudával ügynökösködik? A csehek, lengyelek, magyarok magukkal vittek minden olyasmit, ami Halmost érdekelheti, orosz kapcsolatai meg nem voltak. Ha pedig Lanenter nem az ügynöke, akkor mindjárt engem is elküldhetett volna a képért, megüzenve ezzel a tisztel, hány gramm aranyat küldjek érte. Nem, nem lehet ügynök, ő maga az eladó. Nyilván nincs tisztában a kép valódi értékével. A különbözetet kell elküldenem Halmosnak. Én tisztában vagyok a kép valódi értékével, de azt nem tudom, hogy a mai viszonyok között ez hány forintot, rubelt, fontot jelent.

Fel sem fogta mindjárt, milyen rendkívüli esemény van történőben. Az öröm és az izgatott várakozás csak lassan hatolt be a tagjaiba. Azon, hogy a kép valóban létezik, nem csodálkozott nagyon, abban mindig is biztos volt. A képet látta maga előtt. A kép mindig is volt.

Az asztalra tett két terítéket, kenyeret, sót, hagymát, és egy lapos üveget szilvapálinkával.

– Én majd megeszem ebből a papírból.

– A hadseregben milyen edényből eszik?

– Ott ezt nem lehet megtartani, de azért húst nem eszem, csak nagy hidegben, ha nem kapunk vodkát.

– Pálinkát iszik?

– Az nem annyira kényes dolog, de van, aki azt sem issza meg. Az egyik emberem, egy rabbi, az csak nyers zöldséget evett, meg nyers, szózott halat, ha kaptunk.

Befejezte az evést, konyharuhába csavarta a bicskáját, ivott egy kis pálinkát, és körülnézett.

– Nálunk is voltak otthon képek a falon. Az egyik hasonlított arra ott, arra az erdőre, csak a miénk olyan gobelin volt, fonalakból volt, fonalakból volt szöve. Nem, a fonalakból az a másik volt, egy tvilemet rakó fiú az apjával. Kicsi koromban nem szerettem, mert azt mondogatták a szüleim, hogy ha nagy leszel, te is olyan leszel, mint az a fiú ott, te is fel fogod szépen rakni minden reggel az imaszíjakat a karodra meg a homlokodra, én meg nem akartam olyan lenni, mint az a fiú a képen, mert olyan volt az arca, mintha oldalról behorpasztották volna a fejét. Attól félttem, hogy ha légozni fogom a tvilemet, nekem is olyan félre-pofozott arcom lesz. Mégis elővettem az apámét, és feltekertem a karomra, a fejre valót persze fogni kellett, hogy le ne essen, elmondtam hozzá az imakönyvből mindent, amit kell, közben folyton néztem magam a tükörben, hogy mindjárt levehessem, ha kezd behorpadni a fejem. Azt hittem, jutalmul felültet a lóra a fuvaros vagy szombaton nagyobb alma jut nekem, mint a húgomnak, hiszen én buzgóságból teszem fel az imaszíjakat, nagyapa meg apám meg csak muszájból, még Menáchem bátyám is, igaz, hogy ő is gyerek még, de már tizenöt éves. Menáchem meglátott, kifaggatott, és azt mondta: Buta vagy, gódajl mecüve vöajsze mi se-énaj mecüve vöajsze. Nem értettem, miért mondja, hiszen egy psite, mindenki látja, hogy nagyapa, apám meg ő nagyobb, mint én!

Szíjjártó gyengén tudott héberül, de ezt megértette. Nagyobb az, aki kötelességből teszi, mint aki nem köteles, mégis megteszi. Egy őrmester, vagy ezredes, amint héberül beszél. A teológián nem ment csodaszámba, aki jól megtanult latinul, de az az egy-két nyelvzseni, aki héberül is jól megtanult, csodaszámba ment. Előkelő dolog volt a teológián héberül tudni, senkinek sem jutottak eszébe róla a zsidók. A zsidók számára a héber csak olyan volt, mint az imaszíj vagy a kóser szafaládé: egyik kelléke az egész fokhagymaszagú rituálénak, meg annak a bennfentességnek, beavatottságnak, amivel ilyen szavakat keverték a monológjukba. Ezt nemcsak a fekete zsidó csinálta, hanem az a fajta is, amelyik a miközénk tartozását is ugyan-

ilyen bennfentességgel manifesztálta. Hallani egy-egy ilyen zsidó szót, az olyan, mintha az ajtóban véletlenül hozzáérsz a fűszereshez, aki minden szalámszeletelés után a kötényébe törüli a kezét. De most zavaró volt ez az érzés – zavaró volt, hogy ilyen –, mióta ez az egész bennfentes zsidó világ egyik napról a másikra eltűnt innen.

Azért volt zavaró, mert megkönnyebbülést érzett az eltűnésén. Azelőtt, ha Jézus Krisztusról prédikált, megjelent előtte Jézus Krisztus a treboni Feltámadás-képen viselte palástban, a palást zírpecsétes volt, alul elpiszkolódott zsidó szemléelőrojtok lógtak ki, és az ő anyja, Szíjjártó Tamásné, térden csúszva csókolgatta őket. Jézus Krisztus hadonászott, folyton lecsúszó palástját rángatta a helyére, és jiddisül kiabálta, hogy szeressed a felebarátodat. Negyvennégy óta nem jött elő többet ez a kép.

Most mégis érzett valamit abból a bennfentességből, nemcsak amiatt, hogy megértette a héber mondatot, hanem amiatt is, hogy a tiszt azt gondolja róla, hátha ő is zsidó.

Vendége végigdünyögte az asztali áldást, és menni készült.

– Mit üzent még a Halmos úr?

– Semmit, csak azt, hogy a kép Lanenter Benjáminnál van. Én nem tudom, milyen kép.

Másnap valami állami ünnep volt, munkaszüneti nap. Az éjszakai vonattal Nagyszöllőre utazott, hogy korán reggel beszélhessen Lanenterrel. Majd ott kiderül. Mindenesetre pénzt kell szerezni. Pénzt kell szerezni. Nem volt más pénzzé tenni valója, mint a háza, amelyben lakott. Eladhat néhány képet, hátha Lanenter megveszi. Dehogy veszi meg, hol tudná értékesíteni őket? Ha a Halmos ügynöke, akkor megveszi.

A házat nem adhatom el. Az ember kép, a ház a kerete. Kép nem lehet bérelt keretben. Az ember ön-maga önarcképe. Én mindenesetre önmagam önarcképe vagyok, már befejeztem magamat, felraktam az utolsó ecsetvonást, keretbe kívánkozom, a sajátomba.

Mégis azt remélte, Lanenternek nem fognak kelleni a képek, és akkor nem önként fogja eladni a házat, hanem kényszerűségből. Akkor nem tehet szemrehányást magának, hogy házatlan csiga lett belőle. Hogy Lanenternek adja el a képeit, az... Ha Pestre utazhatna, nem esnék nehezebbre, hogy Halmosnak adja el őket. A Halmos-fajta zsidóhoz – feltéve, hogy a Halmos zsidó –, az olyanfajta zsidóhoz vonzódott, szívesen barátkozott zsidó orvosokkal, újságírókkal.

Saját egyházával sok egyéb között a zsidókérdésben sem értett egyet – nincs is semmiféle kérdés –, ha pedig zsidó barátai szidták a pajeszos, fekete zsidókat, azokkal is hevesen vitába szállt. Azt nem mondta el nekik, hogy csak elvileg pártolja őket, de a közelségüket nehezebbre esik elviselni, még a látványukat is. A fekete öltözet miatt lehetett. A reverendában rosszul érezte magát, lehet, hogy ezt vetítette rá a fekete ruhás zsidókra? Nem lehet. A reverenda feketesége steril feketeség, a halál feketesége; a halál idegen, de tiszta. A bölcs egész életében meghalni tanul. A fekete kabátos zsidó csaknem ugyanúgy néz ki, mint a reverendás pap, mégis egészen más. Lanenter kabátja nem volt alul kirojtosodva, kalapja nem volt zsíros, tömött fekete szakáll nem volt zilált, magától szabályosan nőtt, vagy talán gondozta. Olyan volt, amikor beállított, mintha skatulyából húzták volna ki, Szíjjártó mégsem tudott megszabadulni attól az érzéstől, hogy a kabát meg a kalap belülről két centiméter vastagon be van kenve disznózsírral. A reverenda halott, a káftán tisztátlan. A templom sírbolt. A zsinagóga lármás fogadó, ahol avas füstölt húsokat szolgálnak fel tányér nélkül, ragacsos asztalokon.

Lanenter nem volt otthon. A zsinagógában lesz, munkaszüneti napon ott szoktak lenni reggel.

Hosszú udvaron kellett végigmenni, egy asszony tollat fosztott. A gyerek, aki odavezette, félhomályos konyhába nyitott be. Jobbra ablaknyílásos deszkafallal elrekesztett hely volt, elszürkült tüllfüggöny futott körbe a deszkafal ablaknyílásai előtt. Belülről egy kicsi öregasszony nézett ki hunyorogva a tüllfüggönyön át a szoba felé, kezében imakönyv. A bejárat és a deszkafal ajtaja között csapos víztartály, alatta lavór és füles kézöblítő edény, egy szögön nedves törülköző, egy másikon nagy vaskulcs. A konyha és a szoba közötti fal egy darabon ki volt szedve, ott állt jobbra a Tóraszekrény, arannyal hímzett új bíbor bársonyfüggönnyel, előtte a Tóraolvasó asztal. A többi helyet két kopott, hosszú asztal és néhány pad foglalta el. Az asztalok körül megsárgult imalepelbe burkolózó idős emberek matattak izgága mozdulatokkal kopott könyvek, fekete szíjak, plüss-zsákokcskák, kacatok között. Ahogy végigment a fal mellett, hogy hátul leüljön megvárni Lanentert, szifnarcok fordultak lassan utána, homlokuk fölött kis fekete dobozkával; úgy bámultak bele az arcába, mintha valami marslakó lett volna. Az ablakok papírral be voltak ragasztva. Az egyik rosszul zárt, olykor becsukták; piactérfélére lehetett kilátni rajta. Leült hátul a villanyrezsón párologó vízmelegítő, barnacukros zacskó és árpakávés pléhdoboz mellé. Egy öregember az ablaknak

háttal ült, előtte magas olvasóállványon hatalmas könyv, nyilván a Talmud, mozgó „alsó” ajakkal, félhangon olvasta. Szürke foltokban őszülő fekete szakálla, széles és vastag ajka – különösen az alsó, az még előre is lefedt – határozatlan mosolyba merevedve. Mélyen ülő, apró, fekete szemeit mohón emelte a túl magasra emelkedő könyvre, időnként mintha kaccantott volna elragadtatásában.

Mi a karaktere ennek az arcnak? Mondjuk torz, koboldszerű. Ugyanilyen arcok voltak lerajzolva a náci propagandafüzetekben, amint kéjes, gonosz vigyorral figyelik a keresztény kislány torkának elvágását és a felspiccelő vért. Képzeld el, hogy a Talmud tényleg ilyen véráldozatokat ír elő, és hogy épp ott van kinyitva. A bácsi arca most gonoszul vigyorgó, és ördögi örömet fejez ki. Most pedig képzeld el, hogy éppen annál a résznél tart, amit a teológián kellett olvasni, valami feltételekről, hogy ha feltételt szabok, az érvénytelen, mert nincs jogom előre érvényteleníteni a saját aktusaimat; két feltételt kell szabnom, hogy egy érvényes legyen, valami ilyesmi. Most a kobold arca jámbor, szelíd, mosolya a játékába merülő gyerek vagy a hibbant matematikazseni mosolya. Szeme mindkét esetben valamelyik geológiai őskor mélyéről csillog felfelé.

Egy másik bácsi nagydarab, hajlott hátú ember, nem is olyan öreg, nagy, tésztaszerű, lapos arca van, középen kicsi, vékony orral, sima, fehér csecsemőbőre, nem gyér, hófehér szakálltincs csak az állkapocs hajlatán nő, a Kossuth-szakáll helyén. Előre megy a perselyekhez, bedob néhány kopejkát: előre és egy kissé oldalvást hajolva jár, feje is félrecsapva billeg. Imaszíj, imalapel és szakáll nélkül elképzelve olyan, mint egy elemi iskolai gyerekecske, nem tudja, hogyan kell tartani a tollszárat! Nem tudják megkülönböztetni a jobb kezüket a bal kezüktől!

A láger semmi nyomot nem hagyott ezen az arcon. A többin sem. Azok a kis gézengúzok elgázosították, miszlikre vágták, visszavonták a szüleit, testvéreit és öt-hat gyerekét. Ezt ők úgy szokták mondani, hogy „nem jöttek vissza”. Hol voltak a zsidók, mialatt a megfeszített emberiség Auschwitzban agonizált? Egy tizenhetedik századi fametszeten látható egy ilyesfajta alaktalan, puha, középen kiszélesedő, álló emberi lény, feje valami fókaszzerű, képzeletbeli állaté. Talán halfarokban végződött láb helyett, mindenesetre érthetetlen volt, mitől marad álló helyzetben. Oldalvást mögötte egy robusztus, izmos paraszt a tehetetlen dühtől kétségbeesett arccal óriási fütykőst lendít, hogy agyonüsse vele. A fókafejű széttárt karral, tágra meredt szemmel, derűsen bámul a nézőre. Így bámul ez a bácsi, csak hadar hozzá az előtte fekvő könyvből, lapozza, de nem néz bele.

Belépett Lanenter. Most is fényes, tiszta, vasalt fekete kaftánban (alatta disznózsír), fején fekete keménykalap, két irdatlan, vizes, csöpögő pajesz, karján törülköző. Megismerte Szíjjártót, biccent. Bal karjáról lehúzza a kabátot, hóna alatt összegombolja, körülményesen felveszi az imaleplet, az imaszíjakat, hadar. Előre megy, és hihetetlen vastag, meleg barna kocsikenőcsre emlékeztető hangon, mely a gyomra mélyéről ömlik fel az orrán keresztül, énekelni kezd, dallam és ritmus nélkül. Minden más hangra rátelepszik. A kiabálás periodikusan elhalkul és újra kitör.

Ommájn! Ommájn! Ez azt jelenti, hogy amen.

A Tóraszekrény mellett ülő hajlong, szelíden veri az asztalt. Nagy, táskás, kidülledt szeme van, nagy, sárga, kiálló felső fogsora, szája becsukhatatlan.

Elképesztő arcok. A Halmos-féle zsidóknak (feltéve, hogy Halmos zsidó) miért nincs ilyen arcuk? A járulékok tennék, a szakáll, a szíjak, az elnyűtt lepel, az arany- és ezüstsálakkal összehímzett, koronás, oroszlános bársonyfüggöny? Extatikusan hadonásznak és hajlonganak, mégis nyomban észreveszik, ha az imalepel rojtjai leérnek a földre. Ott meg egy lelóg a székről, fele a padlón van, azt mégsem emeli fel senki. Biztosan csak akkor szent tárgy, ha valaki bele van burkolózva. A szent tárgy csak a szent embertől szent. A szent ember meg a szent tárgytól. Honnan szedték a zsinagógabelsők festői, mint az a Gottlieb hogyishívják, azokat a nemes, szép, viaszos kirakatbábu-arcokat, amelyek nem fejeznek ki semmit? Hacsak azt nem, hogy „Kedveljük meg a zsidókat!”. Hova tették a szemüket?

Az Utolsó Vacsora is hamis, legalábbis történelmi szempontból, hiszen nem zsidók azok, hanem jól nevelt franciák vagy olaszok. Vagy olyan zsidók, mint a prágai zsidó orvosok teniszező és kajakozó fiai. Jézus meg olyan, mint egy művészettörténet-professzor. Halmos Endre az enyészpontot magyarázza az apostoloknak.

Kivettek egy Tóratekeresztet a bíborfüggöny mögül. Lanenter az asztalhoz vonul vele – most nem dobálja a tagjait és nem ágál –, a többiek tolonganak, lökdösődnek körülötte, csókolgatják a Törvényt. Leteszik az asztalra. Hárman-négyen machinálnak körülötte titokzatosan. Valami roppant fontos dolog készül. Énekelve felolvasnak belőle, a többiek könyvből követik. Mi lesz, ha ketten-hárman megtérnek őseikhez? Ha nincsenek tízen, nem machinálhatnak. Mi lesz akkor a Törvényvel?

A felolvasó hirtelen abba hagyja a mondat közepén, ketten odamennek, mélyen fölébe hajolva vizsgál-

gatnak valamit a szövegen, tanakodnak. Lanenter dönti el a vitát, ő a szaktekintély. Összecsavarják a tekercest, visszateszik, másikat vesznek elő, ketten sokáig tekerik egyik rúdról a másikra, abból folytatják.

Végre szedik le az imaszíjakat. De még most sincs vége, megint némán hajlonganak... Rettentő sokáig tart.

Vége.

Most meg leülnek a hosszú asztal két oldalán, középen Lanenter. Felolvas egy-egy szakaszt, jiddisül magyarázza, vitatkoznak, nevetgélnek. Tűnődve, fontolgatva senki sem beszél: vagy hallgat, vagy harsányan hadarva és az asztalon keresztül gesztikulálva magyaráz. Fejüket időnként belefúrják az apró betűs, óriási könyvekbe. A nagyszöllősi Utolsó Vacsora. A legeslegutolsó.

Lanenternél előszoba is volt. Az L alakú szobába lépve Szíjjártó mohón körbefuttatta szemét a falakon. De a falak csupaszok voltak, a szobában egy asztalon, díványon és egy gyertyatartókkal és hasonló tárgyakkal teli kis vitrinen kívül nem volt semmi. Talán a szoba szélesebb részében, az ablak mellett.

– Üzenetet kaptam Halmos Endrétől, hogy van magánál egy eladó Rohanu-akt.

– Van nálam egy aktkép, nem tudtam, hogy Rohanu, bár sejtettem. Évek óta nálam van. De eladónak nem eladó. A háború után ugye nem folytathattam a képkereskedést. Ez az egy kép megmaradt.

Nem volt érthető, mi is történik tulajdonképpen, de a legfontosabb az volt, hogy minél hamarabb lássa a képet.

– Azért megnézhetném?

– Kérem.

Kivezette a konyhán keresztül egy cselédszobafélébe, ott volt a falon egy kép, vászonnal letakarva.

– Parancsoljon. Vegye le a vásznat és nézze.

Lanenter magára hagyta Szíjjártót a képpel, és visszament a nagy szobába.

Fél óra múlva bejött Szíjjártó. Az arca olyan volt, löhavidil, mint Mózesé, amikor lejött a hegyről. Az ablak felé ment, ott is állt egy kis asztal. Leült mögé, Lanenterrel szemben – Lanenter a beugróban állt egy nagy könyvszekrény előtt, egy olvasóállványon fekvő könyv fölé hajladozva –, és nézett. Lanenter nyugodtan nézett vissza. Néhány percig így maradtak. Hirtelen ráocsúdott a szituáció furcsa voltára.

– A kép... hiteles.

– Nincs számon tartva Rohanu képei között.

– Tudom. Behozhatom ide? A kis szobában nincs elég világos.

– Ne haragudjon, ebbe a szobába még újságot sem hozok be, csak ilyen könyveket. A rádió is a konyhában van.

Szíjjártó a könyvszekrényre pillantott. Csupa hatalmas könyv volt benne, nagy, aranyozott, láng alakú héber betűkkel, köztük több öt-tíz kötetes sorozat. Némelyiken meg volt kopva az aranyozás, de a lángolás emléke ottmaradt.

– És miért takarja be lepedővel? Azért, mert meztelen nőt ábrázol?

– Azért.

– Amikor még foglalkozott képekkel, akkor is a fészkerben tartotta őket?

– Akkor is. A klienseimet nem zavarta, mert nem jöttek ide. Én jártam hozzájuk.

– Ne haragudjon, de ez a kép nem fészkerbe való.

– Azt akarja mondani, hogy nem tudom megbecsülni az értékét. Ez ma valóban nem könnyű, megszünt a piac. Ha szignálva lenne vagy ha más miatt volna biztos az attribúció, akkor öt-hatszáz koronát ért volna harmincnolcban Csehországban, Pesten a felét.

– Téved, sokkal többet.

– Tudom, hogy magának többet ér. A magafajta ember hajlandó magasan felülfizetni a képet, ha nagyon szereti, pedig pontosan tudja, mennyi a valódi értéke. Ez hozzátartozik az üzlethez.

Megint némán nézték egymást. Ha nem akarja eladni, akkor tulajdonképpen minek is... De hisz ez képtelenség. Most forduljak sarkon, és menjek haza? A zsidó türelmesen és közömbösen nézett le rá. Magas, természetes ember volt. Két, egészen az olvasóállványig érő fekete pajesza mint két oszlop keretezte az arcát. Talán csak a szakáll teszi, hogy olyan kifürkészhetetlen az arca, hiszen alig látszik ki alóla. Hol is olvastam, valami művészetszociológiai tanulmányban, hogy a festők nevezetes szakállá

álarc, azért bújnak mögéje, hogy az egyéniségük ne az arcukon fejeződjön ki, hanem a festményeiken. Most vagy menni kell, vagy mondani valamit.

– Ez nem érvényteleníti az adásvételi aktust? Úgy értem, a maguk törvényei szerint. Tanultam valamit a teológián...

– Ha a piaci ár és az eladási ár közötti különbség nem nagyobb a piaci ár egy hatodánál, akkor nem érvényteleníthető az üzlet. Másfelől a szubjektív érték fogalma is létezik. „Fontos ember” elfogadhat egy bizonyos kalapot a Tóra által előírt öt szela értékben – és ettől egy bizonyos rituális aktus érvényes –, noha a piaci ára csak három szela, mert fontos ember nem járhat fedetlen fővel. Ámbár úgy látszik, itt sem arról van szó, hogy valaki önkényesen elhatározza, hogy őneki többet vagy kevesebbet ér, vagy hogy ő fontos ember, noha nem az, vagy hogy nem fontos ember, noha az. Nem tudom, hogy ez a maga esetére is vonatkozik-e. Törvényeink nagy része ma egyáltalán nem tartható meg. Maguk között, a maguk törvényei szerint kell élnünk.

– Ez a kép objektíve is többet ér, mint maga gondolja.

– Ha arra céloz, hogy én nem tudom megbecsülni a művészi értékét, akkor igaza van. Úgy estem bele a műkereskedelembé, mint légy a tejbe, de jól lehetett vele keresni, és hagytam időt a tanulásra. A vonaton gyakran találtam ortodox zsidóra, leültem mellé Tórát tanulni; helyesebb közösen tanulni, mint egyedül. Teljesen hozzáértés nélkül persze nem kereskedhettem képekkel. Beletanultam, de csak egy szűk területbe, arra specializáltam magamat. Egy muzeológus barátom is okítgatott, tanácsokat is adott. Ezt a képet őtől vettem meg, mert pénzre volt szüksége. Eladni már nem volt időm. Mikor elvittek, vittem magammal. Elhatároztam, hogy csak akkor adom ki a kezemből, ha az életemet menthetem meg vele. Apámat egy pogromból Lengyelországban egy tiszt mentette ki: egy drágaköves karkötő volt az ára. Nem voltunk gazdagok, de azt a karkötőt apám sohasem volt hajlandó pénzzé tenni, befőttesüvegben őrizte a spájzban. A festményre számítanom azok között a körülmények között nem volt okos dolog – de visszajöttem, vele együtt. Akkor nem használtam fel; még lehet rá szükségem.

– Hajlandó vagyok messze felülfizetni a képet, akár aranyban is. Akkor nagyobb értékhez jut, azt is félretehetheti aranyalpnak.

– Nézze, ha egyszer cholile rászorulok, tudni fogom, hol keressem a vevőt, de addig nem adom el. Ha akar, jöjjön el néha tanulmányozni. Szedje le az ablakról a papírt, hogy világosabb legyen.

A pap gyakori vendég lett Lanenternél. Kulcsa volt a lakáshoz, ha Lanenter nem volt otthon, bement, levette a képről a vásznat, kihozta a nagy szobából az olvasóállványt, leült a kép elé, és frogatta „A megtalált Rohanu-akt” című tanulmányát egy üres lapokból álló, bekötött könyvbe. Gyönyörű, egyszerre költői és analitikus széljegyzetek rajzvázlatokkal. Csehül vannak írva, helyenként magyarul. Bevallom, nem volt türelmem végigolvasni őket. Lanentert egy kicsit jobban érdekelték, néha odaállt a konyha és a cselédszoba közötti ajtónyílásba, és a képnek háttal állva hallgatta Szíjjártó felolvasását, vagy beszélgettek.

– Tudja, hogy első látogatása után nem sokkal latolgattam, ne adjam-e el mégis magának a képet? Amikor ott ült a zsinagógában, észrevettünk egy hibát a Tóratekercsben. Olyan, hogy nem lehet kijavítani. Hibás tekercsből tilos felolvasni. Jó lett volna venni egy Tóratekercsset, hogy kettő legyen.

– Hármát-négyet is láttam a szekrényben.

– Azok közül csak egy kóser, ünnepeken mindig máshová kell tekercselni, szombatra visszatekerni oda, ahol előző szombaton abba hagytuk. A Tóratekercsnek nem élnek örökké. Eltemetik őket, újakat írnak helyettük.

– Eltemetik??

– Igen, eltemetik őket a temetőben.

– Az igazság az, hogy nekem akkor nem volt egy fillérem sem. Alighanem a házamat kellett volna eladnom, hogy megvegyem a képet. Azóta már összegyűjtöttem ezer rubelt.

– A maga érdeke tehát az, hogy progrom legyen. Helyeztesse át magát Nagyszöllőre, de aztán ügyesen prédikáljon ám!

Hm. Kellemes ember. Persze ez csak vicc volt, de rossz vicc. Igyekezett nem tulajdonítani neki nagyobb jelentőséget, mint ami egy rossz viccnek jár, de a disznósír újra megjelent Lanenter kabátja alatt, jó vastagon felkenve a belső oldalára, pedig régen le volt már kopva róla, akárcsak a kóser ételről a misztikus avasság: gyakran vacsoráztak együtt, miután Szíjjártó visszatette a képre a leplet. Felkelt, és valami ürügyel komoran elsietett.

A vasútállomáson várakoztában eszébe jutott, hogy negyvennégyben Laza Márton kiment az állomásra, és bevagonfrozásra váró zsidók közül kihúzta Leib Mórícot, akivel húsz évig testi-lelki jószomszédságban élt, és agyonverte. Egy héttel korábban tartotta azt a szerencsétlen prédikációt a keresztény magyar testvériségről és azokról, akik ebbe nem illenek bele. Bűnrészes vagyok én? Nem vagyok bűnrészes. A prédikációhoz a püspökségről küldték a szempontokat. Mindenki tudhatta, hogy én ezzel egyáltalán nem értek egyet. Nem is biztos, hogy Laza Márton ott volt aznap a templomban. Ha ott volt is, nem biztos, hogy megértette, nem olyan okos ember az.

Különben is, mit akartok. A kiválasztottság nem álarcosbál. Ha kiválasztottak, fizess az árát.

Szeretett volna élete kockáztatása árán megmenteni egy zsidót. Éjszaka bekopog hozzá egy zsidó, hajszoltan, alig áll a lábán, és ő beengedi, elrejt a házában. Úgy néz ki, mint volt festőbarátja, Wasserman, később Vodnansky, aki aprópénzre váltotta a tehetségét, nem is olyan nagyon apróra. Prágából jött vonaton, szekéren, gyalog, a hegyeken át. Jézus Krisztus! Ha te nem bocsátottál meg neki, én megbocsátok neki! De a zsidókat már elvitték, nem volt kit megmenteni.

Péntek délután megint Lanenternél volt. Lanenter főzött, takarított. Nem lehet úgy beszélgetni, hogy a másik az ágy alatt kotorász és csak az alsó fele látszik ki, vagy fokhagymát vagdal apró darabokra. Ült hát a kép előtt, és mindenről megfélemedezett; csak a fokhagymaszagtól nem lehetett elvonatkoztatni. Késő este is ott volt még, amikor Lanenter visszajött a zsinagógából.

– Mi az, maga még mindig itt rontja a levegőt? Akkor most kénytelen lesz végigülni egy zsidó vallási szertartást, azaz velem vacsorázni.

A nagy szobában az asztal fehér abrosszal leterítve, egy tálcán, hímzett kendővel letakarva, két kis fonnott kalács (érezte délután a kenyérsütés illatát, a fokhagymaroham előtt), a kendő alól kés kandikál ki, mellette kis, filigrános ezüstpohár, üveg pohár, porcelán levesestál, az asztal túlsó végén fémtálcán két ezüst vagy ezüstözött gyertyatartóban égő gyertya. Szíjjártó tudta, hogy a két gyertya nem a halottak emlékére van meggyújtva, és nincs már rituális jelentősége, mint hogy a szombat fényét emelje, mégis a csaknem üres szoba félhomályos mélyéből úgy villogott elő a két gyertyaláng, mint a Talmud-olvasó bácsi két szeme, mint a Leib Mórícé. Nincs mese, ez az asztal oltár, Lanenter mindjárt áldozatot fog bemutatni, és őszertünk, Lanenter, a talmudos bácsi és Leib Móríc szerint nekem nem volna szabad itt lennem. Az idegen, aki közeledik, halálnak halálával hal, mot jumat.

Bejött Lanenter vígan dudorászva, hosszú, fényes, fekete vadonatúj kabátban, rajta saját anyagából apró minták (honnan tesz szert ilyenekre? még inget is alig kapni hordhatót, ha valaki olykor Moszkvába utazik, attól rendel az összes ismerőse), fején szokásos régimódi kalapja, de mintha vadonatúj lenne az is, kétoldalt a két hihetetlenül hosszú hajtincs csőszerűen körbetekeredve. Hol tartja őket hétköznap? Nyilván a kalapja alatt. Lenyűgöző volna, ha nem izegne-mozogna dudorászva és viccelődve. Most abba hagyta. A vitrinből elvesz egy elnyűtt, számarfüles barna könyvet. Miért nem vesz a kezébe egy olyan gyönyörű, hatalmas aranybetűt? Igaz, hogy nincs esztétikai érzéke, de még rá is játszik, csak hogy bosszantson. Ezek nem érdemlik meg a kiválasztottságot. Jól tette volna Isten, ha tényleg visszaveszi tőlük, amint azt egyházam igyekszik elhitetni magával. Kár, hogy mindjárt megszólal magyarul vagy tótul. Héberül kellene beszélni, vagy tibetiül...

– Most fel fogok olvasni néhány lapszöveget. Olyasmiről lesz szó, hogy szabad-e szurokból, birkafarkzsírból, főtt fagyúból, lenből, összesodort és megperzselt rongycafatból csinálni lámpát a szombat azaz a világ teremtésének tiszteletére.

Olvadás közben ide-oda hajladozik, egyik lábáról a másikra hintázik. Ha mozdulatlanul, felvetett fővel állna és nem a gyomra mélyéből gurgulázná fel a szent szöveget, fenséges volna. Akkor azt sem bánám, ha elvágná a nyakamat és az ezüstpohárba csurgatná a véretem. Földáldoznám magam a Nagy és Félelmetes Isten Oltárán.

Kimegy és beinal palackkal a kezében. Most jön a libáció. Az áldozatot meglocsolják.

– Nagy nap van, szereztem egypár üveg kóser bort.

– Én is kaphatok belőle?

– Persze, kiiszogatjuk együtt. Csak arra kell megkérnem, hogy a palackhoz ne nyúljon hozzá, utána én már nem ihatnék belőle.

Puff neki. Mondta volna inkább, hogy nem ihatok belőle. Kell a fenének a zsidó borotok. Zsidó. Zsír. Zsinagóga. Zsivaj. Zsibvásár. Zsigerel. Zsinórt köt a nyakára. Zsiletel elvágta a bárzsingját. Zsivány.

Megvárta, míg Lanenter befejezi a kiddust, a kézöblítést, a gyomrából felgurgulázott varázsigeiket, az ünnepélyes kenyérevést, és azt mondta, barátságosan és vidáman nézve szembe vele aranykeretes szemüvegén át:

– Be kell vallanom magának valamit. Ismeri a nézeteimet, katolikus szempontból abszolút nem „kóser” nézetek. Fiatal koromban betéve megtanultam Eötvös Józseftől „A zsidók emancipációjá”-t: „Ha egy nemzet, átfutva a pályán, melyre a végzet által felhivatott, végső küszködésében elvérezett; ha százados iparkodás és áldozatok után nemes tettek s dicső szenvedések díjával végre csak egy név maradt, csak egy emlék az emberi nem történeteiben; ha honának szétboncolt határai között más népek tanyáznak, s mi dicsőségnek épült, csak vesztét hirdeti romjai között: jól illik a könny, mellyel a gondolkozó az emléknél megáll” – és így tovább vagy húsz lapon át. Mégis néha nem tudok megszabadulni attól az érzéstől, hogy magukban zsidókban van valami... tisztátlan.

Nesze.

– Tényleg, ezt maga érzi? Pedig soha sem hallott róla? Fantasztikus. Hiába, maga művész, magának van... intuíciója. Persze hogy tisztátlanok vagyunk! Halottól eredő tisztátlanság. Mióta nem áll a Szentély, nem lehet megtisztulni tőle.

– És ha valaki egész életében nem ért halotthoz?

– Elég, ha csak elmegy a hely fölött, ahol el van temetve egy zsidó. Ha nem-zsidó holtteste fölött megy el, az nem tesz tisztátlaná. Maguk nem tiszták és nem tisztátlanok.

– Akkor miért lesz tisztátlan a borosüveg, ha hozzányúlok?

– Ki mondta, hogy tisztátlan lesz? Különbben már eleve tisztátlan volt. Ma minden tárgy, minden eszköz tisztátlan. Csak nem lesz többé kóser. Azért, mert... szóval az izé, a bálványimádók bora, tudja.

– A bálványimádást vállalom! – nevette el magát Szíjjártó. Józsién elbeszélgettek és eliszogattak. Lanenter újra meg újra elismerően nyilatkozott Szíjjártó intuíciójáról, amelynek segítségével ráérezett alapvető, a Messiás eljövetele és a Harmadik Szentély felépülése előtt lemoshatatlan tisztátlanságunkra. Megérezésünk, beleérzésünk az nincs, abban a gajok nagyok, úgy értem Jáfet fiai, az európaiak.

Tíz óraker a pap felkelt, hogy megy haza az éjszakai vonattal.

– Ne menjen haza, a következő vonattal mindjárt jöhetne vissza. Beszélni akartam magával, épp jókor jött, csak péntek délután nem értem rá, szombaton meg nem lehet beszélni arról, amiről beszélni akarok magával.

– El akarja végre...

– Psszt, egy szót se többet. Majd ha kiment a szombat. Elnézést, hogy a cselédszobában fektetem le, ahelyett, hogy a szalonomat adnám át a vendégnek, de azzal a nőszeméllyel nem alhatok egy szobában.

Ü

ssön meg a guta, mondta magában Szíjjártó szelíden. Nem is akarózott volna a nagyszobában aludnia. Elég hideg volt ott, a cselédszobát meg átmelegítette a konyhából a másnapi ebéd alatt bekapcsolva hagyott villanyrezsó. Így is azt álmodta, hogy a nagyszobában fekszik, nem bír megmozdulni, mellelte két oldalt rongyfoszlányszerű árnyak, árnyemberek, árnyházak száguldanak hátulról előre, kínosan és hasztalanul igyekeznek elkapni őket. Középen ott mered fölötte remegő mozdulatlanságban egy sziklakő, rajta a könyvszekrénybeli könyvgerincek lángoló betűi. Valamiképpen az is félelmetes volt.

Szombat este Szíjjártó potenciális mártíromságának oltára funkciót váltott és tárgyalóasztallá lépett hátra.

– Nu, amíg a zsinagógában voltam, kigondolta, ugye, mennyit ér a kép?

– Téved. Vendéghez illően viselkedtem, és nem gondoltam szombaton üzletre a maga házában. Különbben is folyton jegyzem magamban az árfolyamát.

– Hogy áll ma?

– A piacon vagy az én magántőzsdémen?

– Mind a kettőn.

– A piacon: szerintem kellő energia befektetése árán felkutathatók volnának potenciális vevők, akik adnának érte 1800-2000 rubelt.

– És maga mennyivel volna hajlandó túlfizetni?

– Ötven százalékkal.

– Mennyi pénze van?

– Ezervalahány rubel meg egy köves gyűrű, az kétszáz rubel lehet. Eladhatom a házamat, nem ér sokat, csak költeni kell rá.

– Nem kell, majd kitalálunk valamit. Ezer rubelre van szükségem. A szubjektív értékkülönbségtől eltekinthetek. Igaz, hogy a normális üzletmenet része, de itt nincs normális üzletmenet. Ám ha maga elfogadja a mi szempontjainkat, akkor kétezer helyett nem adhatom ezerért. A képnek jó, „erős” adásvétel útján kell átmennie a maga tulajdonába. A maguk szempontjai szerint sem volna esztétikus dolog, ha életem aranytartalékát, hogy úgy mondjam életmentési alapját, áron alul elkótyavetyélném. Gondolom, maga sem örülne, ha féláron jutna hozzá a bálványához, mint valami szezonvégi kiárusításon.

– Kevésbé zavarna, mint magát, de végtére is maguk értenek az üzlethez. Tudja mit, adjon ajándékba ezer rubelt azzal a feltétellel, hogy rögtön után megveszem a képet kétezer rubelért.

– Okos! De nem lehet. Bálványimádónak tilos ajándékot adni. Hallgasson ide. A kép nem ötven százalékkal ér többet magának a piaci értékénél, hanem ötven százalékkal kevesebbet, mert már eleve van rá bizonyos élvezeti joga: akkor nézegetheti, amikor akarja, azt magyaráz bele a tanulmányába, amit akar. Chazókéje van rá, használat révén szerzett joga. Másfelől nekem is csak korlátozott tulajdonjogom van: nem vihetem be akárhova, és hogy gyönyörködjek benne, abban akadályoz a lepel. Társtulajdonosok vagyunk, én csak a magam tulajdonrészét adom el magának ezer rubelért.

– Gondolatmenete, bölcs rabbi uram, alapvetően téves. De meghagyom tévedésében. Ha én tévednék a maga javára, maga sem volna köteles figyelmeztetni engem, mivel én, magával ellentétben, azért áldom az Úristent, hogy nem vagyok zsidó.

– Bravó! Honnan tudja, a teológiáról?

– Nem, abból az emancipációs könyvből, aminek az elejét tegnap elszavaltam.

– Az nincs benne, hogy ha a Leib Icig marhája kárt tesz az én marhámban, kártérítéssel tartozik nekem, de ha a maga marhájában tesz kárt, akkor magának nem tartozik kártérítéssel?

Nem Leib Icig, hanem Leib Móric, maga marha.

Lanenter szemléelőrojtokat csomózott. Most miért nem locsogsz?

– És ha az én marhám agyonveri a Leib Móricot, akkor ki kinek mivel tartozik?

– Ha maga agyonveri a Leib... Iciget, akkor mivel tartozik?

– Hereg. Fejlevágás karddal.

– És ha engem ver agyon?

– Feltehetőleg harminckilenc botütés. Ha akarja, utánanézek. A Laza Márton nem kapott egyet sem. Beköltözött a Leib Móric házába, azóta is ott lakik.

– Ne haragudjon, nekem ettől összeszorul a gyomrom. Attól is, hogy az én marháért nem tartozik kártérítéssel.

– Ez csak ideális körülmények között van így, otthon, Izrael földjén, amikor a mi kezünkben van a hatalom, áll a Szentély. De most maguk vannak felül...

– Én aztán nagyon felül vagyok, úgy is, mint magyar, úgy is, mint keresztény. Maguknak azok ideális körülmények. Aztán csodálkoznak, ha... ha minékünk azok nem ideális körülmények.

– Mi nem szoktunk csodálkozni. Most, a Tóra szerint, magának is kártérítéssel tartozom a marha miatt. Érdekes, milyen féltős. Amikor behozták maguknál a zsidótörvényt, nekem nem szorult össze a gyomrom.

– Ugyan, miféle törvények azok? Látja, hol megszavazzák, hol visszavonják őket. A maguk törvényét hiába helyezik hatályon kívül, maguk nem vonnak vissza semmit. Az égben ott marad. Amikor láttam magukat a zisnagógában, ahogy azok fölött az irdatlan könyvek fölött hajlongtak és az ujjaikkal böködték a betűket, olyanok voltak, mint egy véstörvénytű. Fogadok, hogy az éjjel álmomban halálra fognak ítélni a marhámmal együtt.

– Fesse meg, attól elmúlik! Álmában gondoljon arra, hogy belőlünk tízet is alig lehet összeszedni, a marha halálra ítéléséhez pedig huszonhárom tagú bíróság kell. Hogy mondhatja azt, hogy nem lehet visszavonni? Nem azt tanítják maguknál, hogy Isten visszavonta?

– Hagyjon békén, tudja jól, mit gondolok én erről. Én az ilyenek miatt már megütöttem a bokámat. Csak azért nem távolítottak el, mert félnek, hogy másik pap beiktatását nem engedélyeznék, viszont megszüntetnék a parókiát. Tudja, mit beszélnek rólam? Hogy egy nőhöz járok Nagyszöllőse. Én nem is bánom, hogy ezt beszélik. Tudja, miért?

– Azért, mert igaz?

– Eh, mit hülyéskedik folyton...

– Na jó, már nem kell sokáig szobára járnia, házhoz viheti az asszonyt. Ezentúl csak a magáé lesz.

- Miért, mikorra tervezte be a pogromot?
- Nem pogromot, disszidálást. Ezer rubelért átvisznek a török határon. Meg van lepve?
- Csak azon, hogy a határon át lehet menni.
- Valójában meg volt lepve, erre a fordulatra nem számított.
- Hova megy?
- Nem tudom. Ahová lehet. Nem csak rajtam múlik. Angliába, Amerikába, Palesztinába... Látja, annak a határai között is mi tanyázunk megint – tette hozzá kaján mosollyal.
- És itt nem fog hiányozni? – kérdezte Szíjjártó, ugyanazzal a kaján mosollyal.
- Ne is mondja. Nélkülem még ritkábban lesz ki a minyen. Mit van mit tenni. Meg akarok nősülni. Itt nem találok olyan feleséget, aki hajlandó így élni, mindenről lemondani. És ha találok is, hol taníttassam én itt a gyerekeimet, milyen iskolában? El sem tudja képzelni, mennyi minden kell a zsidó élethez, ahhoz, hogy megtartsuk a törvényeinknek azt a kicsi töredékét, amely megtartható. Az utóbbi nyolc év alatt egyszer tartottam meg a sátoros ünnepet úgy, ahogy kell. Egy katonatiszt hozott Pestről pálmaágot meg etrogot.
- Magánál is járt? Nekem is ő hozta az üzenetet Halmostól. De nem értem a dolgot. Halmos magának is üzent vele?
- Nekem is.
- Miért nem mondta soha?
- Nem mindegy? Így is megtaláltuk egymást.
- Akkor most ki tartozik Halmosnak komissióval?
- Senki. Nem azért üzent. Nem foglalkozik képekkel. Egy darabig valami hivatalban dolgozott, aztán kitették. A házat államosították, beteg volt... teljesen lecsúszott. Mesélték, hogy adogatja el a holmiját. Becslésem szerint nem veti fel a pénz.
- Szíjjártó eltűnődött.
- Halmos zsidó?
- Lehet, nem tudom.
- Szeretnék küldeni neki valamit. Azt a gyűrűt, amit magán megspóroltam. Ha kint lesz, juttassa el hozzá valahogy.
- Okos! De ne így csináljuk. Mondjuk azt, hogy ha Halmos zsidó, akkor a kép ára ezer rubel meg a gyűrű, és én a magam nevében elküldöm neki ajándékba a gyűrűt. Ha a Halmos nem zsidó, akkor a kép ára nem ezer rubel meg a gyűrű, és én nem küldök Halmosnak a magam nevében semmit. Ha a Halmos nem zsidó, akkor a kép ára ezer rubel és semmi gyűrű, maga pedig mint küldeményt bízta rám a gyűrűt, és én a maga nevében küldöm el neki.
- És ha a Halmos nem nem-zsidó, akkor a kép ára nem ezer rubel és semmi gyűrű, hanem igen ezer rubel és valami gyűrű...
- Remek, kezd bejelönni. Mához két hétre hozhatja a pénzt. Reggel a zsinagógában leszek. Két héttel később reggel a zsinagóga zárva volt; ment Lanenterhez.
- Hogyhogy nincsenek a zsinagógában?
- Elvették a helyiséget, klubot csinálnak belőle. Szóltak, hogy jobb, ha lakáson sem járunk össze. Mit szól hozzá, micsoda időztetés? Odafönt már előre gondoskodtak róla, hogy ne maradjak minyen nélkül.
- És mi lesz a többiekkel?
- Hát... annyira nem tökéletes az időztetés. Tudják. Igazat adnak nekem. Öregek. De én is már harmincnyolc éves vagyok.
- Beszélgettek egy darabig. Szíjjártó leszámolta a pénzt, becsomagolta a képet, a hóna alá vette, elbúcsúztak, és vége volt. Egyikük jobbra ment, a másik balra.

Szíjjártó a piactéren csődületbe botlott, a kirakodóasztalokon is álltak, a zsinagóga papírral beragasztott ablakai előtt. Középen négy egyenruhás ember, két civil és két fekete autó. Az ablakon könyvek, imaleplek repültek ki, aztán a bíbor függöny, és egymás után négy Tóratekerces. Három egyenruhás ugrott ki az ablakon, hátraparancsolták a tömeget, mindnyájan beültek a két autóba, néhány-szor oda-vissza végighajtottak velük a könyvhalmon és a Tóratekerceseken, és elrobogtak. A körülállók odarohantak, felkapták a szétlapított Tóratekerceset; némi huzakodás támadt rajta. Percek alatt széthordtak mindent, ami a földön volt.

Mikor az utolsó Tóratekerces is eltűnt a sarok mögött, Szíjjártó tétován utánaindult. Az utca felső végén egy másik csoport haladt felfelé. Az utca középső részén három imalapelbe tekerőzött gyerek vonult

egy negyedik mögött, az meg a bíbor függönyt vitte két botra csavarva, fent az egyik bot végére ráborítva a kétfülű bádóg kézöblítőedény fityegett és villogott a napsütésben. Még egytucatnyi mezítlábas gyerek követte a csoportot kettes-hármas sorokban, körmeneti énekeket énekelve.

– Fesse meg, attól elmúlik!

Szíjjártó hátranézett. Nem volt ott senki.

Hirtelen észbe kapott. Sarkon fordult, és rohant Lanenterhez.

Fél óra múlva együtt baktattak vissza a piacra. Egy gyerek beszaladt az utcába: Jönnek a zsidók!

Szíjjártót is zsidónak nézte, mert csak ketten voltak; a többi zsidó alighanem bezárkózott a házába vagy elbújt.

Lanenter megállt egy kirakodóasztalnál. Negyedóra múlva befordult egy csoport az iskolánál; targoncán tolták a négy Tóratekeresztet a piactér felé. Odaérve végigfektették őket egymás mellett az asztalon. Kár, hogy nem vagyok reverendában, gondolta Szíjjártó; beszélhetnék velük, talán hallgatnának rám.

Háromezer rubelen kezdtek, Lanenter négyszázat ajánlott.

– Ne nevetessék ki magukat. Három már előtte is használhatatlan volt, most meg már mind a négy az. Adok értük négyszázat.

– Nem ajánl maga négyszázat olyasmieért, ami semmit sem ér. Nem olyan embernek ismerjük mi magát. Háromezer.

– Én is tudom, hogy nem tudják használni már – mondta Szíjjártó. – Isten engem úgy segéljen.

– De azt nem akarják ezek, hogy a tyúkólat tapétázzuk ki vele. Vagy a reterátot, hogy ne fújjon be a szél a deszkaszálak között. Azt maga nem tudja. Igaz-e, Lanenter úr? Azért csak azt mondom, hogy kétezer-ötszázat az is megér maguknak.

– Nem találnak itt maguk olyan zsidókat, akik össze tudnak adni annyi pénzt. Adják ide négyszázötveneért, jól járnak vele.

Lanenter félelmetes alkusz volt: fél óra alatt 1300:950-re kormányozta az arányt.

– Ezer. Többet nem adok.

– Ezerkétszáz.

– Nem adok többet ezernél. Ez az utolsó szavam. Vigyék Beregszászra, majd meglátják, ott adnak-e érte többet.

– Isten neki, legyen ezer. De csak ez a három. A negyedik itt marad.

A zsidó elfordult, mintha el akarna menni.

– Az Isten szerelmére, Lanenter, adja oda nekik azt az átkozott gyűrűt!

Lanenter savanyú képpel ránézett:

– Nem lehet. Az a gyűrű a Halmos Endréé.

Elővette a gyűrűt, és a kisujja hegyén mustrálgatva hozzátette:

– Még el kell döntenie, hogy kitől kapta...

Imecs Béla

SZÍNSZAPPAN TAMÁS

1

Rámnéz s félve szippant a macska,
E fortyogó szappantavacska,
Rámnéz s félve szippant a ló,
Az ember is szappanfaló,
Az élet is csak szippantásnyi,
S nekünk kell a szappantásni.
Így, barátom, szippantunk hát,
Végezzük a szappanmunkát.

Van, aki akkor se szippant,
Mikor megeszi a szappant,
Ám én akkor is szippantok,
Ha nem látom a szappantok.
Épp az előbb szippantottam
Azt a bűdös szappant ottan.

Szappan kopik, szappan vásik,
Szétszipogja szippantásit,
Látod azt a szappancsonkot?
Sorsunk az, hogy szippantsunk ott.
Ezért fejbeszippantalak,
Ügyefogyott szappanalak!
E vést hozó szippantáska
Nyílik, mint a szappantáska.
S ha elnyel, mint szappant táska,
Nem fogsz többé szippantani,
Szürcsölgetni szappant, ami
Olvad végső szippantásig,
Míg fogad közt szappan ásít.
Hej, de rossz a szippantósnak,
Ha szívéből szappant mosnak!
Szébb volt, amíg szippantottál,
Büszkén, mint egy szippantott tál,
Nyeled még a szappant? Ott áll,
Hol zeng végső szippantásom.

IMECS BÉLA (1897–1987) író, költő, műfordító, a Nyugat első nemzedékének elfeledett tagja. Osvát Ernő 1924-ben új Adyként üdvözölte. Verseskötete nem jelent meg. Négytíz soros szappaneposza 1980-ban, a Fiala Művészek Klubjában induló Élő Folyóirat első számában hangzott volna el először, de a számot és a lapot betiltották.

Sírodba e szappant ásom,
 És emléked szippantandom
 Zokogva a szappan-standon,
 Míg nem leszek szippantós, s túl
 Elföd a föld szappanostul.

És nem hallom szippantástok,
 Pedig ott is szappant ástok,
 Mikor végsőt szippantotok,
 Betöltvén a szappantokot,
 Amikor végsőt szippantok,
 Mint egy lenyűzött szappantok,
 Leteszem a szappanlantot,
 Szíp, szíp! Szurrá! Nem szippantok!

2

Mi hátra van, szippantsa más,
 Szippantsa Szímszappan Tamás.
 Szippants Tamás! Szippants! E hely
 Futóhomok, szappanpehely.
 Szippants Tamás! Szippantsad át
 Ezt az egész szappancsodát,
 Az öröklét szippantsa át
 Mulandóságunk szappanát,

S ha hörögve szippantanék,
 Mint megrepedt szappanfazék,
 És szívem szétszippantanám
 Emlékeim szép szappanán,
 Szippants Tamás, szippants! A ló
 Rúgjon kupán, szappancsaló!

De ha keveset szippantál,
 Nem fogad be a szappantál;
 Jaj annak, ki félreszippant,
 Azon nem segít a szappan.
 Aki félreszippant bőszen,
 Elhervad a szappanőszön,
 Aki félreszippant félve,
 Jéggé fagy a szappantélbe.
 Aki jól szippant, marasztal,
 Hogy várjam szappantavasszal.
 Aki lanyhán szippant, várom,
 Mint fuldokol szappannyáron.
 Tán egy összeszippant szárnyon
 Ül szegény, a szappannyárson.
 Szippant sülve, szippant főve

És behull a szappancsőbe.
 Szíppant tejet, szíppant halat,
 S nem segít a szappanfalat.
 Szíppant bárányt, szíppant özet,
 Nem segít a szappanfőzet.
 Szíppant napot, szíppant holdat,
 S nem segít a szappanoldat.

3

És mégis szíppantunk! Derék
 Munkánk bár szappanbuborék –
 Lihegünk és szíppantunk tőrön,
 De áthullunk a szappanszűrőn.
 Ki túl sokat szíppant halomba,
 Megőrlik a szappanmalomba,
 Míg buzdítlak szíppantatón,
 E céltalan szíppantotón,
 De már elhalkul szíppantásod,
 És rádcsapnak a szappanásók.

Búcsúztatnak szíppandalok;
 Szíppants ügyes, szíppants balog,
 Szíppants teremtvé, szíppants ölve,
 Semmit sem viszel szíppanföldbe,
 Kezedben bár szappan legyen,
 Még csörtetsz a szappanhegyen,
 Még várod a szíppannapot,
 Mikor én még szíppanthatok,
 Mert szíppantam s szíppantok ám,
 Míg lefogy szép szíppantokám.

De jaj, hűl a szíppantokány.
 És többé nem szíppant a lant
 Szíppanost és szíppantalant,
 Nem zeng és nem szíppant alant.

Szíppantam én, szíppanta más.
 Ki fogad szép szíppanba vásd,
 Ki érzed a szíppanvarázst,
 Szítsd, fújtasd a szíppanparázst,
 Mert, amit szíppantsz, be kevés,
 S elnyel a szíppanfeledés.

S ha elfogynak szíppanjaid
 És szíved nem szíppantja hit,
 A semmihez szíppan a híd:
 Egyszer még fölszíppantva láss,
 S ég veled, Színszappan Tamás!

De nem! Veled megyek. A szappan
 És szappanszíved összeszippant.
 Szívem nem búcsút szippant fájva,
 Míg belevész a szappantájba,
 Fölötted is szippant a víz
 És az örök szappanba visz,
 S amit senkise szippant, abba
 Fülünk, Tamás, a szappanhabba.

4

Ki ott is szörcsög, szippant, átkoz,
 Méltatlan lesz a szappanházhoz.
 Sziszegve rászippant a nemlét
 És nem marad szappanja emlék,
 Ha szépen is szippanta nemrég.

Még hiszi, hogy szappanja jó,
 De már viszi szappanhajó;
 Arra búsán szippantva gondol,
 Hogy egyszer sár lesz szappanomból,
 Hogy szívem és a szappanom,
 Mindenemet elszippanom.

Sorsunkat írja szappancsillag,
 Szívünk még szépen szippant, nyílhat,
 Teremhet benne szappanillat.
 De szép és csúf szappanozóra
 Tizenkettőt szippant az óra,
 Az ember ujjong, szippant és fél
 És elnyeli a szappanéjfél.

Már nincs szó Szímszappan Tamásról,
 Ő nyugszik szétszippantva, máshol,
 Mi sem maradt szappankorából,
 Nem lett szobor szappanporából.

Ki rágondol, szippant, varázsol,
 Mégsem őt írtam szappanommal,
 Ez nem egyszerű szappanoldal,
 Ez mindenki szappanja, verse,
 Ha balsorsa szippantva verte,
 S ha amíg él, szippantva éled,
 Mert örök csak a szappanélet.

S örök csak a szappanhalál,
 De az ember szippantva áll,
 Az egyik még szippant, a más hal,
 Egyek mind Színszappan Tamással.
 Szememben szappanfény ragyog,
 Színszappan Tamás én vagyok!

És az ember nem szippant egyszer,
 Az élet ilyen szappankegyszer,
 Az élet szippant nemet, ő
 Végtelen szappantemető.
 S aztán nemet se szippant itten,
 És aki annyi szippant vittem,
 Hogy többet más se szippant itt lenn,
 Szememből könnyes szappant törlek,
 Mert nem segít a szappanisten
 És nem segít a szappanördög.

Hát takarodót szippants, langy dal!
 Engem se véd meg szappanangyal,
 Szép hozsánna szippant az égnek,
 De nem segít a szappanének.
 S bár az idő szippantva másul,
 Felnyúlok Színszappan Tamásul,
 Ki élve, halva egyre szippant,
 És tovább örölöm a szappant.

6

De az élet is szippant, öröl
 És leszakít a szappantőről.
 Az ember végsőt szippant. S itt a
 Szétzúzhatatlan szappankripta,
 Oh szívvelszappanosodás!
 Már sose szippant óvodás,
 Nem cipel szappanléniát
 És nem szippant a vén diák.

Aki nem szippant, az ma hal,
 Oh, örök szappantadzsmahal!
 Oh, tadzsmahal, szippants, vonass,
 Ha indul a szappanvonat.
 Ha utolsót szippant szív árván,
 Vezess engem, szappanszívárvány,
 Hogy amíg sorsom szippant, hurkol,
 Ne essem le a szappanútról.

Mert ki nem szippant, nem lelé
 Útját a szappanmenny felé,
 S szívem nem félreszippantand-e
 Mint egy tévelygő szappandante?

Tévedtem én is. Szappant szűrve
 Imbolyogtam a szappanúrbe.
 Mint önmagunk szippantjuk... Átok!...
 Felém csahol szappankutyátok,
 Ha apád szippant fuldokolva,
 Míg zuhan a szappanpokolba
 És visszaszippant, hej, neked
 Se lesz több szappangyermeked.

De ki látja, mit szippant halva?
 Csak én tettem a szappandalba
 Minden fuldokló szippantósat,
 Őértük szól a szappanszózat,
 Értük zeng a szappandalárda.

7

Felöltözöm szappantalárba,
 Hogyha más rosszul szippant, önként
 Dicsőítsem a szappanönkényt
 És zúgassam a szappannádat,
 Képviseljem a szappanvádat,
 Hogy zengjem a szappan dalát,
 Ha aljasul szippant galád
 Módon főzött szappant alád
 Ez az egész szappancsalád.
 Mert hiheti a szappanember,
 Hogy az, amit más szippant, nem kell,
 Mint buborékos szappan leng el
 És üldözi a szappanhenger.

Lehengerel a szappan gőze.
 Hol van Tamás? Nem szippant ő se,
 Meghalt, mint annyi szappanőse.
 De szippant kiháló fia,
 A szappanmitológia,
 Így nem hal meg, így szippant évek
 Során az örök szappanének.

Itt jár a szappantermeken
 Szerelmes szappangyermekek,
 Mióta egyre szippant, szebb lett,
 Már délceg, mint egy szappanszeglet,
 Már életének szippant ormán,
 S látjátok, ez a szappanformám,
 Hogy akármennyit szippant, nála
 Ismeretlen a szappanhála.

Szerelmes szappangyermekek
 Szippant, szippant, de nem nekem.
 Fiataloknak szippant. Hány ok
 Hogy szeressék a szappanlányok!
 Lányok felé szippant. Eme
 Szépségért ég szappanszeme,
 Szippant lihegve, szippant fújva,
 Aztán föltámad szappanbíja.

Mégis vidul és szippant büszkén,
 Nevet életem szappanüszkén,
 Milyen gúnyosan szippant titkán,
 Míg meggyalázza szappankriptám!

Az ember él, szippant, fúj, leng és
 Eléri a szippantúltengés.
 Ma még röhögve szippant bölcsön
 Kibíjt podagrás szappanbölcsön,
 De majd fulladva szippant ólmos
 Esőt, lehajtva szappankormos
 Fejét, míg sír, hol szippant, hol most
 Kezet a görcsös szappanorvos.

Majd kórház. Mint szippant, várják,
 Megpuhítják a szappanpárnát.
 Mellette szippant magyaráznak,
 Mutatja, mit szippant, a lázlap,
 Épp az imént szippanta rosszul,
 Fullad... Fut a szappanprofesszor,
 Mögötte a szappanapáca.

Merev lett, nem szippant, a pácba
 Került. Kigyúl a szappanmécses.
 Fejénél sírva szippant kétes
 Hűségű szappanfelesége.
 Sírva szippant, de ez elég-e?

Zúg a harang. Szippantva várok.
 Itt állnak a szappanhuszárok.
 És azt, hogy nem szippant, köszöntsék,
 Kivonul a szappanközönség.
 Többé már nem szippant az árva,
 Éneklei a szappandalárda.
 Bizony, már nem szippant törékeny
 Lelke a nagy szappantörvényen.
 Lebegd be, szent szappantörvényem!
 Oh szent szappancircumdederunt,
 Már nem szippant cirkuszt a vériünk,
 Istentől kegyes szappant kérünk.

Zúg a harang. Szippantva várok.
 Egyszer majd a szappanhuszárok
 Hozzám szippantva sorakoznak,
 Egyszer majd engem szappanoznak.
 Ezt még vígan szippantva írom,
 Rágódva a szappanpapíron,
 És egyre szippantva a jóra,
 Gondolok szappanolvasómra,
 Kinek jeges szappankezét
 Majd ugyanaz szippantja szét,
 Mégis a bú szippantva renget,
 Mert átérzem a szappancsendet.

Zúg a harang. Szippantva várok.
 Eltűntek a szappanhuszárok,
 Eltűnt a gyász szappanja. Dél van,
 Valaki most szippant a célban,
 S büszkén szippant a cél után,
 De jön a szappandélután
 S a szappantél ítélete.
 Ó szippant. Én itt élek-e?

Ezt szippantottam a sírkertben.
 Egy szappant, ottan azt is leltem.
 Hogy, aki szippant, igazul,
 Hirdetem szappanvigaszul.
 De szétolvad a szappankódex,
 Szétolvad, ha nem szippant. Oh, ez
 Szívünket még szippantva óvja,
 De nem vezet a szappanjóra.
 Ezt lázadom a szappanesten,

Ha öntudatom szippant resten,
Míg nem nyeli el szappanalvás.

Hej csontvázam, te szappanalváz,
Most festelek. A szappantinta
Hogy este lett, rádszippant, mint a
Jövőbe lengő szappanhinta.
S ami ellenem szippant, állom,
Amíg írom szappanhalálom,
Amíg kínoz a szappanálom.
S amíg a gond szippantja főmet,
Elgondolom szappanjövőmet,
És amíg nem szippantja sírva,
Jövőm vetem szappanpapírra.

12

Tudom, senkise szippant könnyen,
Ha elolvassa szappankönyvem.
De szippants neki! Ismered
A szappanlelkiismeret
Szózatát szappanéletemben.
Szócsatát szippant és nekem nem
Ad koszorút a szappanélet,
Babér, pénz mind más szappané lett.
Századunk szappanirodalma,
E rosszul szippant frott szalma
Nem fogad be szappanvackába,
Ott rossz szippant szippant a kába
Kritikusok szappantapsára
És arany díszszippant kap Sára,
Meg a többi díszszappanfűzfi,
De szívem mégis szippant s tűzi
Jövőm ormára szappankendőm,
Bár még éhség szippantja bendőm.

13

Ilyen a szappanéletem,
És mégse szippant félelem.
A sors engem szippant a célhoz,
Bár csak ritkán szippant acélos
Erőt adó szappanrostélyos.
S noha az éjt szippantva töltöm
A sodronytalan szappanföldön,
Mégse görbült meg szappanhátam,
S szívem új hangon szippant bátran,
Bár kevés hasznos szippant vártam.

Elismerés se szippant. Hol van?
 Mindegy, azért a szappantollam
 Csak ír, csak ír, csak egyre szippant,
 Kiönti szívéét, mint a szappant,
 És rágyújt új szappandalokra,
 S én megfogom szappanmarokra.

S ha vipera szippant alattam,
 Aki kevés szappant arattam,
 Ha szappannevem elsikkasztják,
 Csak szippant, nem neveti kasztját,
 De álmait szippantva, szöve
 Menetel a szappanjövőbe.

14

S ha szívem nem szippant a kornak,
 Miért hajtánám le szappanfőmet?
 A mellőzés szippant, tiporhat,
 De több jut a szappanjövőnek.
 Én mondom, csak szippantsak bátran,
 Nőjön magasra szappansátram.

Csak a szappanjövőért égve
 Burkolódzom a szappanéjbe.
 Ma még szappanködök takarnak.
 Sebaj! Szippant örök avarnak
 Mélyén a zsenge szappanhajtás
 És egyszer minden szappant hajt át.

Aki ellenem szippant, bajt ás,
 Oldalamon, mint szappanpajtás,
 Igazamat szippantja, zengi,
 S eltűnik a sok szappansenki.
 Szemem már fénytől szippant. Látok! ...
 Eltűnik minden szappanátok.

15

És akkor majd szappanhabok
 Között úszom, szappanhalott.
 Kinek szíve szippantva cseng,
 Annak leszek szappanja, csend,
 Nyugalom, szappanlevegő,
 Hol zene szippant, lebegő,
 Éltrekelő szappanszárnyon,
 Ott leszek én a szappanálom.

Ha más ül most a szappantálon,
S nem látod szappanversemet,
Ha sorsom szippant, eltemet,
Erejével a szippantásnak
Engem, mint színszappant kiásnak.

16

Rámnéz s ujjongva szippant szellő,
Az életem is szippant, felnő,
De sem gyerek, se szappanfelnőtt,
Nem látja más a szappanfelhőt,
Mert életünk csak szippantásnyi,
Leng és hull, mint egy szappanmásni,
Csak kit szappanná szippant más hit,
Kergetheti a szappanmáslit.

Stanislaw Lem Sex Wars

A 21. SZÁZADI EMBERISÉG

Tavaly júniusban levelet kaptam M. Sz. Gorbacsovától, aki az oroszországi székhelyű „The International Gorbachev Foundation for Socio-economic and Political Studies” nevében tanulmányt kért tőlem júliusban rendezendő konferenciájukra. A dolgozatot a konferencia nyitóelőadásának szánták, s mivel nem tudtam elmenni Moszkvába, az alábbi prognózist küldtem el, hivatkozással a párizsi lengyel kultúra c. folyóirat 1992/2. számában megjelent cikkemre. Ott használtam először szélesebb összefüggésben a SEX WARS többféle utaló fogalmát, mivel azonban a cikk a nagyközönségnek szült, kerültem a csak szakemberek számára érthető fogalmakat és eszme-futtatásokat. A Gorbacsov-konferenciára készülve már nem törekedtem annyira népszerűsítő stílusban írni. Az oroszoknak készített szöveget nem a szélesebb olvasóközönségnek szántam, ezért az alábbi dolgozatot egy-két helyen megváltoztattam. A gondolatmenet változatlan, kiegészítettem továbbá a kultúra májusi számában megjelent írásom részleteivel, amelynek természetesen sem itthon, sem külföldön semmiféle visszhangja nem volt.

Bevezetés

Mi sem természetesebb annál, mint hogy az ún. futurológia előrejelzéseinek pontossága az égvilágon semmit nem számít. Ami számít, az a hírnév, a divat, a reklám, az intézmények és *last but not least* a „prognózisok” mögött álló megrendelő intézmények és pénzek. Mint közismert, Marx „történelmi materializmus” földi paradicsomot ígért. A doktrína éppenséggel a paradicsom pokoli ellentétét valószínűsítette meg, de ez közel száz évig egyáltalán egy cseppet sem csökkentette a doktrína „futurológiai árfolyamát” a világ értelmiségi tözséjén. „Mundus vult decipi, ergo decipiatur”. Előjáróban tehát álljon itt egy idézet a CETI (Communication with Extraterrestrial Intelligence) című könyvből, melyet húsz esztendeje adtak ki Moszkvában az e témában Burakánban rendezett tanácskozás után. (A tanácskozás 1972-ben volt, a könyv 1975-ben jelent meg.)

A diagnózis

Idézet akkori felszólalásomból (CETI, Moszkva, 1975 Mir): „A Föld sajátos homeosztát, amelyet az évszakok, az uralkodó hőmérséklet, a légköri viszonyok, a felszíni vizek stb. állandósága tart egyensúlyban. Az ezeket alkotó mérhető értékeket nevezzük paramétereknek. Az emberi tevékenység mellékes, nem akaratlagos eredményeként e paraméterek lassan kilökődnek megszokott, évszázadokon át változatlan helyükről és fokozatosan a MI tevékenységtől függő változókká alakulnak. Mindaddig, amíg »maga a bioszféra« örködött az egyes paraméterek állandósága fölött, semmi sem változhatott meg váratlanul és világméretben. Minél nyilvánvalóbbá válik azonban, hogy az ember saját tevékenységének függvényében változóvá alakítja át a Természet által adott paramétereket, annál nagyobb gyakorlati felelősség terheli az élet, az ember számára kedvező feltételek fenntartásáért. Magyarán: nagyobb felelősség terheli őt a saját életéért is.”

Így érveltem akkor. Később be kellett látnom, mennyire végtelenül igazam volt és milyen kevésbé vagy egyáltalán nem törődik az emberiség azokkal a folyamatokkal, amelyek az állandó paramétereket tetszőleges változóvá alakít-

ják át. Ez azért van így, mert az ellenőrzés az összes, ellentétes irányba ható cselekvés feladata rendszerint állam fölötti feladat (és nem irányítja közvetlenül semmiféle piaci törvény), állam fölötti kormányok pedig nem léteznek. Az ENSZ csak valami ehhez hasonló silány utánpótlás, igen korlátozott hatáskörrel, az olyan rendezvények pedig, amilyen nemrég zajlott le Rio de Janeiróban, csak a pokolba vezető utat kövezik ki jó szándékkal.

1. A Szovjetunió széthullása véget vetett a kétpólusú világnak (a kommunizmus kontra demokrácia kettőségeknek), ma már többpólusú (egyelőre csak helyi), konfliktusokkal tarkított, kaotikus világban élünk. A hidegháborúnak vége, és más okokból ugyan, de a mai világ sem hajlandó sem agymunkát, sem anyagi eszközöket áldozni az emberiség (azaz saját maga) megmenetelésére.

Az, ami az egyes kormányok hivatali idején és politikusai becsúgyán kívül esik, az lényegtelen, akárcsak az, ami a még aktív nemzedék biológiai szemhatárán túl van.

Après nous le déluge: ez éppenséggel népességáradatot is jelenthet.

Bolygónk bioszférája meglehetősen túl van terhelve, ami elsősorban a demográfiai robbanás számlájára írható. Az így felmerülő kérdésekről, fenyegető katasztrófákról a szakértők egy része már úgy vélekedik, hogy az egész világ feltartóztathatatlanul rohan az öngyilkosságba, amelyet egyesek a 21. század végére vagy a 22. századra tesznek. A Római Klub legutóbbi konferenciáján a sok siránkozás mellett komoly, számszerű eredmények hangzottak el arról, hogy „mit tegyünk”. Tisztában vagyok vele, mekkora a különbség szándékok és lehetőségek, vagyis a szükséges és lehetséges beavatkozások között. Ennek jegyében folytatom a fentebb megkezdett gondolatot.

2. A homo sapiens több mint egymillió éves fejlődésre tekint vissza. A természetes evolúció során kifejlesztett elméje képes ugyan felülemelkedni az eolitikum, paleolitikum és neolitikum emberének mindennapi gondjain, aminek köszönhetően eljutott az atom, az űr és az elektronikus agy korába, legfőbb megismerési és gyakorlati-cselekvési korlátja azonban továbbra is az, hogy képtelen nyilvánvalóan többtényezős feladványokat modellálni és megoldani. A történelemből láthatjuk, hogy a tudomány és a techn-

ka, elmélet és gyakorlat eredményeinek történeti sorrendje nagymértékben annak, a lehetőleg kisszámú tényezőnek a függvénye, amelyekre az előttünk álló feladat felbontható (vagy redukálható). Ez az emberiség mindenfajta tevékenységére érvényes. Például a politikusok cselekedeteinek a helyessége olyan mértékben csökkenhet, ahogy a civilizáció által támasztott feladatok bonyolultsága nő. E lényegi gyarlóságunk az oka például annak is, hogy képtelenek vagyunk pontos prognózisokat alkotni olyan, egymástól távol eső területeken, mint a klimatológia, a gazdaság, a kozmológia és az energetika, hogy az olyan „tudományokat” ne is említsem, amilyenek a politológia tettei magát. A fizika törvényei csaknem százszázalékosan felderíthetőek. A politológiában mindenki azt találja, amit keres. Ezért van az, hogy a történelem politikai eseményei (pl. a Szovjetunió bukása), valamint egyes klimatikus és gazdasági jelenségek rendszerint meglepetésként érik az emberiséget.

3. Ezért válik a 20. század végén égetően szükségessé egyfajta globalisztika létrehozása, egy olyan tudományágé, amely egészében és államoktól függetlenül vizsgálja a világméretű, ezért az egész emberiséget érintő dilemmákat. Nagy segítőtársaink, a számítógépek, és az informatika szűkös eljövetele fokozatosan javíthat valamit ezen a helyzeten, de az általunk belátható jövőben egészen biztosan nem hoz radikális áttörést. Ha a gyakorlatban lehetővé válna egy francia Domonkos-rendi szerzetes 1948-as találmányának, a „kormányzógépnél” az előállítás, vajon ki ruházná föl e zsarnokot hatalommal és a sorsunkért való felelősséggel? Mégis, a „globalisztika” szükségességét kritikusnak vélem. A 21. század az emberi értelem egész történetének legnagyobb kihívása lesz. Úgy alakult, hogy a földi bioszféra önműködő, embertől független tevékenysége már nem ment meg minket. Vagy segítünk magunkon, vagy semmi sem szabadít ki bennünket e kelepcéből. *Tertium, sajnos, non datur.*

4. Mivel magam sem rendelkezem emberfölötti képességekkel, én sem tudom teljesen átlátni és gyújtópontba fogni a minket fenyegető (bár saját látókörömön kívül eső) veszedelemeket. A lényegtelen dolgokat figyelmen kívül hagyva, csak a mindent befolyásoló tényezőkből szabad koncepciót alkotnom. Természetesen a demográfia kérdéséről van szó, vagyis a népesség számának növekedéséről bolygónkon, amely, mint tudjuk, nem gumiból van. A Földön négymilliárd éve van élet – ehhez képest az emberiség

egymilliárd éve csekély töredék csupán. Ebben az összefüggésben a népegyzsaporulatban bekövetkezett robbanás, amelynek az elmúlt száz évben lehattunk tanúi, rendkívüli, fenyegető jelenség. Az olyasféle számítások, melyek szerint évi kétszázalékos szaporulattal számolva ezer év múlva a Földet belepik az emberi testek, természetesen csak a matematikusok játéka. Egyes rezignált demográfusok szerint az élet gyarapodását nagymértékben fékezi a halandóság növekedése, például a harmadik világban pusztító éhínségek vagy külfönte járványok következtében. Azt hiszem, itt az ideje, hogy eláruljam, mit jelent a címadó SEX WARS.

5. Először is, felfoghatjuk így a HIV – Human Immuno-Deficiency Virus – által az emberi nem ellen indított világméretű támadást. Azzal valószínűleg mindenki egyetért, hogy az elmúlt negyedszázad (legalább) három jelenségre szentelt a futurologia könyvtárnyi irodalmát. Képzelnék csak el, hogy valaki 1981-ben azt mondja, hogy:

a) 10 év múlva a szovjet birodalom háborúk, hatalmas véres összetűzések és látványos, gigantikus megrázkódtatások nélkül egyszerűen csak ELTŰNIK;

b) az emberek között egy olyan vírus indul el diadalútjára, amely százszázalékos halandóságot eredményez (de csak a fertőzéstől számított 10 éves lappangási idő múltával), és nincs ellene szerum: a legnagyobb laboratóriumokban dolgozó tudósok 10 éves megfeszített munkával sem képesek semmiféle gyógyszert előállítani, ami gyógyítaná az AIDS-et vagy növelné vele szemben a szervezet ellenálló képességét;

c) a római katolikus egyház, egymilliárd ember egyesítője, de facto kart karba öltve szövetségre lép ezzel a százszázalékos halált hozó vírussal azáltal, hogy bűnné nyilvánítja az óvszer használatát – ami egyelőre az egyedüli módszer a nemi közösülés közbeni kockázat csökkentésére – és semmilyen érv sem tudja e szövetségtől eltántorítani.

Ha valaki a fentieket meghirdeti, azt tíz évvel ezelőtt futurologusból örüllté nyilvánítják – amint ez meg is történt.

A kelet-berlini dr. J. Segal azt próbálta bizonyítani, hogy a vírus amerikai biológusok „eltévedt bombája”, s ez az általuk gyártott „biológiai fegyver” kicsúszott az ellenőrzésük alól. Még Bécsben kaptam tőle egy ebben a szellemben írott terjedelmes dolgozatot, bár azóta kiderült, hogy egyes protovírusok, melyekből a HIV származik, már száz-kétszáz éve léteztek. Mégis, a vírus, amelyet számos sajtó- és kormánykampány során próbáltak kétség-

Ö V A L A T T

„Tárgy: utcanév változtatás.”

BUDAPEST FŐVÁROS V. KERÜLETÉNEK
ELŐLJÁRÓJA

Tárgy: Utcanév változtatás.

JELENTÉS

az V. kerület területén lévő utcák nevének megváltoztatásá-

ról. Átbeszélve ezt a javaslatot a kerületi Pártbizottság kiküldöttjével Tóth Géza pártbizottsági tag elvtárral.

A megbeszélésen részt vettek Toth Géza elvtárs pedagógus szakszervezet V. kerületi titkára mint a Pártbizottság kiküldöttje (pártbizottsági tag) dr. Csépay Pál kerületi előljáró Sikos Mária kultúr ü.cs. vezető.

Névváltoztatásra javasolt utcák:

1. Apponyi tér mert nacionalista politikus volt
2. Aranykéz utca csak akkor, ha találunk munkásmozgalmi nevet helyette
3. Bank utca hogy töröljük a régi kapitalista Bank utcát
4. Bárczy István utca nem tudjuk miért maradjon meg.
5. Báthory utca erdélyi fejedelem volt

beesetten bagatellizálni, sőt tagadni, mára már úgy elszaporodott, hogy a *Time* címlapján a következő felirat olvasható az AIDS-konferencia alkalmából: LOSING THE BATTLE. Mit jelent ez a vírusokkal vívott „vesztes csata”? Borulató előrejelzések szerint 2000-re több mint százmillió AIDS-fertőzött lesz a világon. Nos, ha valaki redukálni szándékozná az élők számát, akkor az emberi termékenység ellen ott venné fel a harcot, ahol a legmagasabb a természetes népszaporulat (a Fülöp-szigeteken pl. 2,8%), nem pedig ott, ahol alacsony, vagy mint pl. Németországban, ahol nulla körül ingadozik. És valóban, Thaiföldön, a Távol-Keleten és Afrikában a vírus egyértelműen a népszaporulat növekedési ütemének a csökkenéséhez, sőt megszűnéséhez látszik vezetni. Ha ez így van, mi lesz ötven év múlva? 1984-ben a nagy laboratóriumok azt ígérték, négy-öt éven belül megtalálják a szérumot vagy orvosságot. Ma már nem beszélnek határidőről. Az az elképzelés, hogy ha nem emberi szándék hozta létre, akkor keletkezhetett a vírus a „bioszféra valamilyen reakciója” folytán, olyan erősen tartja magát, hogy Bécsben megkérdeztem Manfred Eigen professzort, hogy egyáltalán lehetséges-e ilyenfajta összefüggés (pl. a nemi szabadság és a vírus létrejötte, szintézise között). Természetesen nem olyan értelemben, hogy a bioszféra (amelyet *nota bene* az ember fokozatosan pusztít, hiszen naponta vesznek ki végérvényesen egész növény- és állatfajok) „ellentámadásba ment át”, mivel a bioszféra nem „értelmes fél”. Csupán abban az értelemben, hogy hogyan kerülhet sor két komplex független változó párhuzamosságra. (A jelenség szimboliztikus leegyszerűsítése volna, ha azt mondanánk, hogy akár a meglökött inga, visszafelé lengve szétverheti a fejünket.) Eigen kategorikusan cáfolta bármilyen okozati összefüggés lehetőségét. Ha valaki álmában megsérül egy autóbalesetben, ami reggel valóban bekövetkezik, akkor senki nem beszél oksági összefüggésről, hacsak úgy nem, hogy az áldozat rosszul érezte magát álmában is, meg vezetés közben ébren is...

Mégis, ha elővesszük a világtérképet, és kiszínezzük rajta a HIV vírussal leginkább sújtott területeket, illetve a legalacsonyabb életszínvonalú országokat, akkor a két szín majdnem teljesen fedni fogja egymást. A vírus a harmadik világot gyilkolja; ez a történelem első gyógyíthatatlan, kontinensekre kiterjedő járványa, amelyet a Lentivirinae családjából származó retrovírus okoz. Az életnek mellelleg nincs olyan területe, ahová az emberi galádság ne tenné be

lábát, sokszor hatalmas politikusok képében. Amikor a felfedezés elsőségéért parázs vita folyt az amerikai Gallo és a francia Montagner között, az amerikai egészségügyi minisztérium megakadályozta, hogy megjelenjen dr. Michael Kochnak, az akkori bajor kormány víruszakértő tanácsadójának nyomdakész könyve. Birtokomban van az egész levelezés, az amerikai fenyegetések másolatával egyetemben. De ne vesztegezzük a szót tisztulú alakokra.

A vírus úgy működik, mintha valóban SEX WAR-t folytatna a homo sapiens fajjal, minthogy többnyire nemi úton terjed, mert ugye lehetséges a hemofiliások átömlesztett vérért vizsgálni, de szex nélkül fajunk nem maradhat fenn. Úgyhogy az egyház kénytelen lesz változtatni a születés (és a terhességi vizsgálatok) ügyében elfoglalt álláspontján. Itt csak az a kérdés, hogy mikor. A különbség az áldozatok számát, nem pedig az ügy érdemét érinti. Létezik ugyanis a cserbenhagyás bűne is, amelyet csak súlyosbít, ha halált okoz.

Az általános cölibátus bevezetésével persze lehetetlen megelőzni a bajt. Az „óvszeresítés” fékezi ugyan a vírus terjedését, de hosszú távon nem képes megakadályozni a világméretű járványt. Matematikusok kimutatták, hogy az AIDS terjedésének görbéje nem alkot hiperbolát, azaz a növekedés nem tisztán exponenciális, de egyértelműen gyorsul, és ha 2000-re a betegek száma meghaladja a százmilliót, akkor a jövő század végére ez a szám négyszázmilliónál is nagyobb lesz. Pontos előrejelzés két okból nem adható.

1. A kérdéses időszakban semmiféle szérum sem lesz előállítható, elsősorban a vírus antigén sodródása, állandó átváltozása miatt. A közönséges influenzajárványokat általában két vagy három vírus okozza, ezért a szérumoknak is többértékűeknek kell lenniük. A vírus mutált antigén felületei azonban sohasem állandóak, ezért az ellenszérumnak is „prognosztikusan sokoldalúnak” kellene lennie, vagyis olyan vírusok ellen kéne védelmet nyújtania, amelyek talán egyszer létrejönnek. Ez éppúgy lehetetlen, mint a biztos nyérést ígérő szisztéma Monte-Carlóban.

2. Elvben lehetséges, hogy előbb-utóbb sikerül gyógyszerrel előállítani, elsősorban olyat, amely ott szakítja meg a vírusmutációk láncolatát, ahol az úgynevezett fordított kóddolász végbemej, s hatékonysága elérheti a 85-90%-ot is (nem úgy hat tehát, mint a súlyos mellékhatásokkal járó cianidok, amelyek csak versenyezni próbálnak a vírus újabb és újabb szintéziséivel). Ez maga lenne a dicsőséges győzelem, amely talán még biztosabb lenne, ha különböző

6. Belgrád rkpr, mert a Duna partján húzódik végig és helyes lenne ha végig egy név alatt futna a Duna part

7. Bécsi utcát régi patinás belvárosi neve miatt

8. Cukor utcát, ha egyénről van elnevezve.

9. Curia utcát, ha eltöröltük a Curiát, akkor utcát se hagyjuk neki.

10. Dalmady Győző utcát, mert számunkra sem a munkástörténelmi múlt számára nem volt érték

11. Deák Ferenc utcát, vagy teret, kettő felesleges belöle (kiegyezett)

12. Dorottya utcát, mert főhercegnőről nevezték el.

13. Falk Miksa utcát nem tudjuk ki volt. Hortiék nevezték el.

14. Ferenciek terét, de ehhez mi is kényesnek tartjuk a hoz-

zányulást az egyházi reakció véget, nehogy tápot adjunk nekik a propagandájukhoz

15. Gerlóczy utcát feltéve, ha olyan városatya volt aki csak Hortiékát szolgálta.

16. Haris bazár amerikai neve miatt.

17. Harmincad utcát, hogy töröljük a múlt harmincadának fizetési megállapítását. A dolgozó ember nem tudott harmincadot fizetni, annak nem volt miből.

18. Havas utcát, ha névről van elnevezve csak akkor.

19. Hold utcát, mert túl szép és központi utca és el lehet nevezni jó munkásmozgalmi elvtársról is a Szabadság tér mellett.

20. Irányi utcát ha oly név viselője, aki nem jó hazafi volt.

21. József Nádor teret minden körülmények között.

készítményeket alkalmaznánk, amelyek együttes „vírusölő” hatása 85-90% körül van. Akkor lekerülhetne a napi-rendről az emberi faj vírusahalálának kérdése. Azt azonban nem tudhatjuk, mikor sikerül a vírust ily módon legyőzni, mert a gyógyszergyógyászat és az orvostudomány egyelőre együttesen sem képes egyetlen vírussal sem felvenni a harcot.

Az eddigiekhez még annyit tennék hozzá, hogy egyes erényes, istenfélő személyek talán szép csöndben azt gondolják, hogy ha a vírus majd eltakarít minden pederasztát, szodomitát, szexörültet és vérfertőzött, és csak az erényes, hű házaspárok valamint nem kevésbé erényes utódaik maradnak életben. E paradicsomi állapotokhoz képest, a Lenin és Marx tanításán alapuló kommunizmus megvalósítása gyerekjáték volna. A vírus ugyanis nemcsak homo-, hanem heteroszexuális úton is terjed, mutációi pedig egyre fertőzőbbek és virulensebbek lesznek; legutóbb éppen a tuberkulózis-baktériumok mutációinak segítségével siettek, növelve ezek ellenállását az eddigi hatásos gyógyszerekkel szemben. A vírus tehát nem várja ölétet kézzel, hogy találkozzék a számára végzetes, de számunka ártalmatlan méreggel. Terjedni fog akkor is, ha az egész világ az erény útjára tér, ami mellest elképzelhetetlen. Ebből az következik, hogy a SEX WAR egy másik, kevésbé szokványos értelemben is elkerülhetetlen lesz a jövőben.

Előrejelzés

I. Ha sikerül a vírust a lehető leghamarabb legyőzni, akkor növekedésnek indul a népszenyűlet. (Ma Afrikának vannak olyan területei, melyek az AIDS pusztítása nyomán óriási temetőhöz hasonlítanak.) Ismeretes, hogy a világon naponta kb. negyvenezer gyerek hal éhen. Ha 2000-ig nem sikerül legyőzni a vírust, és az megöl százhuszmillió embert, a demográfiai görbe még akkor is egyre följebb fog kúszni. Az emberiség létszáma naponta negyedmillióval növekszik, a 2000. évtől minket elválasztó kilenc év alatt pedig „csak” 120 millió ember lenne halálra ítéelve. Ugyanakkor a földön évente hetven-nyolcvan millióval több ember él. A két világháborúban összesen kb. hatvan millió ember pusztult el (beleszámítva a kommunizmus és a *Regnum Hitlerianum* áldozatait is). Ez a veszteség csak parányi kitüremkedésként jelenik meg a népszenyűlet görbéjén. Vagyis fajunk szaporodási kedve hatékonyabb azoknál a hekatombáknál, melyeket akarva-akaratlanul magára szabadít.

2. Ennek tükrében úgy látom, hogy egyre nagyobb szükség lesz a termékenység megfékezésére, azaz biotechnikai beavatkozásra, amelyet SEX WARS-nak neveztem, s amelynek (sajnos) legalább kettős jelentése lehet. Az első: pszudohormonális szerekkel csökkenteni a termékenységet. Ezt hívom demopressziós módszernek: például az ivóvízbe, táplálékba, levegőbe juttatott adalékokkal érhető el az eredmény. A módszer alkalmazása különböző területeken történhet. Például, és ez most nem prognózis, csak szemléltetés kíván lenni: a rizs- vagy búzaszemekbe, maniókába stb. olyan géneket ültetünk, amelyek természetes környezetben nem fordulnak elő. Ezek a gének (vagy biokémiai származékaik) később belekerülnek a lisztbe, kenyérbe stb., és mondjuk lerövidítik a nők szülőképeségét (mondjuk 19 és 25-26 év közé), vagy fogamzóképeségüket a többi emlőséhez teszik hasonlatossá (oestrus vagy párzási időszak pl. kétszer három hét évente). A terméketlen populációk számát természetesen nem kell korlátozni, és a szervezetbe történő beavatkozásnak semmiféle pszichikai következménye nem lenne; a nők egyszerűen csak az eddigieknél ritkábban menstruálnának. Egy másik lehetőség, hogy nem befolyásoljuk a menstruáció gyakoriságát, hanem megváltoztatjuk a méh nyálkahártyájába beépülni képes megtermékenyített petesejt (zigóták) százalékarányát. Amerikai és európai kutatások egyaránt azt igazolják, hogy a megtermékenyített petesejt kb. 40%-a *post coitum* eltávozik a nő szervezetéből. Elég volna csak azt elérni, hogy bizonyos hormonok hatására ez a szám 60 vagy 70 % legyen, ami már lényegesen befolyásolná a népszenyűletot. (Természetesen ott, ahol már megfelelő „demopresszívát” alkalmaztak, pl. a vízben.) A 40 százalékos eltávozási arány abszolút normális, ha meggondoljuk, hogy a hím ivarsejt és a petesejt találkozásából bonyolult arányszámú „tévedés” születik, és a kiürítés tulajdonképpen az ún. „tisztító kiválasztódást” szolgálja. Ennek ellenére közel kétezerféle rendelleneséget ismerünk, ami a magzati életet fenyegeti (széles körben ismert az ún. Down-kór: a kromoszómák megkettőződése különösen a klimaktérium előtt álló nőknél). E rendelleneségek többsége gyógyíthatatlan, ezért van szükség a méhen belüli vizsgálatokra. Minthogy ma már tudjuk, hogy az RU 486 nevű készítmény nemcsak hogy spontán vetélést okoz mechanikus beavatkozás nélkül, hanem bizonyos mell- és agydaganatok gyógyításánál is eredményes, joggal számíthatunk az analóg állhormonok jövőbeli sokoldalú hatására is. (A közelmúltban például olyan klórtartalmú rovarölő szereket találtak fel, amelyek

22. Kaplony utcát (nem tudjuk ki nevét viseli)
23. Kálmán utcát ha vezetéket nevet visel és kié volt e név.
24. Károlyi utcát nem kellene a grófok.
25. Királyi Pál utcát nem tudjuk miért fontos róla utcát elnevezni.
26. Koháry utcát mert Horthyék nevezték el.
27. Kristóf tér másról is el lehet nevezni nem egy szentről.
28. Molnár utcát a hírhedt neve miatt.
29. Nádor utcát, mert nekünk a nádorok semmi jót nem hoztak.
30. Pázmány Péter teret, ha nem kavarna föl nagy port.
31. Piarista utcát már nincsenek ott a piaristák és ne sértődjenek meg, egy mártírukról nevezzük el akit a Dunába dobtak.

32. Prohászka Ottokár u. miért kell ez egyetlen pedagógiai főiskolánk utcájának ily nevének lenni.
33. Rudolf tér. trónörökösökről ma már nevezünk utcát.
34. Szalay utcát megnevezni, ki volt és miért nevezték el ezt az utcát róla
35. Személynök utcát, ha találunk helyette mártír nevet. Nekünk ugyanis nincsenek személynökeink.
36. Szervita tér hogy a papok meg ne sértődjenek Kálló es-peres térnek
37. Teleki Pál utcát Battyányi utcának, mert ott van a Battyányi örök mécses.
38. Vajkay utcát (nem tudjuk ki volt)
39. Vigyázó Ferenc utcát Horthy éra alatt nevezték el.

a rovarokkal táplálkozó madaraknál termékenységsökkenést idéznek elő, és a hím egyedekben a női, a nőstényekben pedig a hím jegyeket erősítik.) Mindent összevetve – nem tudom, hogy szerencsére vagy szerencsétlenségünkre – sok mindent lehet még tenni.

3. A szerencsétlenséget azért említtem, mert a fentiekben már szó volt a SEX WARS egy másik formájáról is. Nevezetesen: várható, hogy egyes közösségek az efféle bánásmódtól nem lesznek elragadtatva. A szokások, a vallás vagy egyszerűen csak a gazdasági szempontok sok országban az utódok számának növelését teszik szükségessé. Miközben a tehetősek és a gazdagok különféle módokon csökkentik az egy házaspárra eső gyerekek számát – sokszor az egyszerű reprodukciós szint minimuma alá (átlagban 2,1 statisztikai gyerek egy emberpárra), a szegények kifejezetten törekszenek a sok gyerekre, mert különben ki tartja el őket most és öregkorukban. Ebből már olyan SEX WARS helyzet állhat elő, amely ellentmondásokat vált ki, s ezek megakadályozzák, hogy a szelektív demopressziót ne alkalmazhassák az arra képes országok másokkal, például a harmadik világ országaival szemben...

4. Nem kerülhetem meg a dolog morális-politikai oldalát sem. Számításaim szerint először is egyre megy, hogy az emberiség számának megduplázódása 35, 40 vagy 60 év alatt megy végbe. Hiszen nem arról van szó, hogy azt hajtogassuk egymásnak, hogy *Après nous le déluge*.

Másodszor: ha elég képzelőerőnk van ahhoz, hogy „földön kívüli gyarmatokról” ábrándozzunk, akkor ma tízezer embert kellene fölkelteni az űrbe egy-egy órára, ugyanakkor pedig az asztronautikában élenjáró amerikaiak tíz-egynéhány embert küldenek fel egy évre.

Harmadszor: a 21. században gyakorlatilag kihalt minden vadon élő állatfajta. Ez az emberiség gyarapodásának mellékes hatása.

Negyedszer: a demopresszió által megcélzott közösség „ellentámadása” végzetes lehet minden élőlény számára. A gazdagok nem érezhetik többé biztonságban magukat saját országaik sáncai mögött, ahová nem akarják beengedni a „menekülteket”. Elméletileg elképzelhető egy olyan „ökocídium”, amely ezerszer nagyobb károkat okoz Szaddám Huszein felgyújtott olajkútjainál. Egy másik lehetőség a növényzet túsul ejtése, amely nélkül nem volna oxigén, anélkül pedig nem volna élet a földön. (Hogyan? Az oxigén legfőbb forrása nem a növényzet, hanem az óceáni moszatok, a fitoplankton. Aki a planktonok kipusztításával fenyegetőzne, elképesztő zsarolásra lenne képes. Hogyan

öljük meg a planktont? Törjék a fejüket ezen a „világvége” szerelmesei. Én nem tartozom közéjük.)

Ötödször: avagy *last but not least*, a civilizáció nem akkor fog összeomlani, amikor kétmilliárd ember megbetegszik AIDS-ben, hanem jóval korábban. Amilyen értelmetlenség azt hangoztatni, hogy száz év múlva mindenkinek csak fél négyzetméternyi föld fog jutni, éppolyan képtelenség azt állítani, hogy a világ egészségügye „kibírja” az AIDS-betegek gyógyításához szükséges milliárdokat. Sok országban a kiadások robbanása már ma megbénítja az egészségügyet. Csak kevesek engedhetik meg maguknak az egyre korszerűbb, de egyre dráguló gyógymódokat.

E fejezet végén hangsúlyoznom kell, hogy ma a demopresszióra képes fél a szükséges biotechnikai lehetőségek birtokában sem tudná azt végrehajtani, mert ez homlok-egyenest ellenkezne mai világunk erkölcsi-politikai kánonjával. A „demopressziós fegyverrel” rendelkező országok egyrészt morális megfontolásokból nem mernének elfajta hadműveletbe fogni, másrészt joggal tarthatnának a társadalmi reakciótól, nemcsak a megtámadott nép körében, hanem saját országukban is. A „kriptodemopressziós” hadműveletek, bármennyire lehetségesek volnának is, ha napvilágra kerülnének, felmérhetetlen sokkot okoznának, amely akár „közönséges” háborúba vagy a már említett „ökocídiumba” torkollhat, mert a menekültek előtt bezárhatjuk a kapukat, de az oxigénhiány elől már nem menekülhetünk.

Mérleg

1. Előrejelzésemben nem foglalkoztam futurológiai spekulációkkal, amelyek megjövendölik az egyes felfedezések, találmányok stb. idejét. Ezen a területen a „futurológia” már kellőképpen lejárta magát. Ehelyett inkább földi életünk feltételeinek *határait* igyekeztem feltárni. Az embernek vagy van vagy nincs szuperéles tévéje, vagy vitorlás, esetleg akkumulátorral működő autója. AIDS-betegek és/vagy éhezők milliárdjainak tömegében nem lehet élni.

2. Meg kell találni a demopressziós eszközöket. Nem tudom, kellő nyomatékkal mondtam-e, hogy a vírus nem lehet ilyen eszköz. Ez a vírus vagy utóvírusai előbb-utóbb elpusztítanak bennünket, és ennyi elég is annak megvilágításához, miért olyan fontos, hogy a tudomány hadat üzenjen nekik. Aki azt hirdeti, hogy úgymint meghal minden ember, az nem lehet jövőkutató. Nekem nincsenek ilyen ambícióim. A költségekről nem írtam, mert annak kiszá-

40. Zsitvay Leó utcát a múlt igazságügyminisztere volt.

41. Wekerle Sándor utcát Habsburgok embere volt.

Már átiratot küldöttünk a Munkásmozgalmi Intézetnek, hogy küldjön részünkre névsort azokról a mártír halált halt elvtársakról akik ebben a kerületben lettek halálukat úgy a 19-es forradalom után, mint a fasizmus ideje alatt, hogy azokról nevezhessünk el utcákat. Ha nem is lenne mártírjaink közül volt V kerületi lakos, de biztos van sok olyan akit a Zrínyi utcában kínoztak, vagy a Dunába dobtak. Ha átiratunkra választ kaptunk azt azonnal továbbítjuk, hogy a törlésre javasolt utcák helyébe neveket adjunk.

Szobrok:

A szobrokról külön kimutatást már küldöttünk. A szobrokra vonatkozólag most csak az volna a kérésünk, hogy a XI ú. o. közölné velünk, hogy a MINSZ kitől kapott engedélyt arra, hogy a Kecskeméti u végén a Kalvin téren az új MSZT székház előtti részen kapott-e engedélyt arra, hogy ott egy nagy Lenin szobrot állítson fel.

Sikos Mária

V. ker. kultúr ú. cs. vez.

V. ker. elöljáró

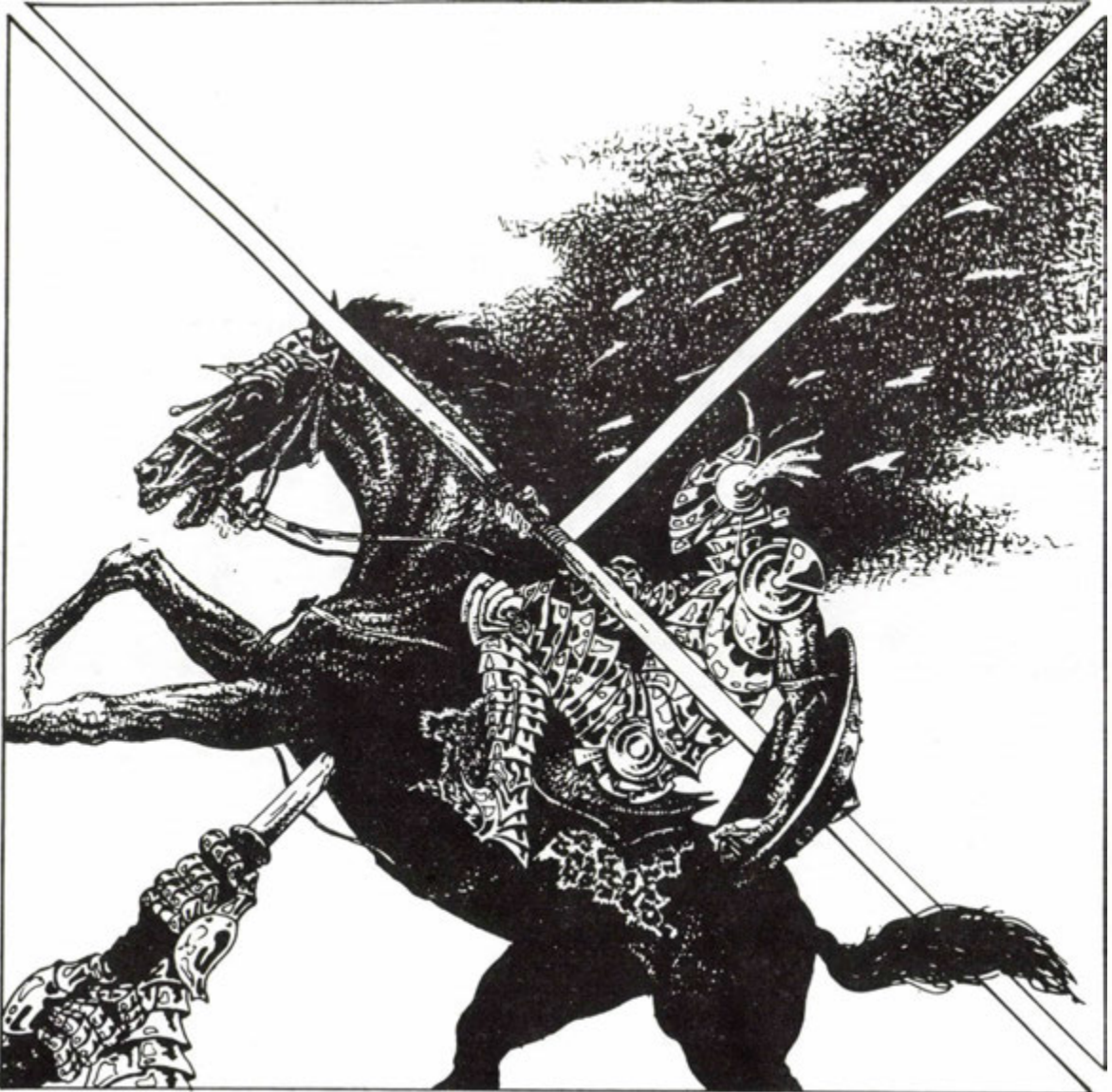
[1950. május 16.]

mítása, hogy egyrészt mennyibe kerül az éhező tömegek életben tartása, másrészt mennyit kellene befektetni a hatékony „terméketlenítésbe”, komoly etikai problémákba ütközik. Konkrétabban pedig azoknak a döntéshozóknak erkölcsi intuíciójába és politikai számításaiba, akiktől a SEX WARS hadművelet egész kimenetele függ.

3. Azzal, hogy a kelletnél kevesebbet cselekszünk, és hogy a riói konferenciához hasonló összejövetelek csak a valódi tetteket helyettesítik, lényegében mindenki tisztában van, kivéve azokat, akik semmiről sem akarnak tudni. A helyzet rohamos rosszabbodása, a bioszféra teherbírásának összeroppanása már szabad szemmel is látható. Sorra érkeznek a klimatikus változásokról szóló figyelmeztető jelzések (az északi félteke 20. és 50. szélességi köre között bekövetkező szárazságról és szélviharokról már két évvel ezelőtt írtam az *Insel Almanach*-ban, de nem akarok dicsekedni előrejelzésem pontosságával), ugyanígy tudunk a levegő összetételének változásairól (az olyan nagyvárosokban mint pl. Mexikóváros, az oxigén százalékaránya nemcsak szmog idején csökken 17 százalék alá, holott a határ-

érték 20,08 százalék), a tengeri életközösségek egész övezeteinek kihalásáról, szárazföldek megmérgezéséről, újra fenyegető betegségekről stb. Emellett itt van a technikai „haladás”, ami szintén csak a csődök számát szaporítja (a közlekedésben már a repülést is fenyegeti, s a föld körüli tér lassan örvénylő szemétdombbá válik az űrhajózás hulladékaitól). Folytathatnánk a sort. Az autókba szerelt katalizátorok némileg lassítják a mérgek terjedését, de teljesen nem tudják megállítani. Nincs százszázalékosan „ártalmatlan” energetika, mert a kockázatmentes technológiát még nem találták fel, a „falusi korszakba” pedig valamiféle SEX WARS típusú átalakuláson keresztül (vagy embermilliók pusztulása árán) vezet az út. Természetesen alternatívaként ott van még a *laissez faire* elmélet: fájjon a feje unokáinknak. Ez nagyon is valószínű és igen cinikus megoldás, vigaszt azonban ez sem ad. „Globalisztikára” szükségünk van, hogy az emberiséget megmenthessük önmagától.

FORDÍTOTTA REIMAN JUDIT

Ég, föld, szedett-vedetten

KARÁTSZON GÁBOR

Többen is utaztunk Sz.-be, barátok, ismerősök. Már az odaúton is támadt azonban némi zavar, velünk vagy körülöttünk. Nemdohányzóba szálltunk (áthúzott cigaretta), a kocsiban belsejében viszont a vígan füstölő, át nem húzott cigaretta képe volt kitéve. Ahogy voltunk, mind nemdohányosok (és ne firtassuk, ki miért és mióta nem), a MÁV-nak (vagy kinek? épp ez a kérdés; valaki felelős ezért; vagy az a paradox kocsik csak úgy keletkeztek? egyszerűen csak itt volt?) ez a tréfája egy darabig ide-oda futkosni kényszerített. Képzeltető: válladon a csomaggal, egyik kezében a már megkezdett reggeli alma, másik kezében úti olvasmányod, történetesen német könyv, ujjad esetleg, könyvjelzőként, a megkívánt helyen.

Mivel Iván eleve hajlandónak mutatkozott (eleve mondta, hogy stb.), hogy – de hagyjuk, szóvá tenni szóval a dolgot majd a kalauznál, amikor megjött aztán tényleg a kalauz, híába, hogy – ő, Iván – addigra megfeledezett az egészről, akadt, mással, nem kalauzzal, érdekesebb beszélgetni valója, meg aztán ebben a szakaszban, amelybe annyi ügyel-bajjal átcsoporttunk, hallgatolagos közmegegyezéssel úgysem dohányzott senki, habár, mint egyszerűen észrevettük, dohányos táblácska volt itt is kitéve, mi, mégis, kis kiáltásokkal buzdítottuk, barátságosan, hogy na most, na most; és Iván utána is sietett, s valamit mindenestre megbeszéltek.

Visszafelé, már B. felé tartva aztán... de itt most el kell rontanom az elbeszélés hangulatát.

Így összevissza voltunk a kompániában, nemzsidók és zsidók és félzsidók, ha ez talán így érdekes lehetne, sorrend tetszőleges, a félzsidó kifejezés különösen visszatetsző, meg is tudnám mondani, mért; ízlésteleenség ezt szóba hozni (most eltekintve attól, ilyesmi van-e, igazából, ontológiai-lag, szerintem nem nagyon; voltak és vannak persze törvények erre, a nürnbergi törvények, és lehetnek törvényei rá Izraelnek is, amivel nem azt mondom, hogy a kettő egyre megy, de Magyarországon ezek mind nem érvényesek; szokták is mondani ezeket, „félzsidó” stb., de az meg szégyenletes, erről kellene gondolkodni inkább, mért vajon?); kellemesebb lett volna ez az egész nem megírni, de akár csak odafelé a dohányzás-nemdohányzás ügyét kiosztottuk Ivánra, visszafelé ezt megintcsak mintegy megszavaztuk, vagyis hát ők megszavazták, ez így kijött, hogy elintéznem ezt viszont nekem kellene, de hogy? bajos dolog; szóval, ahogy utaztatunk csak így, szedett-vedetten, hát persze szóba jön az az interjú L. úrral és Z. úrral, Z. urat kevésbé említtem, hát ezért volt muszáj mondanom a származást, erről eleve ők tehetnek, főleg L. úr.

Amit ugyan egyikünk sem olvasott, hamar hírhedt beszélgetést, de azt az egyet belőle mindenki tudta, a markáns kifejezéseket. Ide jutottunk! Kerülni kéne az ilyesmit. Legyen a stílus inkább fájdalmas, tompa, lassú. A markáns szó sokáig fennmarad.

Így, nem olvasva is, a páros interjú a társaságból senki se tetszett. Nem mondhatom, hogy el lettem volna viszont ragadtatva aztán, kifelé ballagva már a Nyugati sötét belső terében, este kilencre járt és fáradt már az ember, hogy ezzel az izével kell foglalkoznom megint, miután annyit hadakoztam már az antiszemiták ellen. Most meg amonnan? Mert az meg egy főrabbi, pláne. Ha ugyan ez más irány. Aligha az. Nincsenek ilyen irányok.

Az interjút kézhez kaptam aztán, úgy se tetszett. A kérdések sem, a válaszok még kevésbé. Direkt így hozzászólni nem akarnék. Amit azonban gondolok:

Auschwitz utáni emberek vagyunk, mindannyian ma. Megváltozott attól az eseménytől az emberi szubsztancia. Mindenkié, erről kéne talán beszélni. Azé is, aki nem tud róla. Auschwitzról is, a többi szörnyűségtől is. E változás tudatosítása jót tenne nekünk. Én, ami engem illet, mint ilyen nemzsidó ezt már rég magamra vettem. Meg is betegedtem tőle épp eléggé. Csak éppen az a dologban a vicc, bizonyos értelemben nem is vagyunk már zsidók és nemzsidók. Földöntúli lények vagyunk ma már mind.

Amit itt persze nincsen hely s idő kifejtetni. De úgy, ahogyan L. úr látja, a dolog kínosan testies. Így vannak ezzel az antiszemiták is! Füle, orra; gatyája, füttyülője. Ki zsé, ki nem zsé. Túl egyszerű erről beszélni. Közben megnyitva áll már fejünk fölött az Ég.

Valahány baráti körömben bizonyos tudomása élt bennünk annak, mostanáig, hogy mi, zsidók és nemzsidók, mert nyitottan és kavarogva éltünk, valami másra nézve élünk, a rendszereknek kívülről és fölött. Nyilván nem volt ezzel mindenki így, de így voltunk sokan. Emlékszem jól még, álltunk 56 telén a Strauszék konyhájában, a Strausz néni nagy karaj kenyereket kent nekünk, attól tartok, zsíroskenyeret, akkor még én sem voltam vegetáriánus, nem zavart, megszórták őket pirospaprikával. Azon tűnődtünk, a Strausz meg én, kimenjünk-e Nyugatra vagy sem. Mind a ketten itthon maradtunk. L. úr, Önnek nem voltak ilyen mindenféle barátai?

Arról, amit a magyar kultúráról nyilatkozott, egyébként nincs mit mondanom. Én éppen azért vagyok kozmopolita, mert ehhez a kultúrához mint a kozmoszhoz kötődöm. Gondolna például L. úr a régi népdalokra. – Apropó, a karácsony; az tényleg nem nagy tájékozottságra vall, hogy az interjúoló hölgy a végén azt is firtatta, Öntől. Nem zsidó ünnep, világos. Ott voltak viszont a zsidó hitre tért bözdőújfalusi székelyek, önfejű társaság! Akiket deportáltak Auschwitzba is. A maradékuk állítólag kiment Izraelbe. Igaz-e vagy sem, nem tudom, de azt hallottam beszélni,

mégiscsak székelyek, ott viszont megtartják mindig a karácsonyt (is); L. úr, a mindenség elképesztően hatalmas!

Mert épp csak villant egyet, ott még a vonaton, megteszülni se hagytam magamban a gondolatot, hogy „ezt talán mégis egy zsidónak kéne megírnia”. – Lehet, de nem *helyettem*.

Olyan méltatlan az egész, mint amikor a menhelyen kezdődik a cívódás, ki mosta el vagy nem mosta el a kanalakat. Mondtam, ne tedd oda, ne a mosogatóba, pont hogy oda, ne hagyd a fazékban, mosatlanul otthagytad, zsírosan, tegnap én, ma te, se vége, se hossza. Ilyenkor, aki

még normális, ordítani kezd, ezt tessék most azonnal abahagyni.

A *Három ember egy csónakban* a kutyák, mesélem kifelé menet Ivánnak. Jön egy hölgy egy kiskutyával, kiköti a hentesüzlet elé, bemegy. Négy-öt nagy kutya már ott álldogál békén, álmosan. Ott áll köztük most már a kiskutya is. Belekap hátulról az egyik nagy kutya. Az hátrafordul, semmit se lát. A kiskutya belekap egy másik nagy kutya. Hátrafordul az is. S a nagy kutyák már hörögve tépik egymást. Akkor kitipeg az a hölgy is. Szívére szorítja a kiskutyát. Gyere, drágám, ezek a szörnyetegek még megölnek.

2000 ESTEK

A 2000 Irodalmi és Társadalmi Havi Lap szalonja áprilisban is nyitva áll a szellemre szomjazók előtt, a bevett időpontban, a hónap harmadik csütörtökjén, a megszokott helyen, a Merlin Színházban, (Az V. Gerlóczy utca 4. alatt, fent, az első emeleten.)

1993. április 15-én a 2000 régi barátja, többszörös szerzője, **Perneczky Géza**, „disszidens” magyar műkritikus, novellista, gimnáziumi tanár lesz a vendég és a főszereplő. Meg fogjuk kérdezni tőle, hogy mi is az a bizonyos **Háló**, hogy mit köszönhet Mihályfi Ernőnek, hogy milyen katedráért lenne hajlandó otthagyni a kölni iskolát, hogy lehet-e valaki egyszerre kint is, bent is tudós is, művész is.

D O V I N

G A L É R I A BUDAPEST, V. KER. HARIS KÖZ I. TEL.: 118-3524, 118-3574

Nyitva:
Hétköznap 11-19 óráig
Szombaton 11-14 óráig

EL KAZOVSZKIJ KIÁLLÍTÁSA

MEGTEKINTHETŐ: 1993 ÁPRILIS 3-TÓL MÁJUS 5-IG